

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS
POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

INGA ČEMERIENĖ

NEIĞALIŪJŲ SOCIALINĖ INTEGRACIJA
(PANEVĖŽIO MIESTO ATVEJIS)

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas

Lekt. dr. Vidas Pečkys

Konsultantas

Doc. dr. Diana Janušauskienė

VILNIUS

2013

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS
POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

NEĮGALIŲJŲ SOCIALINĖ INTEGRACIJA
(PANEVĖŽIO MIESTO ATVEJIS)

Europos Sąjungos politikos ir administravimo magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 621L23002

Vadovas

_____ lekt. dr. Vidas Pečkys

2013-03-25

Konsultantas

_____ doc. dr. Diana Janušauskienė

2013-03-25

Recenzentas Atliko

_____ stud. I. Čemerienė

2013

2013-03-25

VILNIUS
2013

TURINYS

ĮVADAS	5
1 VISUOMENĖS POŽIŪRIO Į NEGALIAŲ YPATUMAI	10
1.1 Judėjimo negalios samprata.....	10
1.2 Stigmatizacijos teorija	12
1.3 Stigmatizacija ir „etikečių“ klijavimas: sociologinių tyrimų apžvalga	14
1.4 Teisinis problemos reglamentavimas	19
2 ES SOCIALINĖS POLITIKOS SAMPRATOS IR RAIDOS ETAPŲ APŽVALGA, SOCIALINĖ POLITIKA NEĮGALIESIEMS.....	22
2.1 Socialinės politikos samprata	22
2.2 Europos Sąjungos socialinės politikos raida bei neįgaliųjų politika	23
3 NEĮGALIŲJŲ SOCIALINĖS POLITIKOS TEISINIS REGLAMENTAVIMAS.....	28
3.1 Neįgaliųjų politikos teisinis pamatas.....	28
3.2 Nacionalinės žmonių su negalia socialinės integracijos programos įgyvendinimo apžvalga, pagal nuostatą: prieinamumas ir fizinės aplinkos pritaikymas žmonėms su negalia	32
4 NACIONALINĖS NEĮGALIŲJŲ SOCIALINĖS INTEGRACIJOS PROGRAMOS PRIEMONĖS ĮGYVENDINIMO EFEKTYVUMO VERTINIMAS, PRITAİKANT FIZINĘ (VIEŠĄJĄ) APLINKĄ ŽMONĖMS, TURINTIEMS JUDĖJIMO NEGALIAŲ, PANEVĖŽIO MIESTE	45
4.1 Neįgaliųjų socialinės integracijos programos priemonės „Fizinės (viešosios) aplinkos pritaikymas neįgaliesiems“ įgyvendinimo apžvalga Panevėžio mieste	45
4.2 Fizinės aplinkos pritaikymas neįgaliųjų poreikiams Panevėžio mieste - įtraukto stebėjimo tyrimas	50
4.2.1 Įmonių, prekiaujančių maisto produktais, fizinės aplinkos pritaikymo neįgaliesiems vertinimas	53
4.2.2 Pirminės sveikatos priežiūros įstaigų fizinės aplinkos pritaikymo neįgaliesiems vertinimas	55
4.2.3 Vaistinių fizinės aplinkos pritaikymo neįgaliesiems vertinimas.....	57
4.2.4 Kirpyklų fizinės aplinkos pritaikymo neįgaliesiems vertinimas.....	58
4.3 Kokybinio tyrimo respondentų interviu etapas	60
4.4 Kokybinio tyrimo respondentų interviu rezultatų analizė	61
IŠVADOS	70
PASIŪLYMAI.....	71
LITERATŪROS SĄRAŠAS	72

SANTRAUKA.....	79
SUMMARY.....	80
ANOTACIJA.....	82
THESIS ABSTRACT.....	83
PRIEDAI.....	84

LENTELĖS

1 lentelė. Asmenys, pirmą kartą pripažinti neįgaliaisiais 2009 – 2011 m. (vnt.)	10
2 lentelė. Darbingo amžiaus asmenys, pirmą kartą pripažinti neįgaliaisiais dėl jungiamojo audinio ir skeleto-raumenų sistemos pažeidimų 2009 – 2010 m. (vnt.)	12
3 lentelė. Nacionalinės žmonių su negalia socialinės integracijos 2003 – 2012 metų programos įgyvendinimo priemonės dėl fizinės (viešosios) aplinkos pritaikymo	33
4 lentelė. Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2010–2012 metų programos priemonių planas fizinei aplinkai pritaikyti	36
5 lentelė. Informacija apie tarpinstitucinės Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2010–2012 metų programos priemonių įgyvendinimą 2011 metais, pagal Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenis	38
6 lentelė. Panevėžio miesto neįgalių žmonių socialinės integracijos 2007 – 2012 metų programos priemonių planas	47
7 lentelė. Tyrimo dalyvių charakteristika	61
8 lentelė. Požiūris į vyraujančias pagrindines neįgaliųjų problemas	62
9 lentelė. Požiūris į neįgaliųjų socialinio gyvenimo kokybės pokyčius	63
10 lentelė. Požiūris į neįgaliųjų gyvenimo kokybės pokyčius Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą.	64
11 lentelė. Fizinės (viešosios) aplinkos pritaikymas žmonėms, turintiems judėjimo negalią	65
12 lentelė. Galimybės pritaikyti aplinką Lietuvoje žmonėms, turintiems judėjimo negalią	66
13 lentelė. Atsakomybių paskirstymas už aplinkos pritaikymą neįgaliesiems	67
14 lentelė. Vyriausybė įtaka aplinkos pritaikymo žmonėms, turintiems judėjimo negalią, proceso vykdymui	68
15 lentelė. Siūlytini veiksmai, kurių turėtų imtis valstybė, kuriant tinkamą fizinę aplinką asmenims, turintiems judėjimo negalią	68

PAVEIKSLAI

1 pav. Geriausiai respondentui pažįstamo neįgaliojo negalios tipas, % nuo pažįstančių neįgaliuosius	15
2 pav. Individualus stigmatizacijos ciklas	15
3 pav. Lisabonos strategija.....	26
4 pav. Programos „Neįgaliųjų socialinės integracija“ priemonėms įgyvendinti 2003-2012 m. panaudotų lėšų palyginimas (tūkst. litų).....	41
5 pav. Programos „Neįgaliųjų socialinės integracija“ priemonei „Aplinkos prieinamumas“ įgyvendinti 2007-2012 m. panaudotų lėšų palyginimas (tūkst. litų)	42
6 pav. Panevėžio miesto savivaldybės gyventojų skaičius metų pradžioje 2007–2012 m. (vnt.)	45
7 pav. Asmenys, pirmą kartą pripažinti neįgaliaisiais Lietuvos didžiuosiuose miestuose 2009 -2011 m. (vnt.)	46
8 pav. Darbingo amžiaus asmenys, pirmą kartą pripažinti neįgaliaisiais dėl jungiamojo ir skeleto-raumenų sistemos pažeidimų (vnt.).....	47
9 pav. Panevėžio miesto savivaldybės skirtos lėšos neįgaliųjų aplinkos pritaikymo programai 2003 – 2011 m. (tūkst. Lt)	50
10 pav. Panevėžio miesto savivaldybės teritorija.....	51
11 pav. Maslow poreikių hierarchijos piramidė	52
12 pav. Pritaikytas įėjimas neįgaliųjų poreikiams į prekybos centrą.....	53
13 pav. Pandusas prekybos centre	54
14 pav. Pandusas į parduotuvę.....	54
15 pav. Nepritaikytas įėjimas neįgaliesiems į parduotuves.....	55
16 pav. Nepritaikytas įėjimas neįgaliesiems į šeimos kliniką.....	56
17 pav. Pritaikytas įėjimas neįgaliesiems į sveikatos priežiūros įstaigą	56
18 pav. Pritaikytas įėjimas neįgaliesiems į vaistinę	57
19 pav. Nepritaikytas įėjimas neįgaliesiems į vaistinę.....	57
20 pav. Pritaikytas įėjimas neįgaliesiems į kirpyklą.....	58
21 pav. Nepritaikyti įėjimai neįgaliesiems į kirpyklas.....	59
22 pav. Stebėtų objektų prieinamumo pasiskirstymas.....	59

IVADAS

Darbo aktualumas. Gyvenimo kokybė - svarbus kiekvieno žmogaus gyvavimo šaltinis, kurią stengiamasi užpildyti pagrindinių poreikių tenkinimu, tačiau judėjimo laisvės suvaržymas neleidžia užtikrinti pilnaverčio gyvenimo.

Žmonės, turintys judėjimo negalią, susiduria su viena aktualiausių šių laikų problema – ribojama judėjimo laisve.

Viena mažiausiai integruotų visuomenės grupių į sveikųjų gyvenimą – neįgalieji. Sudėtingas reiškiny, apimantis įvairius aspektus, yra neįgaliųjų socialinė atskirtis, kuri nepriklauso nuo žmogaus socialinio statuso, amžiaus ir pan. Atskirties išgyvenimas yra subjektyvus, nulemiamas psichologinių, socialinių bei infrastruktūros būklės. Tuo atveju, jei nepritaikyta išorinė infrastruktūra, neįgalusis asmuo tampa priklausomas nuo kitų žmonių ir praranda galimybę būti atsakingu už savo gyvenimą. Praradęs savarankiškumą judėti, iš žmogaus atimamos bendravimo galimybės, tai stipriai paveikia jo identitetą, savirealizacijos sugebėjimus, saviraišką bei savigarbą.¹

Kuo svarbi prieinama aplinka neįgaliesiems? Vieną iš svarbiausių aspektų būtų galima išskirti – socializaciją, kurios dėka neįgalieji gali save išreikšti, būti aktyviu bendruomenės gyvenime, netapti stigmatizuotu. Kitas aspektas – tai galimybė nevaržomai, be kliūčių judėti, naudotis aplinkoje esančiais objektais. Visa tai suteikia teigiamas emocijas, skatina būti visaverčiu visuomenės nariu, neleidžia būti diskriminuojamu.

Europos Sąjungos komisija 2010 m. patvirtino 2010 – 2020 m. Europos strategiją dėl negalios, kurios pagrindinis tikslas „suteikti neįgaliesiems daugiau galimybių, kad jie galėtų pasinaudoti visomis savo teisėmis ir visapusiškai dalyvautų visuomenės gyvenime ir Europos ekonomikoje, ypač bendrojoje rinkoje“.² Ši strategija paskatino Europos Komisiją organizuoti prieinamiausio miesto konkursą, kurio tikslas – pagerbti miestus, pasiryžusius gerinti prieinamumą visiems gyventojams ir ypač neįgaliesiems. Pirmasis apdovanojimas skirtas Ispanijos miestui Avilai, antrasis – Austrijos miestui Zalcburgui. Šiais metais prieinamiausio miesto apdovanojimas buvo skirtas Vokietijos sostinei – Berlynui. Pasak, už teisingumą atsakingos Europos Komisijos narės ir pirmininko pavaduotojos V. Reding „Neįgalieji vis dar

¹ Brazienė R., Guščinskienė J., Socialinės atskirties modeliai Lietuvoje, Filosofija. Sociologija, 4, 2004, p. 53

²2010–2020 m. Europos strategija dėl negalios, Europos Komisija, 2010-11-15, <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0636:FIN:LT:PDF>>,[žiūrėta 2013-02-16].

susiduria su pernelyg daug kliūčių kasdieniame gyvenime, tačiau tokie miestai kaip Berlynas rodo kelią, kaip geriau visiems pritaikyti gyvenimo sąlygas“.³

Ir ateityje Europos Komisija rengs prieinamiausio miesto konkursą, skatindama Europos miestus dalintis patirtimi, tarpusavyje draugiškai konkuruoti, pritaikant aplinką visuomenės poreikiams.

Lietuvos valstybei įstojus į Europos Sąjungą reikėjo aktyviai įsitraukti į socialinę politiką gerinant neįgalųjų padėtį šalyje. 2001 m. spalio 4 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino „Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 – 2004 programos įgyvendinimo priemonės“⁴, kuriose įpareigojo Socialinės apsaugos ir darbo ministeriją, Aplinkos ministeriją, Susisiekimo ministeriją, Sveikatos apsaugos ministeriją, Švietimo ir mokslo ministeriją, Vidaus reikalų ministeriją, Lietuvos invalidų reikalų tarybą prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Kūno kultūros ir sporto departamentą prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės parengti Nacionalinę žmonių su negalia socialinės integracijos 2003–2012 metų programą. Parengtos programos tikslas - „siekti lygių galimybių žmonėms su negalia planuojant socialinės jų integracijos veiksmus, atitinkančius valstybės tarptautinius ir vidaus politikos tikslus ir įsipareigojimus, ir numatant šių veiksmų įgyvendinimo strategiją.“⁵ Šioje programoje yra pateikta viena iš nuostatų tai-prieinamumas, fizinės ir informacinės aplinkos pritaikymas. Joje yra pagrindžiama būtinybė užtikrinti tinkamas fizinės aplinkos sąlygas neįgalųjų savarankiškumui, dalyvaujant pilnaverčiame gyvenime.

Tačiau Lietuvoje fizinė aplinka žmonėms, turintiems judėjimo negalią, nėra tinkamai pritaikyta daugelyje viešo ir privataus sektorių vietose kaip: valstybinės institucijos, gydymo įstaigos, švietimo įstaigos, kultūros įstaigos, paslaugų teikėjų įstaigos ir pan. Todėl yra ribojamas laisvas judėjimas ir savarankiškumas žmonėms, sėdintiems vežimėliuose.

Problemos iširtumas. Tiesioginių tyrimų Lietuvoje apie fizinės aplinkos pritaikymą žmonėms, turintiems judėjimo negalią atlikta nedaug. 2006 m. S. Žukauskas ir M. Daugėla (Šiaulių universitetas) atliko Lietuvos miestų centrų fizinės aplinkos prieinamumo kiekybinį ir kokybinį tyrimą. „Tyrimas atliktas trijų miestų (Vilniaus, Kauno, Šiaulių) centruose, fizinės erdves ir neįgalųjų komentarus apie jas fiksuojant vaizdo kamera. [...] Tyrimo rezultatai rodo, kad universitetuose neįgalieji dažniausiai susiduria su nepritaikytais objektais ir dėl to patiriamu diskomfortu. Nepritaikyta aplinka apriboja savarankiškumą, visavertį socialinį dalyvavimą, teises ir galimybes, suponuoja fizinius ir emocinius kliūties įveikimo būdus

³2013 m. geriausiai neįgaliesiems pritaikyto Europos miesto apdovanojimas skirtas Berlynui, Ramunė Leonavičienė (Konkurso kuratorė Lietuvoje), <<http://www.draugija.lt/lt/tema/naujienos/Ind-naujienos/>>, [žiūrėta 2013-02-21].

⁴„Dėl Lietuvos Respublikos vyriausybės 2001 – 2004 programos įgyvendinimo priemonių patvirtinimo“, 2001 m. spalio 4 d. Nr. 1196, Vilnius, Valstybės žinios, 2001-10-10, Nr. 86-3015

⁵Nacionalinė žmonių su negalia socialinės integracijos 2003 – 2012 metų programa, 2002 m. birželio 7 d. Nr. 850, Vilnius, Valstybės žinios, 2002-06-12, Nr. 57-2335

bei siūlymus pritaikyti aplinką, turi neigiamą poveikį neįgalaus asmens identitetui.“⁶ Tų pačių autorių atliktas siauresnės specializacijos tyrimas (2005) „Lietuvos universitetų fizinės aplinkos prieinamumas žmonėms, turintiems fizinę negalią“. R. Ruolytė ir D. Dikšius (Lietuvos studentų sąjunga) 2007 m. atliko tyrimą „Ar Lietuvos aukštasis mokslas prieinamas neįgaliajam?“⁷, kuriame tirta fizinė aukštųjų mokyklų aplinka. 2011 m. D. Pilipavičiūtė ir G. Ambrasas (Vilniaus Gedimino technikos universitetas) atliko tyrimą „Aukštųjų mokyklų fizinės aplinkos pritaikymas neįgaliųjų reikmėms“⁸, šio tyrimo tikslas – sudaryti modelį, pagal kurį būtų galima įvertinti bet kurios aukštosios mokyklos fizinės aplinkos pritaikymą neįgalių studentų poreikiams.

Didesnė dalis sociologinių tyrimų yra atlikta tiriant neįgaliųjų diskriminaciją, kuriuose taip pat apčiuopiamos ir problemos, susiję su fizinės aplinkos pritaikymu žmonėms, turintiems judėjimo negalią.

Lietuvoje skaičiuojama kelios dešimtys tūkstančių visuomeninės paskirties pastatų (administraciniai pastatai, ugdymo įstaigų, sveikatos priežiūros, prekybos, kultūros įstaigų, paslaugų teikėjų ir kt. pastatai), kurie nėra įvertinti dėl baigtinio pritaikymo neįgaliųjų poreikiams. Tik naujai statomi ar renovuojami (rekonstruojami) pastatai yra pritaikomi neįgaliųjų poreikiams, nes tai reglamentuoja statybos įstatymas ir techniniai statybos reglamentai. Pasitaiko pavienių atvejų, kai pastato dalys yra „tariamai“ pritaikytos, tačiau jei būtų vertinamos pagal tikslus reikalavimus, dalis jų neatitiktų numatytų normatyvų.

Įveikti sunkumus, su kuriais susiduria žmonės su negalia, reikia intervencijos, kuria siekiama pašalinti aplinkos neprieinamumo ir socialinius barjerus.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos programą, kuri padėtų įgyvendinti numatytomis priemonėmis, neįgaliųjų socialinę integraciją.

Rašant darbą remtasi stigmatizacijos ir „etikečių klįjavimo“ teorijomis.

Problema – ar Neįgaliųjų socialinės integracijos programos įgyvendinimo priemonė fizinės aplinkos pritaikymas žmonėms, turintiems judėjimo negalią, viešajame ir privačiajame sektoriuose Panevėžio mieste, vykdoma efektyviai?

Šio darbo tyrimo objektas yra fizinės (viešosios) aplinkos pritaikymo žmonėms, turintiems judėjimo negalią, procesas Panevėžio mieste.

⁶Žukauskas, S., Daugėla, M., Lietuvos miestų centrų fizinės aplinkos prieinamumas žmonėms, turintiems fizinę negalę, Specialusis ugdymas, 2006(15), p. 153–165.

⁷Ruolytė R., Dikšius D., Ar Lietuvos aukštasis mokslas prieinamas neįgaliajam?, Lietuvos studentų sąjunga, 2007

⁸Pilipavičiūtė D., Ambrasas G., Aukštųjų mokyklų fizinės aplinkos pritaikymas neįgaliųjų reikmėms, Mokslas – Lietuvos ateitis, 2011 3(4), p. 57-62

Tikslas—išanalizuoti Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos programos priemonės įgyvendinimo efektyvumą, pritaikant fizinę aplinką visuomeninės paskirties pastatuose žmonėms, turintiems judėjimo negalią, Panevėžio mieste.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti visuomenės požiūrio į neįgaliuosius ypatumus bei neįgaliųjų socialinės integracijos teisinį reglamentavimą.
2. Apžvelgti Europos Sąjungos socialinės politikos sampratą ir raidos etapus, socialinės politikos neįgaliesiems principus.
3. Išanalizuoti Lietuvos Respublikos socialinės politikos neįgaliesiems teisinį reglamentavimą, pritaikant fizinę (viešąją) aplinką neįgaliųjų poreikiams.
4. Įvertinti Neįgaliųjų socialinės integracijos programos priemonės dėl fizinės aplinkos pritaikymo visuomeninės paskirties pastatuose asmenims, turintiems judėjimo negalią, įgyvendinimo efektyvumą Panevėžio mieste bei pateikti pasiūlymus.

Tyrimo metodika. Magistro darbe iškeltų uždavinių siekiama teoriniais bei empiriniais tyrimo metodais.

Teoriniai tyrimo metodai. Mokslinės literatūros analizė: socialinės politikos ir fizinės aplinkos pritaikymo neįgaliesiems temomis rašiusių autorių darbų, pateikiamų skirtingų autorių išvadų, palyginimų, taip pat taikomas istorinis metodas ir probleminė analizė.

Empiriniai tyrimo metodai. Analizuojami moksliniai, socialiniai duomenys ir dokumentai, taikomas dokumentų analizės (Kontent analizės) metodas. Atliekama lyginamoji analizė. Stebėjimo tyrimas ir kokybinis tyrimas – pusiau struktūrizuotas interviu. Aprašomuoju metodu apibūdinama neįgaliųjų fizinės aplinkos pritaikymo padėtis Lietuvoje ir Panevėžio mieste.

Hipotezė. Sparčiai vykstanti integracija įtraukia neįgaliuosius į visuomeninį gyvenimą, tačiau ištraukimo galimybes riboja nepritaikyta fizinė (viešoji) aplinka asmenims, turintiems judėjimo negalią.

Darbo struktūra. Darbas susideda iš įvado, keturių dalių ir pabaigoje pateikiamų išvadų bei pasiūlymų. Įvade aptartas temos aktualumas, ištirtumas, tyrimo objektas, darbo tikslas ir uždaviniai, metodika, iškelta hipotezė. Pirmojoje dalyje analizuojami: visuomenės požiūrio į neįgaliuosius ypatumai; judėjimo negalios samprata; sociologiniai tyrimai, pagrįsti stigmatizacijos ir „etikečių klįjavimo“ teorijomis; neįgaliųjų integraciją reglamentuojantys teisės aktai. Antrojoje dalyje analizuojami: socialinės politikos samprata, raida ir etapai; socialinė politika neįgaliųjų klausimais. Trečioje dalyje analizuojami: neįgaliųjų politikos teisinis reglamentavimas Lietuvoje; teisės aktai, reglamentuojantys aplinkos pritaikymą neįgaliųjų poreikiams; socialinės neįgaliųjų integracijos programos įgyvendinimo procesas. Ketvirtoje dalyje pateikiami empirinių tyrimų rezultatai, apibūdinantys fizinės (viešosios) aplinkos

pritaikymo neįgaliųjų poreikiams realią situaciją Panevėžio mieste. Paskutinėje dalyje pateikiamos išvados ir pasiūlymai problemai spręsti.

1 VISUOMENĖS POŽIŪRIO Į NEGALIĄ YPATUMAI

1.1 Judėjimo negalios samprata

Negalia yra bendras terminas, apimantis sutrikimus, apribojančius individo savarankišką veiklą ir dalyvavimą. Esant sutrikusioms kūno funkcijoms žmogus susiduria su dviem problemomis: 1) fiziškai negali atlikti veiksmų, reikalingų patenkinti fiziologinius poreikius; 2) socialinė problema – ribojama galimybė dalyvauti visuomeniniame gyvenime.

Socialinės apsaugos terminų žodyne negalia yra apibūdinama: „ribotas žmogaus pajėgumas atlikti įprastus ir normalius kiekvienam sveikam asmeniui veiksmus“.⁹

Lietuvos Respublikos Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas teigia, kad „neįgalumas - tai dėl asmens kūno sandaros ir funkcijų sutrikimo bei nepalankių aplinkos veiksnių sąveikos atsiradęs ilgalaikis sveikatos būklės pablogėjimas, dalyvavimo visuomenės gyvenime ir veiklos galimybių sumažėjimas.“¹⁰

Šie terminai Lietuvoje pradėti naudoti Lietuvos Respublikos Vyriausybei priėmus „Invalidų socialinės integracijos įstatymo“ pakeitimus ir nuo 2005 m. liepos 1 dienos terminai: invalidas, invalidumas, invalido pašalpa ir kt. keičiami į terminus: neįgalumas, neįgalusis, neįgalumo lygis ir kt.

Pagal Statistikos departamento duomenis kasmet Lietuvoje yra registruojami nauji neįgalumo atvejai dėl žmogaus kūno sistemų sutrikimų.

1 lentelė. **Asmenys, pirmą kartą pripažinti neįgaliaisiais 2009 – 2011 m. (vnt.)**

Kriterijus	2009	2010	2011
Suaugę asmenys, pirmą kartą pripažinti neįgaliaisiais	22507	15432	14880
1000 darbingo amžiaus asmenų tenka pirmą kartą pripažintųjų neįgaliaisiais	10,4	7,3	7,3
Vaikai, pirmą kartą pripažinti neįgaliaisiais	2222	1974	2040

Šaltinis: sudaryta remiantis Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenimis

Vertinant lentelėje pateiktus duomenis galima teigti, kad dviem paskutiniaisiais metais yra tendencija – mažėjantis neįgaliųjų skaičius. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis 2011 m. Lietuvoje gyveno apie 172 tūkst. darbingo amžiaus neįgaliųjų.¹¹

⁹Socialinės apsaugos terminų žodynas, <http://www.sec.lt/pages/zodynas/index_.html>, [žiūrėta 2013-02-28].

¹⁰Lietuvos Respublikos Neįgaliųjų integracijos įstatymas, 2004 m. gegužės 11 d. Nr. IX-2228, Vilnius, Valstybės žinios 2004-05-22, Nr. 83-2983

¹¹Socialinis pranešimas 2011-2012, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Vilnius, 2012, p. 90

Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos, Socialinės apsaugos ir darbo bei Švietimo ir mokslo ministrų įsakyme „Neįgalumo lygio nustatymo kriterijų ir tvarkos aprašas“ pateikiami neįgalumo lygiai: sunkus, vidutinis ir lengvas.¹² Neįgalumo lygio nustatymo kriterijai skirstomi pagal organizmo sistemų pažeidimus:

- kvėpavimo sistemos ligos ir būklės;
- kraujotakos sistemos ligos ir būklės;
- virškinimo sistemos ligos ir būklės;
- inkstų ir šlapimo takų sistemos ligos ir būklės;
- endokrininės sistemos ligos ir būklės;
- jungiamojo audinio ir skeleto-raumenų sistemos ligos ir būklės;
- kraujotakos sistemos ligos ir būklės;
- nervų sistemos ligos ir būklės;
- akių ligos ir būklės;
- ausų, nosies, gerklės ligos ir būklės;
- psichikos ir elgesio sutrikimai;
- kitos ligos ir būklės.

Europos Sąjungos Komisijos sprendime 2008/164/EB (2007 m. gruodžio 21 d.) „Dėl transeuropinės paprastųjų ir greitųjų geležinkelių sistemos techninės sąveikos specifikacijos „žmonės su judėjimo negalia““ yra pateikiama „žmonių su judėjimo negalia“ apibrėžtis, kurioje sakoma, kad „tai visi žmonės, kuriems yra sunkiau naudotis infrastruktūra, ir jie apima šias kategorijas:

- neįgaliųjų vežimėlių naudotojai (asmenys, kurie dėl senatvės silpnumo arba negalios naudojami kėde ant ratukų);
- žmonės su kitokia sutrikusia funkcija;
- sutrikusio regėjimo žmonės;
- neregiai;
- sutrikusios klausos žmonės;
- kurtieji;
- žmonės su bendravimo sutrikimais;

¹²Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministro, Socialinės apsaugos ir darbo ministro, Švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl neįgalumo lygio nustatymo kriterijų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“, 2005-03-23 Nr. V-188/A1-84/ISAK-487, Vilnius, Valstybės žinios 2005-03-26 Nr. 39-1277

–senyvi žmonės”.¹³

Socialinės apsaugos terminų žodyne fiziškai neįgalus asmuo yra apibūdinamas kaip „asmuo, pasidaręs neįgalus dėl kūno (fizinės) negalios“.¹⁴

Pasaulinė sveikatos organizacija skelbia, kad pagal 2010 metų pasaulio gyventojų skaičių apie 15 procentų žmonių turi vienokias arba kitokias neįgalumo formas, iš jų 2–4 procentai turi fizinius kūno sutrikimus.¹⁵

Tai gi judėjimo negalia – ribota galimybė valdyti rankų, kojų, judesius, kūno padėtį.

Lietuvoje statistinių duomenų, nusakančių tikslų skaičių žmonių, turinčių judėjimo negalią nėra. Preliminarų vaizdą galimą susidaryti tik analizuojant statistinius duomenis apie asmenis, kuriems yra nustatytas neįgalumas dėl jungiamojo audinio ir skeleto-raumenų sistemos ligų:

2 lentelė. Darbingo amžiaus asmenys, pirmą kartą pripažinti neįgaliaisiais dėl jungiamojo audinio ir skeleto-raumenų sistemos pažeidimų 2009 – 2010 m. (vnt.)

Amžius	2009 m.	2010 m.	2011 m.
0 – 17	76	59	62
18 – 55	4492	2566	2370
55 iki pensinio amžiaus	1203	628	576

Šaltinis: sudaryta remiantis Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenimis

Fizinius ir judėjimo sutrikimus gali lemti ne vien jungiamojo audinio ir skeleto-raumenų sistemos ligos ir būklės, bet ir nervų sistemos ligos bei lėtinės, negalią lemiančios ligos ar būklės, tai gi akivaizdžiai išauga ir asmenų, turinčių judėjimo negalią, skaičius.

Negalia yra netik sveikatos problema. Tai yra kompleksinis reiškinys, atspindintis sąveiką tarp žmogaus kūno savybių ir funkcijos visuomenėje, kurioje jis gyvena.

1.2 Stigmatizacijos teorija

Visu žmonijos raidos periodu žmogus, turintis negalią, buvo laikomas skirtingu, neatitinkančiu esamų normų – nenormaliu. Tuo pačiu buvo galima pastebėti ir visuomenės santykį su neįgaliaisiais, jis buvo dvilypis, turintis prieštaringų elementų. Viena pozicija – mes matome neįgalų žmogų, jo gailimės,

¹³Europos Sąjungos Komisijos Sprendimas „Dėl transeuropinės paprastųjų ir greitųjų geležinkelių sistemos techninės sąveikos specifikacijos „žmonės su judėjimo negalia““, 2008/164/EB, <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:064:0072:0207:LT:PDF>>, [žiūrėta 2013-03-02].

¹⁴Socialinės apsaugos terminų žodynas, <<http://www.sec.lt/pages/zodynas/index.html>>, [žiūrėta 2013-03-02].

¹⁵Pasaulinė sveikatos organizacija, <http://www.who.int/disabilities/world_report/2011/report/en/index.html>, [žiūrėta 2013-03-01].

jam tiesiam pagalbos ranką, ir prieštaringoji pusė – atsitraukimas, bodėjimasis, kontakto vengimas. Įvairiose šalyse, skirtingu laikmečiu supratimas apie neįgalų buvo nevienodas, tačiau jis turėjo vieną bendrą bruožą, kad šie žmonės skiriasi ir nėra tokie pat kaip „normalieji“ žmonijos nariai. Neretai šis suvokimas būdavo apipinamas mistinėmis baimėmis arba net nesuvokiama neįgalus „galia“, jo specifine misija gyvenime.

J. Ruškus savo monografijoje „Negalės fenomenas“ (2002) teigia, kad „socialinė nuostata yra žmogaus pozicija objekto (asmens, grupės, situacijos, vertybės) atžvilgiu ir reiškia tam tikrą laikyseną bei elgesį objekto atžvilgiu“.¹⁶ Tyrimuose galima rasti duomenų apie tai, kad nuostatos, neįgaliųjų atžvilgiu pasitaiko daugeliu atveju neigiamos. Tai būtų normali aplinkinių reakcija jausti neigiamas emocijas, vengti, nemėgti reiškinų, ribojančių žmogaus raidos potencialą. Tačiau problemos esmė yra ta, kai reakcija perkeliama į individus, turinčius akivaizdžius šių reiškinų ženklus arba simbolius.

Stigmatizacija (ženklinimo, etikečių klijavimo teorija) atsirado 7-ajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje. Jos pradininkai yra amerikiečiai, S. H. Becker, E. Goffmanas, R. B. Edgertonas. Vykstant socialiniams santykiams visuomenėje yra formuojami socialiniai vaizdiniai, socialinės sąveikos metu vadovaujamosi susidariusiomis normomis, kurios žymi atitinkamus elgesio lūkesčius. Sąveikos metu pradedama skirstyti į tai, koks elgesys „geras“, o koks – „blogas“. Individai, kurie neatitinka socialinių normų yra stigmatizuojami ir/ar etiketizuojami.

Stigma - kai žmogus pasižymi koku nors fiziniu, psichologiniu ar socialiniu nukrypimo požymiu, žyme, ir ta žymė (stigma) ryškiai skiriasi nuo kultūriškai nusistovėjusių moralės normos. Terminas „stigma“ kildinamas iš graikų kalbos. Šį terminą graikai vartojo apibūdindami ant vergų ir nusikaltėlių kūnų išdegintus ženklus, kurie liudijo apie juos turinčiųjų neįprastumą ar prastą moralinį status.¹⁷ „Stigmos“ terminas šiais laikais turi neigiamą prasmę, dažniau minint apie jos turėtojo negarbę negu fizinius, kūniškus ženklus.¹⁸

„Etiketizavimas – procesas, kai socialinės normos neatitinkančiai socialinei grupei yra „prikljuojama“ etiketė, t.y. ji kategorizuojama ir jai priskiriamas neigiamos konotacijos ženklas – stigma.“¹⁹

„Paženklintas“ individas įgyja tam tikros tuštumos jausmą, kuris perauga į įtampą, negebėjimą prisitaikyti prie esamos padėties, negebėjimas pasipriešinti šiai padėčiai. Tam, kad jaustųsi laimingas,

¹⁶Ruškus J., Negalės fenomenas/ Monografija, Šiauliai: ŠU, 2002, p.36-38

¹⁷Vaitkevičiūtė V., Tarptautinių žodžių žodynas, Vilnius, 2001

¹⁸Goffman E., Notes on the Management of Spoiled Identity, New York, Simon & Schuster, 1986, p. 1-2

<http://books.google.lt/books?id=zuMFXuTMAqAC&pg=PP1&lpg=PP1&dq=Notes+on+the+Management+of+Spoiled+Identity&hl=lt>, [žiūrėta 2013-01-30].

¹⁹Ruškus J., Negalės fenomenas/ Monografija, Šiauliai: ŠU, 2002, p. 36-38

individas turi patenkinti savo socialinius poreikius, turi būti lygybė tarp jo galių, pastangų ir poreikių patenkinimo. Visuomenė formuoja normas, kurios nustato poreikių patenkinimo galimybes. Situacija tampa sudėtinga tuo atveju, kai nežinia, ar visuomenė pasirengusi padėti individui prisitaikyti?

1.3 Stigmatizacija ir „etikečių“ klijavimas: sociologinių tyrimų apžvalga

Lietuvoje ir užsienyje yra atlikta įvairių tyrimų, analizuojančių neįgaliųjų padėtį. Daugumoje tyrimų yra fiksuojama labiausia paplitusios tendencijos – stigmatizavimas ir etiketizavimas.

Kartais, net pagalbinės priemonės, sukurtos negalią turintiems žmonėms, sustiprina etiketizavimą. Vienas iš pavyzdžių – akiniai, tapę aklųjų ir silpnaregių simboliu, o invalido vežimėlis yra toks specifinis, kad tapo negalios simboliu.²⁰

Vaizdinys sustiprina nuostatų formavimąsi neįgaliųjų atžvilgiu. Simbolis, kaip pavyzdžiui neįgaliųjų vežimėlis, suteikia pirmąjį suvokimą apie žmogų, turintį judėjimo negalią. Sąlyginai tokiu atveju jau yra „klijuojama etiketė“ ir tik vidinių asmens vertybių priklausys ar sugebėsime atskirti „negalią“ nuo žmogaus.

2003 metais atliktame sociologiniame tyrime (Dobryninas A., Gaidys V.) „Neįgaliųjų padėties Lietuvoje vertinimas“²¹, į pateiktą klausimą „Prisiminkite neįgalų žmogų, kurį geriausiai pažįstate. Jei neįgalus Jūs pats – kalbėkite apie save. Kokia tai negalia?“, respondentai savo nuomonę išreiškė tokia tvarka:

Judėjimo negalia	49,9%
Regos negalia (aklumas, silpnaregystė)	9,3%
Klausos negalia	5,5%
Mentalinė negalia	12,3%
Kita	23,0%

²⁰Bakk A., Grunewald K., Globa, Vilnius, Avicena, 1997, psl. 240

²¹Dobryninas A., Gaidys V., Neįgaliųjų padėties Lietuvoje vertinimas, 2003, Nacionalinio žmogaus teisių rėmimo ir apsaugos veiksmų Lietuvos Respublikoje plano įgyvendinimo programa,

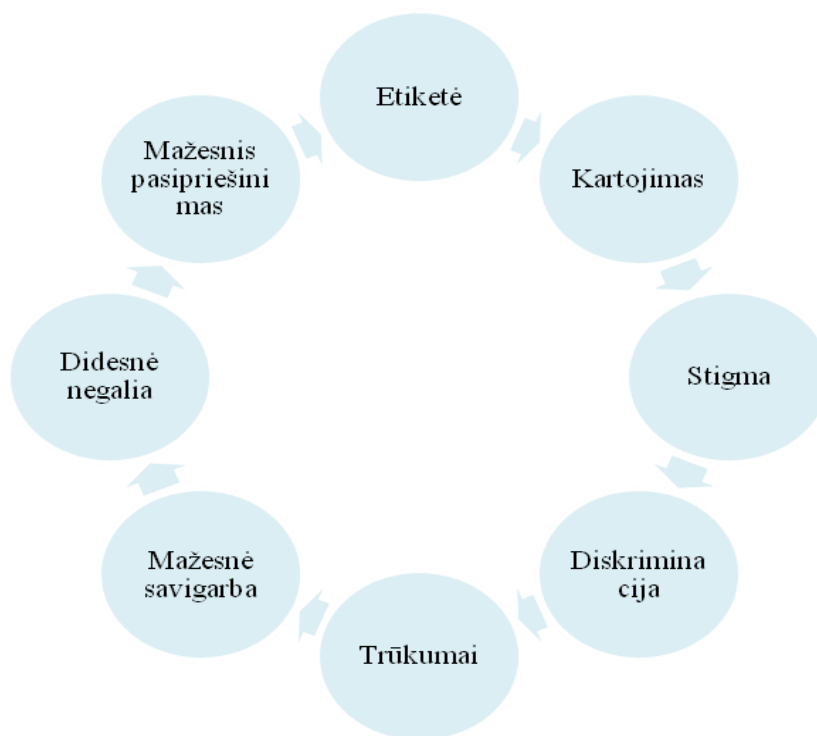
1 pav. Geriausiai respondentui pažįstamo neįgaliojo negalios tipas, % nuo pažįstančių neįgaliuosius

Šaltinis: Dobryninas A., Gaidys V., Neįgaliųjų padėties Lietuvoje vertinimas, 2003, Nacionalinio žmogaus teisių rėmimo ir apsaugos veiksmų Lietuvos Respublikoje plano įgyvendinimo programa

Diagramoje matyti, kad „Geriausiai respondentai pažįsta turinčius judėjimo negalią (49,9%).“²² Ši respondentų nuomonė patvirtina susidariusi stereotipinį vaizdinį apie neįgaliuosius, turinčius judėjimo negalią, nes simbolis – neįgaliųjų vežimėlis suteikia galimybę etiketizavimui.

Šių dienų visuomenėje pastebimas susiformavęs neigiamas požiūris į žmones, kurie atrodo kitaip, kurie elgiasi kitaip, kurie savo jausmus ir emocijas reiškia skirtingai nei didžioji dauguma visuomenėje. „Žymėtieji“ žmonės praranda galimybę būti pilnaverčiais visuomenės nariais, dalyvauti normaliaame socialiniame gyvenime. Tokiu būdu atsiranda nepakantumas, diskriminacija, socialinė atskirtis.

Savo darbe „Reducing the Stigma of Mental Illness“ (Psichikos ligonių stigmatizacijos mažinimas) (2005) Kembridžo universiteto atstovai Norman Sartorius ir Hugh Schulze pateikė individualios stigmatizacijos ciklą:

2 pav. Individualus stigmatizacijos ciklas

Šaltinis: Sartorius N., Schulze H., Reducing the Stigma of Mental Illness, 2005, p. 3

²²Dobryninas A., Gaidys V., Neįgaliųjų padėties Lietuvoje vertinimas, 2003, Nacionalinio žmogaus teisių rėmimo ir apsaugos veiksmų Lietuvos Respublikoje plano įgyvendinimo programa.

Kai individui yra „užklijuojama etiketė“ ir nuolat tai primenama, kartojama šis reiškinys perauga į stigmą. Bet kuris stigmatizuojamasis susiduria su neigiama diskriminacija, ko pasėkoje atsiranda didėjantys trūkumai, mažėja savigarba, atsiranda papildomas stresas, kuris pablogina situaciją ir sustiprina etiketizavimą. Šis ciklas yra reikšmingas tuo, kad bet kuriuo ciklo metu galimas įsikišimas, tam, kad sumažintume stigmatizavimą.²³

Individas susitapatinęs su visuomenės priskirtu vaidmeniu patenka į stigmatizacijos ciklą. Socialinė parama būtų veiksminga priemonė paveikti šį ciklą ir/ar jį nutraukti. Paprastas įsikišimas galbūt padėtų keistis individo požiūriui paties į save, atsirastų galimybė naujai pervertinti gyvenimo tikslus bei atsirastų motyvacija juos įgyvendinti naujų vertybių sistemoje.

Daugelis tyrėjų ieško atsakymų į klausimą, kas turi įtakos stigmatizacijai. Grupė Lietuvos tyrėjų: Visvaldas Legkauskas ir Ieva Jurevičienė (Vytauto Didžiojo universitetas) bei Vytautas Gudonis (Šiaulių Universitetas) 2007 m. atliko tyrimą „Požiūrio į proto negalę turinčių žmonių stereotipiškumo ir išsilavinimo rodiklių sąsajos“, „kuriuo buvo siekiama nustatyti ryšį tarp požiūrio į proto negalę turinčių žmonių stereotipiškumo, apibūdinamo polinkiu nustatyti socialinį atstumą santykiuose su proto negalę turinčiais žmonėmis ir apriboti tokių žmonių laisvę, ir išsilavinimo rodiklių, tokių kaip mokymasis aukštojoje mokykloje ir studijuojama specialybė“. Šiame tyrime jie pateikia išvadą, kad socialinis atstumas turi įtakos stereotipiškumui ir stigmatizacijai, kuo aukštesnis jaunuolių išsilavinimas, tuo žemesnis stereotipiškumas ir stigmatizacija.²⁴

Asmens išsilavinimas turtina jo dvasines vertybes, tai padeda suvokti supančią aplinką iš skirtingų pozicijų ir suformuoja vidines nuostatas, kurios gali būti tolerantiškesnės vienu ar kitu atveju.

Diskriminacija Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijoje yra apibūdinama, kaip „diskriminacija dėl neįgalumo – bet koks išskyrimas, atstūmimas ar apribojimas dėl neįgalumo, kuriais siekiama pabloginti ar paneigti arba dėl kurių pabloginamas ar paneigiamas visų žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių pripažinimas, įgyvendinimas ar naudojimas jomis lygiai su kitais asmenimis politinėje, ekonominėje, socialinėje, kultūrinėje, pilietinėje ar bet kurioje kitoje srityje“.²⁵

²³Sartorius N.,Schulze H., Reducing the Stigma of Mental Illness - A Report from a Global Association,Cambridge University Press, 2005, p. 3,

<http://www.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=zgI567_1hagC&oi=fnd&pg=PR11&dq=Reducing+the+Stigma+of+Mental+Illness+%E2%80%93+A+Report+from+a+Global+Association&ots=K-3ng-tJD&sig=jr7BWif0pEH1hIcG9I573o_dGvs&redir_esc=y>, [žiūrėta 2013-02-10].

²⁴Legkauskas V., Jurevičienė I., Gudonis V., Požiūrio į proto negalę turinčių žmonių stereotipiškumo ir išsilavinimo rodiklių sąsajos, Specialusis ugdymas, 2007, Nr. 2 (17), p. 19-29

²⁵Jungtinių tautų Neįgaliųjų teisių konvencija ir jos fakultatyvus protokolai,2006,

<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=335882&p_query=ne%20E1gali%20F8j%20F8%20teis%20konvencija&p_tr2=2>, [žiūrėta 2013-01-30].

Lietuvos visuomenei keliami dideli iššūkiai mažinant diskriminaciją, daug metų buvus kitoje politinėje aplinkoje yra susiformavęs savitas požiūris, kuris turi įtakos besikeičiančioms nuostatomis, ypač neįgalųjų atžvilgiu. Pagal specialią Eurobarometro apklausą Nr. 317 „Diskriminacija ES šalyse 2009“ buvo atskleista Lietuvos žmonių nuomonė apie diskriminacijos paplitimą: labiausiai paplitusia respondentai laiko diskriminaciją dėl amžiaus (59 %), negalios (50 %) bei lytinės orientacijos (36 %).²⁶

Pagal šiuos duomenis galima teigti, kad neįgalieji sudaro grupę asmenų visuomenėje, kurie susiduria su socialine atskirtimi. Ši visuomenės grupė turi gauti kompleksinę socialinę paramą, šiai grupei reikia sudaryti tinkamas sąlygas sėkmingai integracijai.

J. Ruškus (2002) monografijoje išskiria veiksnius, kurie įtakoja neįgalųjų socialinę atskirtį kaip kompleksinį, ypač sudėtingą reiškinių:

- *„Socialiniai veiksniai.* Beveik visose visuomenėse neįgalieji neatitiko įprastų, visuotinai pripažintų socialinių normų ir vertybių. [...] Neįgalieji buvo „normaliųjų“ visuomenėje izoliuoti.
- *Visuotiniai kultūriniai veiksniai.* Neįgalųjų socialinis atstūmimas yra būdingas graikų ir romėnų, t. y. vakarietiški, kultūrai. Dar antikos laikais, kai vyravo kūno grožio idealas, fizinių trukumų turintys vaikai buvo atskiriami nuo socialinės grupės.
- *Specifiniai kultūriniai veiksniai.* Kiekviena socialinė - kultūrinė aplinka kūrė savitą negalės reikšmių, nebūtinai neigiamų tinkle.
- *Istoriniai veiksniai.* Neatitinkančiojo visuomenės normų atskirtis nuo antikos laikų nepasikeitė ir vėlesniais laikais. Pakitus socialinėms vertybėms, atitinkamai susiformavo kitoks svetimumo supratimas. Vyraujant kūno idealui, atstūmimo sulaukdavo fiziškai neįgalūs individai, o deklaruojant proto vertybę ir veiksmų sulaukia intelekto sutrikimų turintys individai.
- *Psichologiniai veiksniai.* Kiekvienas žmogus jaučia vadinamąją „kito“ baimę. Susitikdami su kitu žmogumi daugiau ar mažiau atpažįstame save. Šis atpažinimas, kai, žiūrėdami į kitą, matome savo neigiamas savybes, gali būti psichologiškai skausmingas. Susitikdami su neįgalioju pasąmonės plotmėje „pamatome“ savo paties negales (archajinės baimės).
- *Psichosocialiniai veiksniai.* Negalės stereotipai atspindi visuomenės narių įsitikinimus, kad neįgaliesiems būdingi įvairūs elgesio, išvaizdos ar būdo bruožai. Dažnai stereotipai neatitinka realybės, neįgalus žmogus suvokiamas pernelyg ribotai. Neigiami negalės stereotipai formuoja nepalankias nuostatas, kurios gali turėti įtakos ir faktiniam elgesiui.

²⁶Neverauskienė L., Diskriminacijos apraiškos: aktuali būklė bei tendencijos antidiskriminacijos srityje Lietuvoje, Philosophy. Sociology (Filosofija. Sociologija) 2, 2011, p. 117

- *Ekonominiai veiksniai.* Neįgalieji dėl turimų sutrikimų sunkiau adaptuojasi industrinėje aplinkoje, nes manoma, kad jų gamybinis rentabilumas neatitinka keliamų reikalavimų.
- *Mitiniai veiksniai.* Negalės išryškėjimas gentyje signalizavo jai dievų rūstybę, psichinė negalė buvo siejama su antgamtiniu pasauliu.
- *Religiniai veiksniai.* Dėl Senojo ir Naujojo Testamento įtakos susiformavo negalės samprata, susijusi su kalte ir gailestingumu.²⁷

Išskirti veiksniai dar kartą byloja apie tai, kad žiūrint pro bet kurią prizmę, randame neįgaliųjų atskirtį, kaip sudėtingą ir paplitusį reiškinių visuomenėje.

A. Poviliūnas (2001) išskiria objektyvią ir subjektyvią socialinės atskirties sampratas.

„Objektyvioji socialinės atskirties samprata yra skirstoma į tris grupes:

- Visuomenės iš esmės sutaria dėl normų, ir dėl to palyginti nesunku išskirti kitoniškas gyvenimo formas, kurios gali būti apibrėžiamos kaip socialinės atskirties atvejai;
- Socialinės atskirties konceptualizavimas yra susijęs su socialinėmis praktikomis, kurių tikslas – užkirsti kelią socialinės atskirties plitimui;
- Socialinės praktikos dar kartą patvirtina, jog visuomenę vienija tam tikros bendros normos, kurios tampa ir socialinės atskirties matu.

Subjektyvioji atskirties samprata skirstoma į dvi grupes:

- teigiama, kad žmonės ir grupės sąveikauja ir bendrauja tarpusavyje pasitelkdami visiems bendrus simbolius. Ši simbolinė komunikacija leidžia socialinėms grupėms nustatyti ir priskirti vienos kitoms tam tikrą apibūdinimą ar tipą ir atitinkamai veikti;
- daroma prielaida, kad socialinę atskirtį geriausia suprasti ir aiškinti pagal socialinių grupių sąveikavimą, kurio metu žmonės ar socialinės grupės yra priskiriami įvairiems tipams (pvz., „prikljuojant etiketes“).²⁸

Būtent paskutiniosios sampratos grupės „požiūrio šalininkai mano, kad socialinės grupės ir žmonės elgiasi, vadovaudamiesi suteiktais arba gautais apibrėžimais“.²⁹

Kokių veiksmų reikia imtis, kad būtų mažinama atskirtis? Vien tik pokalbių ir diskusijų neužtenka, būtinas bendras įsitraukimas į atskirties mažinimą.

²⁷Ruškus J., Negalės fenomenas/ Monografija, Šiauliai: ŠU, 2002, p. 50-51

²⁸Poviliūnas A., Pilietinė visuomenė, Žmogaus socialinė raida, Vilnius, Homo Liber, 2001, p. 43-61.

²⁹Brazienė R., Guščinskienė J. Socialinės atskirties modeliai Lietuvoje, Filosofija. Sociologija 2004 Nr. 4, p. 50-56

1.4 Teisinis problemos reglamentavimas

Europos Žmogaus Teisių Teismas ir Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra 2010 m. sausio mėn. parengė „Europos nediskriminavimo teisės vadovą“, kuris teigia, „kad pagrindinis Europos žmogaus teisių teisės aspektas – nediskriminavimo standartai – būtų tinkamai įgyvendintas nacionaliniu lygmeniu. Įsigaliojus Lisabonos sutarčiai, Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija tapo teisiškai privaloma. Be to, Lisabonos sutartyje numatyta, kad ES prisijungs prie Europos žmogaus teisių konvencijos. Šiomis aplinkybėmis nuodugnesnės žinios apie bendruosius principus, kuriuos nustatė Europos Sąjungos Teisingumo Teismas ir Europos Žmogaus Teisių Teismas, yra ne tik pageidautinos, bet iš esmės ir būtinos.³⁰

Lietuvos Respublika, įsijungusi į Europos Sąjungą, žengė pirmuosius žingsnius, kurdamą teisinę bazę diskriminacijai mažinti. 2006 metais rugsėjo 19 d. Lietuvos vyriausybės nutarimu Nr. 907, buvo priimta „Nacionalinė antidiskriminacinė 2006 – 2008 metų programa“, kurios paskirtis „užtikrinti teisės aktų, nustatančių nediskriminavimo ir lygių galimybių principą, nuostatų įgyvendinimą, ugdyti visuomenės toleranciją, informuoti visuomenę apie teisę į lygybę ir nediskriminaciją, lygių teisių gynimo priemones ir galimas diskriminacijos apraiškas Lietuvoje.“³¹

Šioje programoje apžvelgiamos įvairios visuomenėje diskriminuojamos socialinės grupės. Viena iš jų yra neįgalieji. Programoje apie diskriminaciją dėl negalės sakoma „Lietuvos teisinė bazė užtikrina neįgaliųjų lygias teises ir galimybes visose visuomenės gyvenimo srityse. Neįgaliųjų socialinė integracija organizuojama vadovaujantis lygių teisių, lygių galimybių, diskriminavimo prevencijos, visapusiško dalyvavimo, savarankiškumo ir pasirinkimo laisvės užtikrinimo, prieinamumo ir kitais principais.

Lietuvoje gyvena apie 250 tūkstančių asmenų su negalia. Neįgaliųjų diskriminavimo apraiškų pastebima užimtumo ir švietimo srityje. Būtina toliau tobulinti švietimo ir užimtumo paslaugas neįgaliesiems reglamentuojančią teisinę bazę ir šių paslaugų prieinamumą.

Vienas svarbiausių įtraukimo į visuomenę ir kovos su diskriminacija būdų – užimtumas, tačiau, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, tik 28,7 tūkstančio darbingo amžiaus neįgaliųjų dirba, t.y. tik kas septintas neįgalusis (2005 metų pradžioje buvo apie 139 tūkstančiai darbingo amžiaus neįgaliųjų). Dirba tik 3 tūkstančiai pensinio amžiaus neįgaliųjų. Dirba tiek nedaug neįgaliųjų dėl to, kad

³⁰Europos nediskriminavimo teisės vadovas, Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra, 2010, Europos Taryba, 2010, <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/F5B61BF9-63E5-41E0-8F6D-F94EB04BDA1F/0/LIT_FRA_CASE_LAW_HANDBOOK.pdf>, [žiūrėta 2013-02-09].

³¹Nacionalinė antidiskriminacinė 2006 – 2008 metų programa, 2006, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=282802&p_query=nacionalin%EB%20antidiskriminacijos%20programa&p_tr2=2>, [žiūrėta 2013-02-01].

jiems mažai pritaikyta fizinė, informacinė aplinka ir darbo vietos, menkai šviečiami darbdaviai ir visuomenė, neugdoma jų palanki nuomonė apie neįgaliuosius ir tolerancija jiems.³²

Apie tai, kad būtina mažinti socialinę atskirtį ir įtraukti neįgaliuosius į visuomeninį gyvenimą viena iš opių problemų programoje nurodyta „mažai pritaikyta fizinė aplinka“, kuri riboja neįgaliųjų pilnavertį dalyvavimą.

Programos svarbiausiu vertinimo kriterijumi numatytas visuomenės nuomonės apie įvairias gyventojų grupes pokyčius (palyginti su buvusia iki programos įgyvendinimo nuomone).

Šiai programai įgyvendinti Lietuvos vyriausybė numatė priemonių planą ir išsikėlė uždavinius. Pirmiausia reikėjo išanalizuoti ir įvertinti teisinę bazę, reglamentuojančią nediskriminaciją, esant reikalui ją tobulinti. Kitas uždavinys – atlikti diskriminacijos srities tyrimus, įvertinti visuomenės požiūrį, nustatyti prioritetų svarbą. Taip pat svarbus uždavinys – visuomenės švietimas, taikant seminarus, mokymus, rengiant įvairias švietėjiškas priemones, skatinant toleranciją. Būtina įtraukti ir skatinti nevalstybinių organizacijų veiklą. Svarbus vaidmuo atitenka informacijos sklaidai, stiprinti kontrolę internete, skelbiamos informacijos, skatinančios netoleranciją ir kurstančios neapykantą įvairioms žmonių grupėms.

2009 metais balandžio 15 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 317 priimta nauja „Nacionalinė antidiskriminacinė 2009 – 2011 metų programa“, kurioje vėl yra pabrėžiama, kad „Vienas svarbiausių įtraukimo į visuomenę ir kovos su diskriminavimu būdų – užimtumas. [...] bei deramai nepritaikyta fizinė ir informacinė aplinka.“³³

Pasiekti efektyvų programos įgyvendinimą reikia keleto metų, kurių eigoje keistūsi visuomenės nuostata į atskiras pažeidžiamas socialines grupes, kurios yra diskriminuojamos. Didesnio poveikio tikimybė programos įgyvendinimo procese priklauso, kiek aktyviai dalyvauja pati visuomenė.

2011 m. lapkričio 2 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė priima naują nutarimą (Nr. 1281) „Dėl nediskriminavimo skatinimo 2012–2014 metų tarp institucinio veiklos plano patvirtinimo“, kuriame kalbant apie diskriminaciją dėl negalios susiduriama su tomis pačiomis problemomis kaip ir ankstesnėse programose: „*Diskriminacija dėl negalios*. Lietuvos teisinė bazė užtikrina lygias neįgaliųjų teises ir galimybes visose visuomenės gyvenimo srityse. Neįgaliųjų socialinė integracija organizuojama vadovaujantis lygių teisių, lygių galimybių, diskriminavimo prevencijos, visapusiško dalyvavimo, savarankiškumo ir pasirinkimo laisvės užtikrinimo, prieinamumo ir kitais principais.

³²Nacionalinė antidiskriminacinė 2006 – 2008 metų programa, 2006, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=282802&p_query=nacionalin%EB%20antidiskriminacijos%20programa&p_tr2=2>, [žiūrėta 2013-02-01].

³³Nacionalinė antidiskriminacinė 2009 – 2011 metų programa, 2009, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=342654>, [žiūrėta 2013-02-01].

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, Lietuvoje 2010 metais gyveno apie 266 tūkst. neįgaliųjų. Jų diskriminavimo apraiškų sutinkama prekių ir paslaugų, švietimo ir darbo santykių srityje. Vienas svarbiausių įtraukimo į visuomenę ir kovos su diskriminavimu būdų – *užimtumas*. Tačiau, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, tik apie 46 tūkst. darbingo amžiaus neįgaliųjų, t. y. tik kas ketvirtas neįgalusis, dirba. Dirbančių neįgaliųjų taip mažai dėl to, kad jiems *deramai nepritaikyta fizinė* ir informacinė *aplinka*, darbo vietos, per menkai šviečiami tiek darbdaviai, tiek ir visuomenė, neugdama jų palanki nuomonė apie neįgaliuosius.³⁴

Vien teisinės bazės neužtenka norint mažinti atskirtį, diskriminaciją. Reikia ir aktyvaus dalyvavimo pačių neįgaliųjų, formuojant socialinę politiką jų atžvilgiu. Vienas iš tokių veiksmų yra „įgalinimas – asmeninės arba politinės galios didinimas siekiant, kad individai imtųsi veiksmų pagerinti savo gyvenimą“.³⁵ Taigi įgalinimo strategija būtų kaip pagalba padėti žmonėms, atitolusiems nuo visuomenės, įgūdžių stiprinimas, pasitelkiant mokymą, motyvavimą, išmokyti naudotis esamais ištekliais ir prisitaikymo galimybėmis.

³⁴Nediskriminavimo skatinimo 2012–2014 metų tarpinstitucinis veiklos planas, 2011, <<http://tar.tic.lt/Default.aspx?id=2&item=results&aktoid=1CC6C7E4-A878-41A6-BAC4-86A8736C9D63>>, [žiūrėta 2013-02-01].

³⁵Johnson L. C., Socialinio darbo praktika. Bendrasis požiūris, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2001, p. 277

2 ES SOCIALINĖS POLITIKOS SAMPRATOS IR RAIDOS ETAPŲ APŽVALGA, SOCIALINĖ POLITIKA NEĮGALIESIEMS

2.1 Socialinės politikos samprata

Visuomenė istoriškai susidariusi visuma žmonių, kuriuos jungia gamybiniai santykiai : visuomenės sluoksniai.³⁶ Visuomenė sudaro valstybės gyvavimo pagrindą. Tam, kad valstybė užtikrintų visuomenėje gyvenančių žmonių poreikius, turi siekti įgyvendinti tikslus, apimančius politiką, demografiją, kultūrą ir kitus. Norint užtikrinti valstybės piliečių gerovę, susiduriama su socialinėmis problemomis. Problemoms išspręsti pati priimtinausia forma – formuojama valstybės socialinė politika, kuri ieško efektyvių ir veiksmingų priemonių situacijai valdyti.

Socialinės apsaugos terminų žodynas socialinę politiką apibūdina kaip „Visuma priemonių bei politinių veiksmų, kuriais siekiama socialinės gerovės; apima socialinę apsaugą bei priemones, taikomas užimtumo, mokymo bei aprūpinimo būstu srityse. (Didžiojoje Britanijoje, pavyzdžiui, tai yra valstybinė visuomenės gerovės kūrimo politika bei moksliniai jos plėtros, įgyvendinimo ir padarinių tyrimai).“³⁷

Įvairių šalių mokslininkai, tyrinėję ir analizavę socialinę politiką neturi vieno bendro apibrėžimo, apibūdinančio socialinę politiką, nes skirtingai interpretuoja ir aiškina šios sąvokos prasmę. Vienas, pagrindinių aspektų, išryškinančių nevienodą požiūrį į socialinės politikos sampratą yra tai, kad „socialinė politika skirstoma į dvi kryptis:

1. vyriausybės politika ir programos, darančios įtaką žmonių gerovei;
2. socialinė politika kaip akademinės studijos, nagrinėjančios ir aiškinančios socialinės politikos veiklos kryptis.“³⁸

Pirmosios krypties požiūris linksta į „praktinę“ socialinę politiką, kuri savo veiksmus akcentuoja į gerovės valstybės kūrimą bei užtikrintą socialinių paslaugų teikimą. Antroji kryptis – mokslinė, remiasi tyrimų studijomis. Moksliniai tyrimai kritiškai analizuoja realią ir siūlomą politiką, nustato politikos stipriąsias ir silpnąsias puses, analizuoja ir ieško atsakymų į socialinio poreikio diapazoną.

Socialinė politika yra dažnai apibūdinama kaip socialinės paslaugos, pavyzdžiui: švietimo, sveikatos, užimtumo ir socialinės apsaugos. Taip pat socialinė politika yra apie socialinį teisingumą, lėšų perskirstymą ir žmonių įtrauktį į politikos formavimą.³⁹

³⁶Žodynas.lt, <<http://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/v/visuomene>>,[žiūrėta 2013-02-13].

³⁷Socialinės apsaugos terminų žodynas, <<http://www.sec.lt/pages/zodynas/index.html>>,[žiūrėta 2013-02-10].

³⁸Midgley J., Tracy M. C.,Livermore M., The Handbook of Social Policy, SAGE, 2000, p. 6

Europos Sąjungos valstybėse socialinės politikos samprata yra įvardijama nevienodai ir turi daug reikšmių, nes socialinė politika yra paremta visuotinėmis vertybėmis – demokratija ir individualiomis teisėmis, kolektyvine derybų laisve, vienodų galimybių suteikimu bei socialine apsauga bei solidarumu.

Lietuvos autoriai taip pat pateikia savo mintis apie socialinę politiką. A. Guogis (2000) teigia, kad „Valstybės socialinė politika – tai pagrindinių išmokų ir paslaugų paskirstymas atsižvelgiant į gaunamų pajamų dydį ar jų praradimą arba nemokamą socialinių paslaugų teikimą nepakankamai pasiturintiems piliečiams.“⁴⁰

I. Matonytė (2003) teigia, kad socialinė politika kaip „instrumentas, kuriuo mažinamos „delegitimuotos nelygybės, vykdomas perskirstymas (redistribucija). [...] Pagrindiniai redistribucijos aspektai: 1) socialinė apsauga nuo ypač didelės politinės ir ekonominės nelygybės, kildinamos į laisvosios rinkos, 2) nacionalinio turto perskirstymas pagal socialinio teisingumo principus, 3) politiniai ginčai dėl socialinio teisingumo principu ir dėl socialinės politikos prioritetu“.⁴¹

L. Dromantienė (2008) socialinę politiką apibūdina kaip „esminę gerovės valstybės kūrimo priemonę, pasižyminčia išskirtine savybe – gebėjimu sustiprinti piliečių prierašumą valstybei, nes valstybės uždavinys yra užtikrinti ne tik pilietines ir politines, bet ir socialines teises, grindžiamas asmens poreikiais ir visuomenės sanglauda“.⁴²

Pagal šiuos socialinės politikos sampratos aiškinimus, galima teigti, kad Lietuvos autoriai atstovauja pirmajai kryptčiai, deklaruojančiai politiką, kaip veiklą, įtakojančią žmonių gerovę.

2.2 Europos Sąjungos socialinės politikos raida bei neįgalųjų politika

Kaip atskira politikos sritis, Europos Sąjungos raidoje, socialinė politika buvo pirmą kartą paminėta 1957 m. kovo 25 d. Romos sutartyje, steigiantis Europos Ekonominei Bendrijai. Trečioji antraštinė sutarties dalis padalinta į du skyrius: pirmasis skirtas socialinėms nuostatomis apibūdinti ir antrasis – Europos socialiniam fondui. 117 sutarties straipsnyje skelbiama: „Valstybės narės susitaria, kad tikslinga skatinti kurti geresnes gyvenimo ir darbo sąlygas, jog palaikant jų gerėjimą būtų galima siekti jų suderinimo. Jos tiki, kad tokia raida vyks ne tik dėl socialinių sistemų suderinimui palankaus bendrosios rinkos veikimo, bet ir dėl šioje Sutartyje numatytos tvarkos ir įstatymų bei kitų teisės aktų nuostatų suderinimo. [...] Komisija iškelia užduotį - nepažeidžiant kitų šios Sutarties nuostatų ir laikantis jos bendrų tikslų, skatinti glaudų valstybių narių bendradarbiavimą socialinėje srityje, apimančioje užimtumą,

³⁹Isabel Ortiz, Social policy, Department for Economic and Social Affairs (UNDESA), 2007, <http://esa.un.org/techcoop/documents/pn_socialpolicynote.pdf>, [žiūrėta 2013-02-10].

⁴⁰Guogis A., Socialinės politikos modeliai, Vilnius: Eugrimas, 2000, p. 6

⁴¹Matonytė I., Politikos sociologija, Sociologija, Kaunas: VDU leidykla, 2003, p. 141

⁴²Dromantienė L., Socialinės Europos kūrimas, Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2008, p. 19

socialinę apsaugą, vyrų ir moterų lygybę bei įsteigtam Europos socialiniam fondui – užtikrinti ekonominės ir socialinės sanglaudos stiprinimą.⁴³

Romos sutartyje (1957) įsteigtas Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas (ERSK), tai patariamoji ES institucija, kurios paskirtis – „ES lygiu atstovauti svarbiausioms interesų grupėms (darbdaviams, profesinėms sąjungoms ir kt.) ir teikti konsultacijas pagrindinėms sprendimus priimančioms ES institucijoms“.⁴⁴

Pasak M. Kleinman (2002) „socialinės politikos vaidmuo Romos sutartyje buvo santykinai nedidelis. Iš tiesų daugeliu atžvilgiu Romos sutartis buvo mažiau susijusi su socialine politika, nei 1951 m. Paryžiaus sutartis, įsteigianti Europos anglių ir plieno bendriją ir Europos atominės energijos bendrijos steigimo sutartis 1957 m. Pastarosios sutartys buvo susijusios su struktūrinių ekonomikos pokyčių socialiniu poveikiu, darbuotojų gyvenimo ir darbo sąlygų, darbuotojų ir piliečių sveikatos bei apsaugos klausimais.“⁴⁵

Tačiau šioje sutartyje nėra užsiminta apie neįgaliuosius, kaip apie atskirą kategoriją. Neįgalieji, kaip ir kitų socialinių grupių atstovai turėjo tas pačias sąlygas ir galimybes naudotis teikiamais bendrosios rinkos siūlymais.

Nuo Suvestinio Europos akto iki Maastrichto sutarties (1985 – 1992) buvo svarbus laikotarpis Europos Sąjungoje, ypač socialinės politikos srityje. Keliami reikalavimai socialinės politikos reguliavimui. Tai davė du konkrečius politinius pokyčius: Prancūzijos prezidentas Francois Mitterand (1981) iškėlė idėją – sukurti bendrą Europos socialinę erdvę; Europos komisijos prezidentas Jacques Delors (1985) pabrėžė svarbą aktyvios socialinės politikos Europos lygmeniu.

Pasak L. Dromantienės (2008) „Europos komisija ėmė suvokti socialinę politiką kaip pagrindinę priemonę kuriant Europos supervalstybę ir pradėjo teikti ryžtingus pasiūlymus, kurie turėjo įtakos tolesnei socialinės politikos raidai.“⁴⁶

M. Kleinman (2002) teigia, kad socialinė politika nebuvo pagrindinis Suvestinio Europos akto aspektas, tačiau esminis dalykas - pratęsti Europos bendrijos galią socialinės politikos formavime.⁴⁷

Strasbūre (Prancūzija) 1989 m. gruodžio 8 – 9 d. vyko aukščiausiojo lygio susitikimas, kuriame dalyvavo 11 Europos Sąjungos valstybių narių valstybių ir vyriausybių vadovai, išskyrus Jungtinę Karalystę. Susitikimo metu buvo priimta Bendrijos darbuotojų pagrindinių socialinių teisių chartiją (Socialinė chartija), skelbianti svarbiausias Europos piliečių ekonomines, socialines ir kultūrinės teises.

⁴³Romos sutartys, 1957, <<http://eur-lex.europa.eu/lt/treaties/index.htm#founding>>, [žiūrėta 2013-02-04].

⁴⁴Dromantienė L., Socialinės Europos kūrimas, Vilnius, MRU, 2008, p. 14

⁴⁵Kleinman M., A European Welfare State? European Union Social Policy in Context, Palgrave, 2002, p. 84

⁴⁶Dromantienė L., Socialinės Europos kūrimas, Vilnius, MRU, 2008, p. 36

⁴⁷Kleinman M., A European Welfare State? European Union Social Policy in Context, Palgrave, 2002, p. 86

Pagal šią chartiją buvo reikalaujama, kad Komisija parengtų socialinių veiksmų programą, kurioje buvo siūlomos 47 atskiros iniciatyvos, tačiau jų įgyvendinamas vyko lėtai, ypač kalbant apie privalomų teisės aktų priėmimą.⁴⁸

Mastrichto sutarties (1992 m.) socialiniame protokole pateiktos trys pagrindinės socialinės raidos sritys (Dromantienė L., 2008): „1) praplėstos Bendrijos galios socialiniais klausimais; 2) įvestas kvalifikuotos daugumos balsavimas naujose srityse, tokiose kaip sveikata, sauga, darbo sąlygos, informavimas ir konsultavimas, lygios galimybės; 3) pripažintas ir sustiprintas socialinių partnerių vaidmuo.“⁴⁹

Tačiau Mastrichto sutartimi vėl gi nebuvo išskirti, kaip atskira kategorija, neįgalieji. Jų interesus būtų galima išvelgti pridėtame protokole „Dėl socialinės politikos“, 2 straipsnyje, kuriame skelbiama apie „iš darbo rinkos išstumtų asmenų integraciją, nepažeidžiant Europos bendrijos steigimo sutarties.“⁵⁰

Amsterdamo sutartimi (1997) dėl socialinės politikos, buvo papildytos Europos Sąjungos ir Bendrijos steigimo sutartys nauju skyriumi „Socialinė politika, švietimas, profesinis mokymas ir jaunimas“. Šis skyrius buvo privalomas visoms Europos Sąjungos valstybėms narėms. Amsterdamo sutartyje išplėsta Bendrijos veiksmų, kuriais skatinamos lygios vyrų ir moterų galimybės, taikymo sritis; bendro sprendimo procedūra pradėta taikyti ir nuostatomis dėl Europos socialinio fondo, laisvo darbuotojų judėjimo ir Bendrijos darbuotojų migrantų socialinės apsaugos; patvirtinta Europos užimtumo strategija (EUS); didelio užimtumo skatinimas įtrauktas į ES tikslų sąrašą.⁵¹

Amsterdamo sutartimi didžiausias žingsnis žengtas neįgalųjų klausimais nuo ES kūrimosi pradžios socialinėje politikoje. Į šią sutartį įtrauktas naujas 13 straipsnis, pagal kurį „Tarybai suteikiami įgaliojimai vienbalsiai priimant sprendimus pradėti kovą su diskriminacija dėl įvairių naujų motyvų, įskaitant rasinę ar etninę kilmę, religiją arba įsitikinimus, amžių, negalią ir seksualinę orientaciją.“⁵² Tai davė postūmį plėsti neįgalųjų socialinę politiką ir 2000 m. gruodyje, priimtoje direktyvoje 2000/78/EB (Užimtumo lygybės direktyvoje), 5 straipsnyje įtvirtintos svarbios nuostatos dėl tinkamų patalpų siekiant didinti neįgalųjų galimybes įsidarbinti ir dalyvauti mokyme.

2000 m. kovą Lisabonoje, Europos viršūnių susitikime, iškelti integruoti ekonominiai ir socialiniai tikslai, įgyvendinami atviro koordinavimo metodu. Tai naujas „ES valdymo metodas, taikomas ES

⁴⁸ Andreanelli M., Socialinė ir užimtumo politika: bendrieji principai, Europos parlamentas, 2008

<http://circa.europa.eu/irc/opocefact_sheets/info/data/policies/socialemploy/article_7284_it.htm>, [žiūrėta 2013-02-15].

⁴⁹ Dromantienė L., Socialinės Europos kūrimas, Vilnius, MRU, 2008, p. 41

⁵⁰ Europos Sąjungos sutartis, 1992, <http://ec.europa.eu/lietuva/abc_of_the_eu/eu_law/index_it.htm>, [žiūrėta 2013-02-15].

⁵¹ Andreanelli M., Socialinė ir užimtumo politika: bendrieji principai, Europos parlamentas, 2008

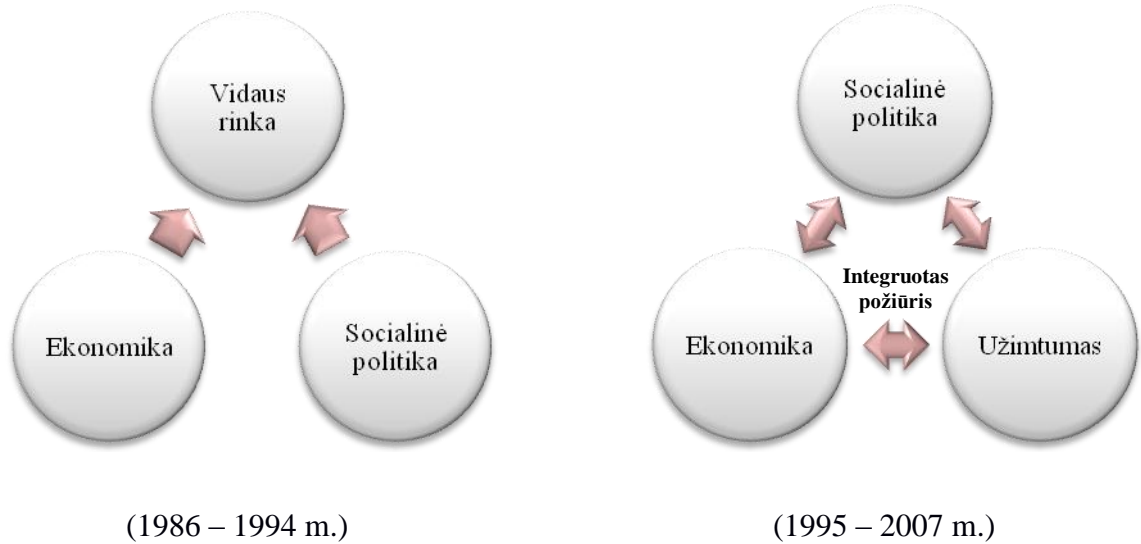
<http://circa.europa.eu/irc/opocefact_sheets/info/data/policies/socialemploy/article_7284_it.htm>, [žiūrėta 2013-02-15].

⁵² Andreanelli M., Nediskriminavimas ir pažeidžiamų grupių socialinė įtrauktis, Europos parlamentas, 2008,

<http://circa.europa.eu/irc/opocefact_sheets/info/data/policies/socialemploy/article_7291_it.htm>, [žiūrėta 2013-02-15].

viešosios politikos srityse, kur ES institucijos neturi išimtinės arba bendros su ES šalimis narėmis kompetencijos, bet siekia tam tikrų bendrai sutartų ES tikslų ar prioritetų.⁵³

Lisabonos sutartimi buvo numatyta nauja strategija socialinės politikos srityje. Joje pasiūlytas suderintas požiūris, kuris susietų tarpusavyje tris svarbius aspektus:

3. pav. Lisabonos strategija

Šaltinis: Dromantienė L., Socialinės Europos kūrimas, 2008, p. 56

Šis politikų susiejimas numatytas tam, kad stiprintų viena kitą, neoficialiai dar vadinamas kaip „Lisabonos trikampis“.

Lisabonos strategijos tikslas – „tapti pačia dinamiškiausia ir konkurencingiausia žinių ekonomika pasaulyje, pajėgia darniai ekonomiškai augti, sukurti daugiau ir geresnių darbo vietų bei didesnę socialinę sanglaudą“.⁵⁴

Lisabonos strategijos įgyvendinimas iki 2010 m. numatytas dviem etapais: pirmasis 2000 – 2004 m., antrasis – 2005 – 2010 m. Vienas iš Lisabonos strategijos sričių tampa socialinės apsaugos modernizavimas. Iki 2001 m. Europos Sąjungos valstybės narės įpareigosios parengti nacionalinius veiksmų planus socialiniai atskirčiai mažinti. Socialinei pažangai pasiekti turėjo būti užtikrinta teigiama ekonominės, užimtumo ir socialinės politikos sąveika (Lisabonos trikampis).⁵⁵

⁵³Viešosios politikos ir vadybos institutas, <<http://www.vpvi.lt/lt/atvirojo-koordinavimo-metodo-taikymas-lietuvoje/?start=40>>, [žiūrėta 2013-02-15].

⁵⁴López Alvarez O., Meneghini G., Richter J., Lisabonos strategija, Europos parlamentas, 2006, <http://circa.europa.eu/irc/opo/ce/fact_sheets/info/data/policies/lisbon/article_7207_lt.htm>, [žiūrėta 2013-02-16].

⁵⁵Dromantienė L., Socialinės Europos kūrimas, Vilnius, MRU, 2008, p. 56-58

Lisabonos strategija glaudžiai palietė ir neįgaliųjų reikalus. Pasak L. Dromantienės (2008) „įgyvendinant užimtumo visiems ir lygių galimybių užtikrinimo strategiją, kurios uždavinys įtvirtinti ir plėtoti Europos socialinį modelį ir skatinti socialinę sanglaudą, didelę reikšmę turi ES socialinių veiksmų planas 2004 – 2010 m., kuriuo siekiama užtikrinti lygias galimybes neįgaliesiems“.⁵⁶

Esminis uždavinys, vadovaujantis Neįgaliųjų teisės konvencija (2006) „skatinti, apsaugoti ir užtikrinti visų neįgaliųjų visapusišką ir lygiateisį naudojimąsi visomis žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis, taip pat skatinti pagarbą šių asmenų prigimtiniam orumui“⁵⁷, įgaliojo Europos Sąjungą užtikrinti šios socialinės grupės asmenų teises, įtraukiant juos aktyvų visuomeninį gyvenimą, užtikrinti užimtumą bei nediskriminavimą. 2007 m. Europos Komisija paskelbė Europos lygių galimybių metais ir pristatė veiksmų planą, kuris pagerintų neįgaliųjų užimtumą ir socialinę integraciją.

2010 m. lapkričio mėn. Europos Sąjungos Komisija priėmė 2010 – 2020 metų Europos strategiją dėl negalios, „bendras strategijos tikslas – suteikti neįgaliesiems daugiau galimybių, kad jie galėtų pasinaudoti visomis savo teisėmis ir visapusiškai dalyvautų visuomenės gyvenime ir Europos ekonomikoje, ypač bendrojoje rinkoje“.⁵⁸ Šioje strategijoje Komisija išskyrė aštuonias svarbiausias veiksmų sritis: prieinamumas, dalyvavimas, lygybė, užimtumas, švietimas ir mokymas, socialinė apsauga, sveikata ir išorės veiksmai.

Socialinė politika neįgaliųjų reikalais yra valstybių narių atsakomybėje. Kiekvienos valstybės veiksmų planavime turi būti keliami tikslai, kurie darytų įtaką neįgaliųjų padėčiai. 2005 m. Europos Komisijos komunikate „Neįgaliųjų asmenų padėtis išsiplėtusioje Europos Sąjungoje: 2006-2007 m. Europos veiksmų planas“ rekomenduoja „valstybėms narėms tinkamai atsižvelgti į Veiksmų planą dėl negalios plėtojant nacionalinę negalios politiką“.⁵⁹

Socialinė politika neįgaliųjų reikalais dar yra vystymosi stadijoje. Naujai ratifikuota Jungtinių tautų Neįgaliųjų teisių konvencija išskėlė naujas užduotis visai Europos Sąjungai kurti naują strategiją, gerinančią neįgaliųjų padėtį visuomenėje.

⁵⁶Dromantienė L., Socialinės Europos kūrimas, Vilnius, MRU, 2008, p. 182

⁵⁷Jungtinių tautų Neįgaliųjų teisių konvencija ir jos fakultatyvus protokolas, 2006, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=335882&p_query=ne%20gali%20teisi%20konvencija&p_tr2=2>, [žiūrėta 2013-01-30].

⁵⁸2010 – 2020 metų Europos strategija dėl negalios, 2010, <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0636:FIN:LT:PDF>>, [žiūrėta 2013-02-16].

⁵⁹Neįgaliųjų asmenų padėtis išsiplėtusioje Europos Sąjungoje: 2006-2007 m. Europos veiksmų planas, KOM(2005)604, Briuselis 2005-11-28

3 NEĮGALIŲJŲ SOCIALINĖS POLITIKOS TEISINIS REGLAMENTAVIMAS

3.1 Neįgaliųjų politikos teisinis pamatas

Kiekviena Europos Sąjungos valstybė narė vykdydama socialinę politiką formavosi savo socialinį politinį modelį, būdingą tik tai valstybei, atitinkatį tik tos valstybės nuostatas ir vertybes. Europos Sąjungos kūrimosi pradžioje galima išvelgti, kad socialinės politikos modelis buvo daugiau orientuotas į socialinę apsaugą, socialinių išmokų ir pašalpų sistemą. Ne išimtis ir Lietuva, kuri pasak A. Guogio (2002) „Lietuvos socialinės politikos modelis bendriausia prasme atitinka Rytų Europos modelį. Rytų Europos socialinės politikos modelį bendrais bruožais galima apibūdinti taip: dažniausiai atskirų nuo valstybės biudžeto privalomųjų socialinio draudimo fondų, veikiančių surenkamų įmokų ir iškart išmokamų išmokų būdu, funkcionavimas, mažiausios išmokos, dažnai nepatenkinančios net minimalių egzistencinių poreikių [...] neteikiama parama „neužsitarnavusiems vargšams“, didinama privati ir bažnytinė labdara, lėtai stiprėja nevyriausybinės organizacijos ir hierarchiškai veikia korporatyvinės gerovės institucijos.“⁶⁰

Lietuvos socialinė politika, taip pat ir neįgaliųjų politika, buvo plėtojama dviem kryptimis: socialinės apsaugos ir užimtumo politikos.

Nuo Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo pradėta vystyti teisinė bazė, reglamentuojanti socialinę politiką ir tame tarpe žmonių su negalia gyvenimą.

Pagrindinis teisės dokumentas, reglamentuojantis neįgalių žmonių teises yra Lietuvos Respublikos Konstitucija⁶¹, kuri gina žmonių teises, laisves, orumą. Taip pat yra kiti įstatymai, įstatymų lydimieji teisės aktai, reglamentuojantys neįgaliųjų gyvenimo sritis, jų skaičiuojama apie 70. Šie teisės aktai apibrėžia įvairias neįgaliųjų gyvenimo sritis, kaip: sveikatos priežiūros, socialinio draudimo ir pensijų, socialinės paramos, aplinkos pritaikymo, darbo santykių, švietimo, lygių galimybių ir kt.

Lietuvos neįgaliųjų politikos teisinį pamatą sudaro šie įstatymai:

- Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas, 2004 (pradinis: Invalidų socialinės integracijos įstatymas, 1991);
- Lygių galimybių įstatymas, 2003;
- Socialinių paslaugų įstatymas, 2006.

1990 m. liepos mėn. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba priėmė pirmąjį teisės aktą, reglamentuojantį žmonių su negalia teisinę padėtį, nutarimą Nr. I-352 „Dėl Lietuvos Respublikos invalidų

⁶⁰Guogis A., Dėl Lietuvos socialinės politikos modelio, Politologija, 2002/4 (28), p. 5-6

⁶¹Lietuvos Respublikos Konstitucija, Valstybės žinios, 1992-11-30, Nr. 33-1014

interesų gynimo“ (Valstybės žinios, 1990, Nr. 20-513).⁶² Išleisti šį teisės aktą tuometinę vyriausybę paskatino, pripažinus, Suvienytųjų Tautų Organizacijos Generalinės Asamblėjos priimtą Invalidų teisių deklaraciją (1975 m. gruodžio 9 d.) ir įpareigojo Sveikatos apsaugos ir socialinių reikalų komisiją parengti Lietuvos Respublikos invalidų teisinės padėties įstatymo projektą.

1991 m. Lietuvos Respublikos Seimas priima Invalidų socialinės integracijos įstatymą (Valstybės žinios, 1991, Nr. 36-969) kurio pirmajame straipsnyje nusakoma įstatymo paskirtis: „Invalidų socialinės integracijos įstatymas reguliuoja invalidumo nustatymą, invalidų medicininę, profesinę ir socialinę reabilitaciją, aplinkos pritaikymą invalidams, invalidų ugdymą, mokymą, nustato invalidų integracijos į darbą, profesiją, visuomeninį gyvenimą teises, ekonomines ir organizacines garantijas.“⁶³

Šio įstatymo dvyliktasis straipsnis reguliuoja neįgaliųjų aplinkos pritaikymą, atitinkančią specifiniams jų poreikiams.

2003 m. lapkričio 18 d. Lietuvos Respublikos seimas priėmė Lygių galimybių įstatymą, kurio paskirtis „užtikrinti, kad būtų įgyvendintos Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintos žmonių lygios teisės, bei uždrausti bet kokią tiesioginę ir netiesioginę diskriminaciją dėl amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, rasės ar etninės priklausomybės, religijos ar įsitikinimų“.⁶⁴

Šis įstatymas labiau įtvirtino neįgaliųjų apsaugą, mažinant diskriminaciją bei lygių galimybių užtikrinimą dalyvaujant socialiniame gyvenime.

Trečiasis, neįgaliųjų politikos teisinį pagrindą sudarantis įstatymas – Socialinių paslaugų įstatymas. 2006 m. sausio 19 d. Lietuvos Respublikos seimas priėmė šį įstatymą. Įstatymo paskirtis „apibrėžti socialinių paslaugų sampratą, tikslus ir rūšis, reglamentuoti socialinių paslaugų valdymą, skyrimą ir teikimą, socialinės globos įstaigų licencijavimą, finansavimą, mokėjimą už socialines paslaugas bei ginčų, susijusių su socialinėmis paslaugomis, nagrinėjimą“.⁶⁵

Šie teisės aktai reglamentuoja neįgaliųjų teises, tačiau kai kuriais atvejais norint tas teises įgyvendinti ar atlikti pareigas, susiduriama su nenumatytais aplinkybėmis ir tai nulemia ne negalia, kaip individo savybė, bet socialiniai trukdžiai, kaip pavyzdžiui nepritaikyta fizinė aplinka.

⁶²Lietuvos Respublikos Aukščiausios Tarybos nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos invalidų interesų gynimo“, 1990, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=350&p_query=&p_tr2=2>, [žiūrėta 2013-02-16].

⁶³Lietuvos Respublikos Invalidų socialinės integracijos įstatymas, 1991 m. lapkričio 28 d. Nr. I-2044, Vilnius, Valstybės žinios, 1991-12-31, Nr. 36-969

⁶⁴Lietuvos Respublikos Lygių galimybių įstatymas, 2003 m. lapkričio 18 d. Nr. IX-1826, Vilnius, Valstybės žinios 2003-12-05, Nr. 114-5115

⁶⁵Lietuvos Respublikos Socialinių paslaugų įstatymas, 2006 m. sausio 19 d. Nr. X-493, Vilnius, Valstybės žinios 2006-02-11 Nr. 17-589

3.2 Teisės aktų, reglamentuojančių fizinės aplinkos pritaikymą neįgaliųjų poreikiams, apžvalga

Fizinės aplinkos pritaikymas neįgaliesiems „atveria duris“ į aktyvų socialinį gyvenimą. Norint jame dalyvauti reikalinga pritaikyta aplinka. Dėl tinkamai nepritaikytos fizinės aplinkos, neįgalieji susiduria su problemomis:

- ribotos judėjimo galimybės, sukeliančios diskomforto jausmą bei kai kuriais atvejais pavojų sveikatai;
- atsiranda stigmatizacija, asmenys, turintys judėjimo negalią priversti tapti pasyviais pagalbos naudotojais.

Teisės aktų, kurie reglamentuotų aplinkos pritaikymą neįgaliesiems, nėra daug Lietuvos Respublikos teisinėje bazėje.

Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijoje (2006), kuri skirta skatinti, apsaugoti ir užtikrinti visų neįgaliųjų visapusišką ir lygiateisį naudojimąsi visomis žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis, taip pat skatinti pagarbą šių asmenų prigimtiniam orumui, yra numatyti principai ir vienas iš jų – *Prieinamumo* principas. Konvencijos 9 straipsnyje „Prieinamumas“ nurodyta, kad „konvenciją ratifikavusios šalys, siekdamos, kad neįgalieji galėtų gyventi savarankiškai ir visapusiškai dalyvauti visose gyvenimo srityse, turi imtis atitinkamų priemonių, kad užtikrintų neįgaliesiems lygiai su kitais asmenimis fizinės aplinkos, visuomenei prieinamų objektų prieinamumą tiek miesto, tiek kaimo vietovėse. Šios priemonės, kurios apima prieinamumo kliūčių ir trukdžių nustatymą ir pašalinimą, *inter alia* taikomos:

pastatams, keliams, transporto priemonėms ir kitokiems vidaus ir lauko objektams, įskaitant mokyklas, būstą, medicinos įstaigas ir darbo vietas.“⁶⁶

Neįgaliųjų teisių konvencija jos Fakultatyvusis protokolas turi viršenybę nacionalinės teisės atžvilgiu ir yra tiesioginio galiojimo. Tuo įpareigodama Lietuvos Respubliką laikytis neprieštaravimo principo Neįgaliųjų teisių konvencijai teisės aktais, reglamentuojančiais neįgaliųjų reikalus. Tais atvejais, kai Lietuvos įstatymai neįgaliųjų reikalus reglamentuoja kitaip nei Neįgaliųjų teisių konvencija, reikia vadovautis Konvencija, o ne Lietuvos įstatymu.

Kitas teisės aktas - tai Neįgaliųjų integracijos įstatymas (2005), kuris yra pagrįstas 11 principų. Šio įstatymo šeštasis, *Prieinamumo* principas, teigia, kad „neįgaliesiems turi būti sudaromos sąlygos veiklai

⁶⁶Jungtinių tautų Neįgaliųjų teisių konvencija ir jos fakultatyvusis protokolas, 2006, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=335882&p_query=ne%20E1gali%20F8j%20F8%20teis%20F8%20konvencij%20a&p_tr2=2>, [žiūrėta 2013-01-30].

visose gyvenimo srityse ir galimybė naudotis ištekliais“.⁶⁷ To paties įstatymo 11 straipsnis apibrėžia atsakomybes už aplinkos prieinamumo pritaikymą.

Teisės aktas, kuris yra svarbus reglamentuojant aplinkos pritaikymą neįgaliesiems yra Vietos savivaldos įstatymas. Šio įstatymo paskirtis „nustatyti savivaldybių institucijų sudarymo ir veiklos tvarką įgyvendinant Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir Europos vietos savivaldos chartijos nuostatas, apibrėžia vietos savivaldos principus, savivaldybių institucijas, jų įgaliojimus ir funkcijas, savivaldybės tarybos nario statusą, savivaldybių ūkinės ir finansinės veiklos pagrindus“.⁶⁸

Šiuo įstatymu Lietuvos Respublikos vyriausybė įpareigoja vietos savivaldas, organizuojant viešąjį administravimą ir viešųjų paslaugų teikimą, vadovautis teisinėmis nuostatomis, užtikrinančiomis žmogaus orumą, jo teises ir laisves.

Įstatymo 7 straipsnyje apibrėžiamos savivaldybių (ribotai savarankiškos) funkcijos ir šio straipsnio 5 dalyje įvardijama viena šių funkcijų apie „sąlygų neįgalių gyventojų (invalidų, visiškos negalios invalidų) socialiniam integravimui į bendruomenę sudarymą“.⁶⁹

Savivaldybės prisiima atsakomybę, priimant sprendimus, vadovautis teisine baze, nepažeidžiant neįgalių žmonių teisių.

Teisės aktas, kuris tiesiogiai reglamentuoja aplinkos pritaikymą neįgaliųjų poreikiams yra Lietuvos Respublikos Statybos įstatymas, kurio pirmojo skirsnio šeštojo straipsnio trečiajame punkte teigiama: „Projektuojant, statant, rekonstruojant ar kapitaliai remontuojant pastatus (išskyrus atnaujinamus(modernizuojamus) daugiabučius namus) ir inžinerinius statinius, būtina juos pritaikyti specialiesiems neįgaliųjų poreikiams, vadovaujantis Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymu.“⁷⁰ Šį jų pritaikymą reglamentuoja „Statybos techninių reikalavimų reglamentas STR 2.03.01:2001Statiniai ir teritorijos. Reikalavimai žmonių su negalia reikmėms.“⁷¹

Būtent šiame reglamente yra nusakomi techniniai reikalavimai pritaikant aplinką neįgaliųjų poreikiams.

⁶⁷Lietuvos Respublikos Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas,1991 m. lapkričio 28 d. Nr. I-2044, Vilnius, Valstybės žinios 2004-05-22 Nr. 83-2983

⁶⁸Lietuvos Respublikos Vietos savivaldos įstatymas, 1994 m. liepos 7 d. Nr. I-533, Vilnius, Valstybės žinios 1994, Nr. 55-1049

⁶⁹Lietuvos Respublikos Vietos savivaldos įstatymas, 1994 m. liepos 7 d. Nr. I-533, Vilnius, Valstybės žinios 1994, Nr. 55-1049

⁷⁰Lietuvos Respublikos Statybos įstatymas, 1996 m. kovo 19 d. Nr. I-1240, Vilnius, Nauja įstatymo redakcija 2001 m. lapkričio 8 d. Nr. IX-583, Vilnius, Valstybės žinios 2001-11-30 Nr. 101-3597

⁷¹Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro įsakymas „Dėl STR 2.03.01:2001 „Statiniai ir teritorijos. Reikalavimai žmonių su negalia reikmėms“ patvirtinimo“ 2001 m. birželio 14 d. Nr. 317, Vilnius, Valstybės žinios 2001-06-22 Nr. 53-1898

3.3 Nacionalinės žmonių su negalia socialinės integracijos programos įgyvendinimo apžvalga, pagal nuostatą: prieinamumas ir fizinės aplinkos pritaikymas žmonėms su negalia

Lietuvos Respublikos dvyliktoji vyriausybė, vadovaujama Ministrų pirmininko Algirdo Brazausko, 2001m. liepos 7 d. pateikė 2001 – 2004 metų vyriausybės programą, kurioje numatytos nuostatos vyriausybės tikslams įgyvendinti ir viena iš jų - žmonių su negalia integracija.⁷²

Tų pačių metų (2001) spalio 4 d. vadovaujanti vyriausybė patvirtino 2001 – 2004 metų programos įgyvendinimo priemones. Programos įgyvendinimo priemonėse numatyti tikslai ir žmonių su negalia integracijai. Siekiant įgyvendinti pirmąjį tikslą „Numatyti žmonių su negalia reabilitacijos ir socialinės integracijos modelio plėtojimo kryptis, prioritetus ir įgyvendinimo priemones“⁷³ Lietuvos Respublikos Vyriausybė įpareigojo Socialinės apsaugos ir darbo ministeriją, Aplinkos ministeriją, Susisiekimo ministeriją, Sveikatos apsaugos ministeriją, Švietimo ir mokslo ministeriją, Vidaus reikalų ministeriją, Lietuvos invalidų reikalų tarybą prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Kūno kultūros ir sporto departamentą prie Lietuvos Respublikos parengti per 2002 m. II ketvirtį Nacionalinę žmonių su negalia socialinės integracijos 2003–2012 metų programą.

2002 metų birželio 12 d. Lietuvos Respublikos vyriausybė patvirtino Nacionalinę žmonių su negalia socialinės integracijos 2003–2012 metų programą. Šioje programoje iškeltas tikslas „siekti lygių galimybių žmonėms su negalia planuojant socialinės jų integracijos veiksmus, atitinkančius valstybės tarptautinius ir vidaus politikos tikslus ir įsipareigojimus, ir numatant šių veiksmų įgyvendinimo strategiją.“⁷⁴

Programoje yra analizuojama žmonių su negalia situacija. Šios programos 10 punkte pateikiamos nuostatos dėl prieinamumo, fizinės ir informacinės aplinkos pritaikymo žmonėms su negalia. Teigiama, kad „fizinės aplinkos pritaikymas – būtina sąlyga atkurti žmogaus su negalia fizinį, dvasinį ir ekonominį savarankiškumą. Trečdaliui Lietuvos gyventojų dėl judėjimo sunkumų ir ribotų galimybių pasirūpinti savimi reikia pritaikyti fizinę aplinką (žmonės su negalia, motinos su mažais vaikais, pagyvenę asmenys)“.⁷⁵ Ši situacijos analizė pabrėžia svarbą, rengiant programos įgyvendinimo priemones.

Įgyvendinant programą dėl fizinės (viešosios) aplinkos pritaikymo žmonėms su negalia buvo numatytos priemonės:

⁷²Lietuvos Respublikos vyriausybės 2001 – 2004 metų programa, Vilnius, 2001, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=141498&p_query=&p_tr2=2>, [žiūrėta 2013-03-06].

⁷³Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vyriausybės 2001–2004 metų programos įgyvendinimo priemonių patvirtinimo“ 2001 m. spalio 4 d. Nr. 1196, Vilnius, Valstybės žinios, 2001-10-10 Nr. 86-3015

⁷⁴Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas „Dėl Nacionalinės žmonių su negalia socialinės integracijos 2003–2012 metų programos patvirtinimo“ 2002 m. birželio 7 d. Nr. 850, Vilnius, Valstybės žinios, 2002-06-12, Nr. 57-2335

⁷⁵Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas „Dėl Nacionalinės žmonių su negalia socialinės integracijos 2003–2012 metų programos patvirtinimo“ 2002 m. birželio 7 d. Nr. 850, Vilnius, Valstybės žinios, 2002-06-12, Nr. 57-2335

3 lentelė. Nacionalinės žmonių su negalia socialinės integracijos 2003 – 2012 metų programos įgyvendinimo priemonės dėl fizinės (viešosios) aplinkos pritaikymo

Priemonės pavadinimas	Atsakingas vykdytojas	Įvykdymo terminas	Finansavimo šaltinis	Pastabos
1. Parengti vadovaujantis principu „projektuojama visiems“ fizinės ir informacinės aplinkos pritaikymo žmonėms su negalia tvarką	Aplinkos ministerija, Susisiekimo ministerija, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Lietuvos invalidų reikalų taryba	2004 metai	Valstybės biudžetas	Gaminiai aprobuojami, statybos, projektavimo ir kitokie darbai vykdomi vadovaujantis principu „projektuojama visiems“; projektavimo metu užtikrinamas produkcijos ir paslaugų prieinamumas žmonėms su negalia
2. Periodiškai derinti galiojančias ir rengiamas naujas statybos normas su Europos Sąjungos reikalavimais ir galiojančiais teisės aktais aplinkos pritaikymo žmonėms su negalia srityje, vykdyti jų laikymosi kontrolę	Aplinkos ministerija, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Sveikatos apsaugos ministerija, Lietuvos invalidų reikalų taryba	Kasmet	Valstybės biudžetas	Derinamos su Europos Sąjungos reikalavimais statybos normos ir griežtinama kontrolė užtikrina statomų ir rekonstruojamų pastatų pritaikymą žmonėms su negalia
3. Pritaikyti žmonėms su negalia švietimo ir ugdymo, sveikatos apsaugos, visuomeninių objektų ir socialinių įstaigų aplinką	Ministerijos, visos valstybinės įstaigos, savivaldybių įstaigos, statinių savininkai	2003–2012 metai	Valstybės biudžetas, savivaldybių biudžetai, statinių savininkų lėšos	Pritaikyta žmonėms su negalia aplinka panaikins socialinę jų atskirtį ir sudarys jiems sąlygas dalyvauti visaverčiame visuomenės gyvenime
4. Parengti ir vykdyti transporto ir jo infrastruktūros pritaikymo žmonėms su negalia programą valstybinės reikšmės keliuose, parengti jos finansavimo tvarką	Susisiekimo ministerija, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Aplinkos ministerija, savivaldybės	2003–2008 metai	Valstybės biudžetas, savivaldybių biudžetai	Dalies transporto paslaugų pritaikymas žmonėms su negalia, jų judėjimo poreikio tyrimas, maršrutų sudarymas įtvirtina žmonėms su negalia lygias galimybes
5. Parengti ir vykdyti transporto ir jo infrastruktūros pritaikymo programą žmonėms	Susisiekimo ministerija, Aplinkos ministerija, savivaldybės	2003–2009 metai	Valstybės biudžetas, savivaldybių biudžetai	

su negalia vietinės reikšmės keliuose, parengti jos finansavimo tvarką				
--	--	--	--	--

Šaltinis: sudaryta remiantis LR Vyriausybės nutarimu „Dėl Nacionalinės žmonių su negalia socialinės integracijos 2003 – 2012 metų programos įgyvendinimo priemonių patvirtinimo“ 2002-06-07 Nr. 850

Programos priemonėms įgyvendinti numatyti finansavimo šaltiniai: Lietuvos Respublikos valstybės biudžetas, Valstybinis socialinio draudimo fondas, Privalomojo sveikatos draudimo fondas, Užimtumo fondas, savivaldybių ir kitos teisėtai įgytos lėšos bei numatyti tarpiniai programos vertinimai ir tikslinimai 2006 ir 2009 metais.

Neįgaliųjų reikalų departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pateiktoje tarpinėje 2006 m. Nacionalinės žmonių su negalia socialinės integracijos 2003-2012 metų programos tarpinio įvertinimo ataskaitoje (2003-2007 metai) minima, kad įgyvendinat pirmąją priemonę (žr. 4 lentelę) fizinės aplinkos pritaikymo žmonėms su negalia tvarka, nustatyta Aplinkos ministro 2001 m. birželio 14 d. įsakymu Nr. 317 patvirtintame STR 2.03.01:2001 „Statiniai ir teritorijos. Reikalavimai žmonių su negalia reikmėms“⁷⁶ „bei tuo pačiu įsakymu buvo papildytas statybos techninis reglamentas STR 2.06.01:1999 „Miestų, miestelių ir kaimų susisiekimo sistemos“ numatant, kad viadukų, tiltų ir požeminių perėjų pėsčiųjų takai sankryžose turi būti projektuojami atsižvelgiant į STR 2.03.01:2001 „Statiniai ir teritorijos. Reikalavimai žmonių su negalia reikmėms“⁷⁷.

Vertinant pateiktą ataskaitos dalį galima teigti, kad nuo programos įgyvendinimo pradžios, didelių pakitimų nebuvo atlikta pagal pirmąją priemonę, galiojo ta pati tvarka, kuri įteisinta su 2001 metų Aplinkos ministro įsakymu.

Pagal antrąją priemonę 2007 metais „Administracinių teisės pažeidimų kodeksas buvo papildytas 115³ straipsniu, kuris už Neįgalių asmenų ir ribotos judėsenos asmenų apsaugos ir pagalbos jiems teikimo taisyklių keliaujant oro transportu (oru) pažeidimą numatė baudą įmonės vadovui nuo vieno tūkstančio iki trijų tūkstančių litų“.⁷⁸ Šis papildymas yra susijęs su Europos Parlamento ir Tarybos priimtu Reglamentu Nr. 1107/2006 dėl neįgalių asmenų ir ribotos judėsenos asmenų teisių keliaujant oru.

⁷⁶Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro įsakymas „Dėl STR 2.03.01:2001 „Statiniai ir teritorijos. Reikalavimai žmonių su negalia reikmėms“ patvirtinimo“ 2001 m. birželio 14 d. Nr. 317, Vilnius, Valstybės žinios 2001-06-22 Nr. 53-1898

⁷⁷Neįgaliųjų reikalų departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Nacionalinės žmonių su negalia socialinės integracijos 2003-2012 metų programos tarpinio įvertinimo ataskaita (2003-2007 metai), Vilnius, 2008, <http://www.ndt.lt/id-nacionaline_programa.html>, [žiūrėta 2013-03-07].

⁷⁸Neįgaliųjų reikalų departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Nacionalinės žmonių su negalia socialinės integracijos 2003-2012 metų programos tarpinio įvertinimo ataskaita (2003-2007 metai), Vilnius, 2008, p. 39, <http://www.ndt.lt/id-nacionaline_programa.html>, [žiūrėta 2013-03-07].

Ženklius darbai atlikti, įgyvendinant programos dėl fizinės (viešosios) aplinkos pritaikymo, pagal trečiąją priemonę. Per ataskaitinį laikotarpį atsakingos institucijos turėjo pateikti ataskaitas apie nuveiktus darbus. Ataskaitose nurodoma keliuose ir kokuose objektuose buvo pritaikyta aplinka asmenims su judėjimo sutrikimais, kiek skirta lėšų šiai priemonei įgyvendinti. Fizinė aplinka buvo pritaikyta ugdymo įstaigose, socialinių paslaugų centruose, viešojo lankymo pastatuose ir kt.

Ataskaitoje teigiama, kad priemonės vykdymui lėšų neskyrė Sveikatos apsaugos ministerija bei Aplinkos ministerija.

Įgyvendinant ketvirtąją priemonę: parengti ir vykdyti transporto ir jo infrastruktūros pritaikymo žmonėms su negalia programą valstybinės reikšmės keliuose, parengti jos finansavimo tvarką, buvo atlikta nemažai aplinkos pritaikymo darbų žmonėms su judėjimo negalia įvairiuose objektuose, kaip: įrengti liftai Vilniaus ir Kauno geležinkelio stotyse, pritaikyti sanitariniai mazgai įvairiuose viešosios paskirties objektuose (geležinkelio stotyse, oro uostuose), pritaikyti įvažiavimai į patalpas ir įrengti takeliai pravažiavimams ir kt.

Vykdamas penktąją priemonę, pritaikant infrastruktūrą vietinės reikšmės keliuose žmonėms su negalia, atsižvelgta į specialiuosius neįgaliųjų poreikius ir vadovautasi statybos reglamentu STR 2.06.03:2001 „Automobilių keliai“, kuris nustato techninius reikalavimus visų nuosavybės formų kelių už gyvenamųjų vietovių ribų tiesimo, rekonstravimo ir taisymo projektavimui.⁷⁹

Pateiktoje ataskaitoje teigiama, kad „aplinkos prieinamumas neįgaliesiems buvo įvardinta kaip viena iš problematiškiausių neįgaliųjų integracijos sričių. Todėl šiai problemai spręsti buvo numatyta 17 priemonių. Kai kurios priemonės buvo pakankamai abstrakčios [...] ir dėl to sunkiai koordinuojamos. Kaip ir daugelio kitų Nacionalinės programos priemonių, taip ir minėtų priemonių efekto nėra galimybių įvertinti.⁸⁰

Tarpinės ataskaitos pateiktose išvadose matoma, kad dėl fizinės (viešosios) aplinkos pritaikymui numatytoje priemonėje trūksta konkretumo apibrėžiant įgyvendinimo laikotarpius, atsakomybės ir kontrolės bei instrumentų įgyvendinimo rezultatams įvertinti.

Nurodyti, kokios lėšų sumos buvo skirtos programos priemonėms fizinei (viešajai) aplinkai pritaikyti, pagal perduotų Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšų neįgaliųjų socialinės integracijos programoms vykdyti paskirstymo ir naudojimo sąmatas, sudėtinga, kadangi pateiktose sąmatose nėra

⁷⁹Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro ir Lietuvos Respublikos Susisiekimo ministro įsakymas „Dėl statybos techninio reglamento STR 2.06.03:2001 „Automobilių keliai“ patvirtinimo, 2001 m. gruodžio 18 d. Nr. 603/456, Vilnius, Valstybės žinios, 2002-02-23 Nr. 19-755

⁸⁰Neįgaliųjų reikalų departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Nacionalinės žmonių su negalia socialinės integracijos 2003-2012 metų programos tarpinio įvertinimo ataskaita (2003-2007 metai), Vilnius, 2008, p. 78, <http://www.ndt.lt/id-nacionaline_programa.html>, [žiūrėta 2013-03-07].

išskirstytos lėšos pagal konkrečią programos priemonę, jose nurodomi tik gavėjai, nenurodant tikslo, kuriam numatytos lėšos.

Nacionalinės žmonių su negalia socialinės integracijos 2003-2012 metų programa turėjo du pakeitimus:

1. 2006 m. liepos 3 d. Nr. 663⁸¹, šis pakeitimas susijęs su programos koordinatoriaus pakeitimu, iki 2006 metų už programos koordinavimą buvo atsakinga Lietuvos invalidų reikalų taryba prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, o nuo 2006m. liepos 3 d. atsakomybė perėjo Neįgalųjų reikalų departamentui prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos;
2. 2010 m. kovo 3 d. Nr. 227⁸², šiuo pakeitimu nutarta patvirtinti Nacionalinę neįgalųjų socialinės integracijos 2010–2012 metų programą.

Antrajame programos pakeitime aplinkos analizėje šeštajame punkte pateikiama naujesnė informacija apie aplinkos prieinamumą ir mobilumą. Informacijoje teigiama, kad judėjimo funkcijų sutrikimų turinčių neįgalųjų Lietuvoje yra daugiau negu 60 tūkstančių ir šiuos sutrikimus gali turėti ne tik fiziškai neįgalūs, bet ir sutrikusio intelekto, sutrikusios psichikos asmenys, neurologiniai ligoniai ir panašūs.⁸³ Taip pat analizėje pabrėžiama, kad fizinės aplinkos pritaikymas vyksta lėtai, daug visuomeninės paskirties objektų nėra pritaikyti šiai socialinei grupei. Teigiama, kad pagrindinės priežastys, įtakančios aplinkos pritaikymo efektyvumą, yra lėšų stygius, taupymas, taip pat viena iš priežasčių – neefektyvus kontrolės mechanizmas. Programos uždaviniuose iškeltas uždavinys „tobulinti aplinkos pritaikymo neįgaliesiems teisinį reglamentavimą bei finansavimą ir gerinti jos prieinamumą“.⁸⁴

Nacionalinės neįgalųjų socialinės integracijos 2010 – 2012 metų programai buvo patvirtintas naujas priemonių planas.⁸⁵ Šiame plane numatytos priemonės fizinės aplinkos pritaikymui:

4 lentelė. Nacionalinės neįgalųjų socialinės integracijos 2010–2012 metų programos priemonių planas fizinei aplinkai pritaikyti

Uždavinys	Priemonės pavadinimas	Atsakingas vykdytojas	Įvykdymo terminas	Preliminarus lėšų poreikis (tūkst. litų)		
				2010 metais	2011 metais	2012 metais

⁸¹Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vyriausybės 2002 m. birželio 7 d. nutarimo Nr. 850 „Dėl Nacionalinės žmonių su negalia socialinės integracijos 2003–2012 metų programos patvirtinimo“ pakeitimo“, 2006 m. liepos 3 d. Nr. 663, Vilnius, Valstybės žinios, 2006-07-05 Nr. 75-2867

⁸²Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vyriausybės 2002 m. birželio 7 d. nutarimo Nr. 850 „Dėl Nacionalinės žmonių su negalia socialinės integracijos 2003–2012 metų programos patvirtinimo“ pakeitimo“, 2010 m. kovo 3 d. Nr. 227, Vilnius, Valstybės žinios, 2010-03-13 Nr. 29-1345

⁸³ Ten pat

⁸⁴ Ten pat

⁸⁵Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl Nacionalinės neįgalųjų socialinės integracijos 2010–2012 metų programos priemonių plano patvirtinimo“ 2010 m. gegužės 17 d. Nr. A1-194, Vilnius, Valstybės žinios, 2010-05-20 Nr. 58-2854

Tobulinti aplinkos pritaikymo neįgaliesiems teisinį reglamentavimą bei finansavimą ir gerinti jos prieinamumą	1. Parengti ir patvirtinti teritorijų planavimo normatyvus ir planuoti teritorijas, numatant viešosios erdvės privalomąjį universalų pritaikomumą neįgaliųjų poreikiams	Aplinkos ministerija	2011 metai			
	2. Atlikti tyrimą dėl visuomeninės paskirties objektų (mokyklų, poliklinikų, ligoninių, reabilitacijos centrų, bibliotekų, socialines paslaugas teikiančių tarnybų) pritaikymo neįgaliesiems	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Aplinkos ministerija, Sveikatos apsaugos ministerija, Susisiekiimo ministerija, Švietimo ir mokslo ministerija, Kultūros ministerija, Ūkio ministerija, Neįgaliųjų reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos	2011 – 2012 metai		10	40
	3. Įvertinti aplinkos prieinamumo reikalavimų laikymosi efektyvumą ir pateikti siūlymus dėl šių reikalavimų priežiūros stiprinimo	Aplinkos ministerija, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Neįgaliųjų reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos	2011–2012 metai			

Šaltinis: sudaryta remiantis LR Vyriausybės nutarimu „Dėl Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2010 – 2012 metų programos įgyvendinimo priemonių patvirtinimo“ 2010-03-03 Nr. 227

Numatytos priemonės parinktos atsižvelgiant į ankstesnio plano tarpinėje ataskaitoje pateiktas rekomendacijas, kurios siūlo iširti problemos aktualumą, numatyti tikslingas priemones bei efektyvesnę įgyvendinimo kontrolę.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija pateikė ataskaitą už 2011 metus įgyvendinant Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2010–2012 metų programos priemonių planą:

5 lentelė. Informacija apie tarpinstitucinės Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2010–2012 metų programos priemonių įgyvendinimą 2011 metais, pagal Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenis

Uždavinys	Priemonės pavadinimas	Atsakingas vykdytojas	Įvykdymo terminas	Panaudoti asignavimai tūkst. Lt	Įgyvendinimas
Tobulinti aplinkos pritaikymo neįgaliesiems teisinį reglamentavimą bei finansavimą ir gerinti jos prieinamumą	1. Parengti ir patvirtinti teritorijų planavimo normatyvus ir planuoti teritorijas, numatant viešosios erdvės privalomąjį universalų pritaikomumą neįgaliųjų poreikiams	Aplinkos ministerija	2011 metai		Priemonėje numatytų teritorijų planavimo normatyvų parengimas ir patvirtinimas, taip pat teritorijų planavimas, numatant viešosios erdvės privalomąjį universalų pritaikomumą neįgaliųjų poreikiams, Aplinkos ministerijos nuomone, netikslingas, kadangi šiuo metu keičiamas Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas. 2011 m. vasario 15 d. Teritorijų planavimo įstatymo pakeitimo įstatymas pateiktas svarstymui Lietuvos Respublikos Seimui (reg. Nr. XIP-2919). Rengiant teritorijų planavimo dokumentus, privaloma atsižvelgti į Statybos techniniame reglamente STR 2.03.01:2001 „Statiniai ir teritorijos. Reikalavimai žmonių su negalia reikmėms“ (Žin., 2001, Nr. 53-1898) nustatytus projektavimo reikalavimus viešosios erdvės privalomam pritaikymui neįgaliųjų poreikiams
	2. Atlikti tyrimą dėl visuomeninės paskirties objektų (mokyklų, poliklinikų, ligoninių, reabilitacijos centrų,	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Aplinkos ministerija, Sveikatos apsaugos ministerija, Susisiekim	2011–2012 metai		Atsisakyta vykdyti dėl lėšų stokos

	bibliotekų, socialines paslaugas teikiančių tarnybų) pritaikymo neįgaliesiems	o ministerija, Švietimo ir mokslo ministerija, Kultūros ministerija, Ūkio ministerija, Neįgaliųjų reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos			
	3. Įvertinti aplinkos prieinamumo reikalavimų laikymosi efektyvumą ir pateikti siūlymus dėl šių reikalavimų priežiūros stiprinimo	Aplinkos ministerija, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Neįgaliųjų reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos	2011–2012 metai		Parengtas nuo 2010 m. spalio 1 d. įsigaliojęs Lietuvos Respublikos statybos įstatymo 1, 2, 3, 5, 6, 12, 16, 20, 21, 23, 24, 27, 28, 33, 35, 40, 42, 45 straipsnių pakeitimo ir papildymo, šeštojo skirsnio pavadinimo pakeitimo, 23 ¹ straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir Įstatymo papildymo 28 ¹ straipsniu, keturioliktuoju skirsniu ir 1 priedu įstatymas (Žin., 2010, Nr. 84-4401), kuriame numatyta, kad su statybos leidimo išdavimu susijusios procedūros vykdomos naudojantis Lietuvos Respublikos statybos leidimų ir statybos valstybinės priežiūros informacine sistema „Infostatyba“, taip minėti procesai perkelti į viešą erdvę, padidintas ir sustiprintas aplinkos prieinamumo neįgaliesiems reikalavimų laikymosi kontrolės efektyvumas. Be to, keičiamas Lietuvos Respublikos statybos įstatymas, kurio pakeitimo projekte numatomas visuomenės dalyvavimas statinių projektavimo procese. Įsigaliojus šiam

					pakeitimui savivaldybės privalės informuoti visuomenę apie statinių projektavimo pradžią. Taip bus sudaryta galimybė suinteresuotiems asmenims ir visuomenei efektyviau kontroliuoti aplinkos prieinamumo neįgaliesiems reikalavimų vykdymą statinių projektuose
--	--	--	--	--	--

Šaltinis: sudaryta remiantis Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis 2010 m.

Pirmoji priemonė uždavinio įgyvendinimui (žr. 5 lentelę) nebuvo įvykdyta, argumentuojant, kad artimiausiu laiku keisis įstatyminė bazė, reglamentuojanti teritorijų planavimą. Teritorijų planavimo įstatymo projektas pateiktas svarstyti Lietuvos Respublikos vyriausybei 2011-02-15, tačiau projektas nebuvo priimtas, siūlomos pataisos bei priimtas pasiūlymas „siūlyti LR Vyriausybei patobulintą Teritorijų planavimo įstatymo pakeitimo įstatymo projektą pateikti Seimui iki 2013 m. gegužės 1 d.“⁸⁶

Antrąją priemonę (žr. 5 lentelę) atsisakyta įgyvendinti dėl lėšų stokos, tačiau įgyvendinimo laikotarpis yra iki 2012 m. tai gi išlieka tikimybė iki 2012 m. atlikti numatytą tyrimą.

Dėl aplinkos prieinamumo pritaikymo reikalavimų laikymosi, kontrolės efektyvumui, įgyvendinta trečioji priemonė (žr. 5 lentelę). Tai atlikta padarius pakeitimus Statybos įstatyme, numačius dėl statybos leidimų ir statybos valstybinės priežiūros informaciją perkelti į informacinę sistemą „Infostatyba“, kuri padidina ir sustiprina aplinkos prieinamumo neįgaliesiems reikalavimų laikymosi kontrolės efektyvumą.

2011 m. programos priemonėms įgyvendinti buvo panaudota 25132,5 tūkst. litų suma (panaudota 99,4 proc. programos priemonėms įgyvendinti patvirtintų lėšų). Dėl priemonės „pritaikyti neįgaliesiems būstą ir jo aplinką įgyvendinti“ buvo patvirtinta 3340,5 tūkst. litų suma, panaudota 3217,4 tūkst. litų suma (panaudota 96,3 proc. priemonei įgyvendinti patvirtintų lėšų – miestų ir rajonų savivaldybės nepanaudojo 123,1 tūkst. litų sumos dėl nespėtų įvykdyti būsto pritaikymo darbų viešųjų pirkimų, pareiškėjų atsisakymo vykdyti būsto pritaikymo darbus). Įvykdytos visos planuotos priemonės, pasiekti planuoti rezultatai.⁸⁷

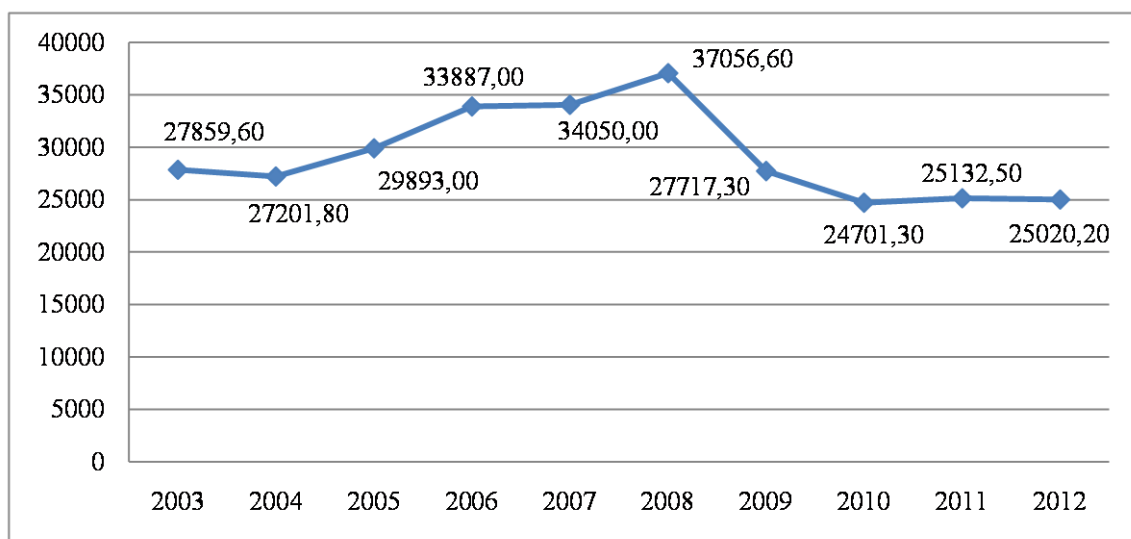
2012 m. programos „Neįgaliųjų socialinė integracija“ pavestoms įgyvendinti priemonėms buvo panaudota 25020,2 tūkst. litų (panaudota 99,3 proc. programos priemonėms įgyvendinti patvirtintų

⁸⁶Lietuvos Respublikos seimo pagrindinio komiteto išvados „Dėl Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymo pakeitimo įstatymo projekto (XIP-2919)“ 2012 m. gruodžio 5 d. Nr. 107-P-46, Vilnius, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=438727>, [žiūrėta 2013-03-10].

⁸⁷Neįgaliųjų reikalų departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2011 metų veiklos ataskaita, <http://www.ndt.lt/id-veiklos_ataskaitos.html>, [žiūrėta 2013-03-06].

lėšų). Priemonei „Pritaikyti neįgaliesiems būstą ir jo aplinką“ įgyvendinti buvo patvirtinta 2952 tūkst. litų suma, panaudota 2884,5 tūkst. litų suma (panaudota 98 proc. priemonei įgyvendinti patvirtintų lėšų – miestų ir rajonų savivaldybės nepanaudojo 67,5 tūkst. litų sumos dėl neatsiradusių rangovų, galinčių atlikti būsto pritaikymo darbus, pareiškėjų atsisakymo vykdyti būsto pritaikymo darbus). Įvykdytos visos planuotos priemonės, pasiekti planuoti rezultatai.

Per visą 2003 – 2012 metų Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos programos priemonių įgyvendinimui panaudota 292519,30 tūkst. litų suma.

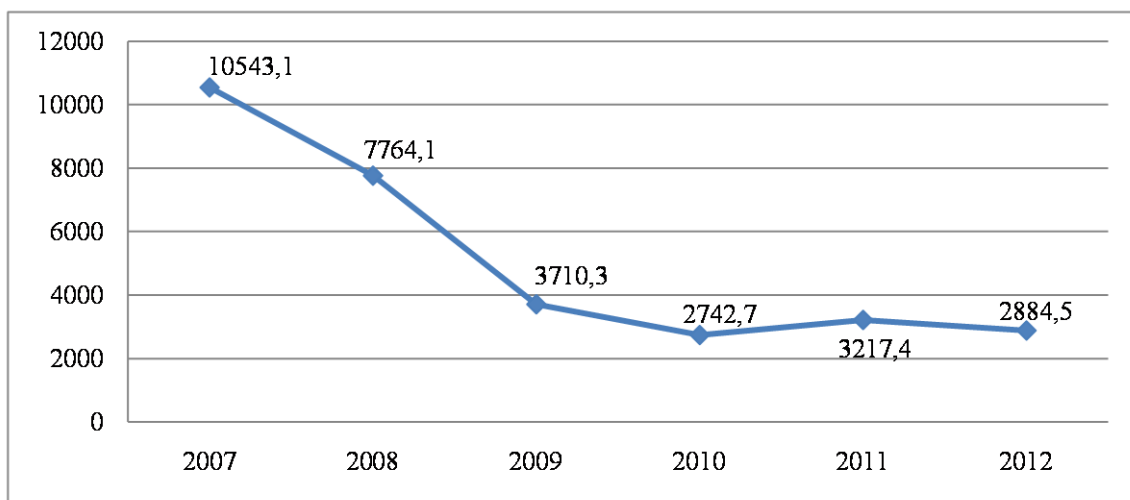

4 pav. Programos „Neįgaliųjų socialinės integracija“ priemonėms įgyvendinti 2003-2012 m. panaudotų lėšų palyginimas (tūkst. litų)

Šaltinis. sudaryta remiantis Neįgaliųjų reikalų departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis

Paveiksle, pateiktuose duomenyse matyti, kad nuo programos įgyvendinimo pradžios iki 2008 metų programos įgyvendinimui buvo skiriama tendencingai didėjančios lėšų sumos, o nuo 2008 metų finansavimas ėmė mažėti. Finansavimo mažėjimą nulėmė tuometinė bendra Lietuvos ekonominio sunkmečio įtaka.

Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos programos priemonei „Aplinkos prieinamumas“ per 2007 – 2012 metus panaudota 30862,1 tūkst. litų.

5 pav. Programos „Neįgaliųjų socialinės integracija“ priemonei „Aplinkos prieinamumas“ įgyvendinti 2007-2012 m. panaudotų lėšų palyginimas (tūkst. litų)

Šaltinis. sudaryta remiantis Neįgaliųjų reikalų departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenis

Pagal pateiktus duomenis, matyti, kad finansavimas Neįgaliųjų socialinės integracijos programos priemonei nuo 2007 metų ėmė mažėti. Ši mažėjimą taip pat įtakojo lėšų stygius bei nuo 2007 metų programos priemonės atskylusi ir naujai susiformavusi kaip nauja programa „Būsto pritaikymo žmonėms su negalia“ programa (2007)⁸⁸, kuriai skirtas naujas finansavimas, atimant didelę pinigų sumą nuo pradinės programos priemonės.

Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos programos priemone „Aplinkos prieinamumas“ 2013 – 2012 metų laikotarpyje buvo planuota pritaikyti aplinką neįgaliųjų poreikiams, tačiau planas nebuvo įgyvendintas.

2012 metų pabaigoje (lapkričio mėn.), baigiantis Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2010 – 2012 metų programai, Lietuvos Respublikos vyriausybė priėmė nutarimą „Dėl Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2019 metų programos patvirtinimo“.⁸⁹

Naujoji programa numatė įgyvendinti keturis strateginius tikslus:

1. „užtikrinti skirtingas negalias turinčių neįgaliųjų specialiųjų poreikių tenkinimą teikiant socialinės integracijos paslaugas (socialinės apsaugos, sveikatos priežiūros, švietimo srityse);
2. užtikrinti neįgaliesiems galimybę laisvai judėti fiziniėje aplinkoje ir naudotis visiems prieinama informacija;

⁸⁸Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Būsto pritaikymo žmonėms su negalia 2007–2011 metų programos patvirtinimo“ 2006 m. birželio 28 d. Nr. 638, Valstybės žinios, 2006-06-30, Nr. 73-2782

⁸⁹Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas „Dėl Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2019 metų programos patvirtinimo“, 2012 m. lapkričio 21 d. Nr. 1408, Vilnius, Valstybės žinios, 2012-11-27 Nr. 137-7021

3. siekti didesnio neįgaliųjų užimtumo darbo rinkoje, kultūros, sporto, laisvalaikio veikloje;
4. užtikrinti neįgaliųjų teisių, pagrindinių laisvių gynimą be diskriminacijos dėl neįgalumo ir sudaryti sąlygas tobulinti neįgaliųjų socialinės integracijos proceso valdymą⁹⁰.

Šiame darbe aktualus išlieka antrasis programos tikslas, nes būtent jis apibrėžia fizinės aplinkos pritaikymo būtinybę žmonėms su judėjimo negalia. Vyriausybė apžvelgusi ankstesnes programas ir įgyvendinimo laikotarpiu pasiektus rezultatus, daro išvada, kad šioji sritis iki šių dienų išlieka problematiška.

Teisės aktai, reglamentuojantys pastatų pritaikymą neįgaliųjų poreikiams, nėra pakankamai užtikrinantys, jie neapibrėžia terminų pritaikymui, taip pat aplinkos pritaikymas taikytinas tik pastato dalyse, kurios yra pertvarkomos. Dažnai projektuojamuose naujuose statiniuose neatsižvelgiama į pastato patalpų išdėstymo, kurie atitiktų reikalavimus judėti laisvai neįgaliesiems.

Programoje teigiama, kad „Lietuvoje daugiau kaip 60 tūkst. neįgaliųjų, turinčių judėjimo funkcijos sutrikimų, patiria netiesioginę diskriminaciją dėl nepritaikytos fizinės aplinkos“⁹¹ Ši problema išlieka svarbi visoje Europos Sąjungoje.

Europos Sąjungos Taryba rengia naują direktyvą, kurios projekte „15 straipsnio 2 punkte numatyta, kad ne vėliau kaip per 5 metus nuo direktyvos priėmimo nauji ir renovuojami pastatai, objektai, transporto priemonės bei infrastruktūra ir per 20 metų – visi kiti esami pastatai, objektai, bei infrastruktūra turi būti pritaikyta neįgaliųjų poreikiams.“⁹²

2010 metais Lietuvai ratifikavus Neįgaliųjų teisių konvenciją ir jos fakultatyvų protokolą⁹³ susiduriama su dideliais sunkumais įgyvendinant konvencijos nuostatas, ypač dėl aplinkos prieinamumo neįgaliesiems.

2012 m. birželio 27 d. baigiantis Seimo sesijai Socialinių reikalų ir darbo komitetas surengė diskusiją „Kaip pritaikysim aplinką (Konvencijos 9 straipsnis)?“, skirtą Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijai ir jos fakultatyviam protokolui įgyvendinti Lietuvoje.⁹⁴

Komiteto pirmininkas Rimantas Dagys diskusijos dalyviams pranešė, kad „Ministro Pirmininko tarnybos bei Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos iniciatyva buvo užsakytas tyrimas, kuriuo norėta

⁹⁰Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas „Dėl Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2019 metų programos patvirtinimo“, 2012 m. lapkričio 21 d. Nr. 1408, Vilnius, Valstybės žinios, 2012-11-27 Nr. 137-7021

⁹¹Ten pat

⁹²Aplinkos prieinamumas – daugialypė ir didelių finansinių išteklių reikalaujanti problema, Aldona Milieškienė, „Bičiulystė“, 2012, Nr.27, <http://www.biciulyste.lt/articles_item.php?pid=1&id=550>, [žiūrėta 2013-02-06]

⁹³Jungtinių tautų Neįgaliųjų teisių konvencija ir jos fakultatyvus protokolai, 2006, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=335882&p_query=ne%F8i%F8%20teisi%F8%20konvencija&p_tr2=2>, [žiūrėta 2013-01-30].

⁹⁴2012 m. birželio 28 d. pranešimas VIR „Socialinių reikalų ir darbo komiteto diskusija apie Neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimą“, <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4463&p_d=126941&p_k=1>, [žiūrėta 2013-03-12].

išsiaiškinti, kiek atsieitų naujų, renovuojamų ir visų kitų esamų visuomeninės paskirties pastatų pritaikymas neįgaliųjų poreikiams. Tyrimą Seime pristačiusių specialistų – Vilniaus Gedimino technikos universiteto dr. Juozo Merkevičiaus ir UAB „Sempera“ projektų vadovės Margaritos Dambrauskaitės – pateikta išvada, kad, norint įgyvendinti Europos Tarybos direktyvos numatomus įsipareigojimus dėl visuomeninės paskirties pastatų pritaikymo neįgaliųjų poreikiams, reikia beveik 7,4 mlrd. litų, diskusijos dalyvius gerokai suglumino. [...] Tyrėjų pateiktais duomenimis, Lietuvoje yra daugiau nei 37 tūkst. visuomeninės paskirties pastatų, kurių baigtinis pritaikymas neįgaliųjų poreikiams nėra atliktas. Pastaraisiais metais tik Lietuvos neįgaliųjų draugija yra atlikusi tyrimą, kuriuo buvo bandyta išsiaiškinti aplinkos prieinamumą savivaldybių teritorijose. Tačiau į jį įsitraukė tik apie pusė savivaldybių, todėl išsamios padėties analizės nebuvo įmanoma pateikti.“⁹⁵

Numatyta preliminari suma iškelia naujus uždavinius valstybei ir savivaldybėms, planuojant metinius biudžetus bei rengiant strategijas. Taip pat finansinė našta užguls ir viešųjų pastatų ir objektų savininkus, kuriuos, rengiamos direktyvos projektas, įpareigos per 20 metų pritaikyti aplinką neįgaliesiems.

Viena iš siūlomų alternatyvų, kuri pagelbėtų sumažinti išlaidas ir greičiau pritaikyti aplinkos prieinamumą neįgaliesiems yra – universalus dizainas.

Neįgaliųjų departamento tinklalapyje universalus dizainas (UD) apibūdinamas, kaip „aplinkos ir gaminių kūrimas, kuriais gali naudotis visi žmonės kuo platesniu mastu, be specialaus pritaikymo. UD palankus ir aktualus kitose srityse – tvari aplinka, aplinkos apsauga, įvairovės išsaugojimas, saugus naudojimas, estetiški sprendimai.[...] UD neišskiria konkrečių žmonių grupių, pvz. su judėjimo negalia ir nekuria būtent jiems skirtų ar pritaikytų įėjimų į patalpas, takelių, prietaisų. Viskas yra projektuojama taip, kad būtų patogiu naudotis visiems, įskaitant ir sunkiai judančius žmones.“⁹⁶

Apie universalų dizainą, kaip strateginę priemonę aplinkos prieinamumo gerinimui, buvo pateikta Europos Tarybos ministrų komitete (ResAP (2001) 1 (Tomaro rezoliucija)).⁹⁷

LR Vyriausybė apie Universalaus dizaino būtinybę, kaip priemonę aplinkos prieinamumo gerinimui, užsiminė Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2010 – 2012 metų programoje, tačiau šios priemonės įgyvendinimui lėšų neskyrė.

Apie universalaus dizaino koncepciją daugiau informuoja ir vykdo mokymus Neįgaliųjų reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.

⁹⁵ Aplinkos prieinamumas – daugialypė ir didelių finansinių išteklių reikalaujanti problema, Aldona Milieškienė, „Bičiulystė“, 2012, Nr.27, <http://www.bičiulyste.lt/articles_item.php?pid=1&id=550>, [žiūrėta 2013-02-06].

⁹⁶ Universalus dizainas – aplinka visiems, <http://www.ndt.lt/id-universalus_dizainas.html>, [žiūrėta 2013-03-12].

⁹⁷ Europos Tarybos Ministrų komitetas, Rezoliucija ResAP(2001)3, <[https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=ResAP\(2001\)3&Language=lanEnglish&Site=CM&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=ResAP(2001)3&Language=lanEnglish&Site=CM&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864)>, [žiūrėta 2013-03-12].

4 NACIONALINĖS NEĮGALIŪJŲ SOCIALINĖS INTEGRACIJOS PROGRAMOS PRIEMONĖS ĮGYVENDINIMO EFEKTYVUMO VERTINIMAS, PRITAIKANT FIZINĘ (VIEŠĄJĄ) APLINKĄ ŽMONĖMS, TURINTIEMS JUDĖJIMO NEGALIĄ, PANEVĖŽIO MIESTE

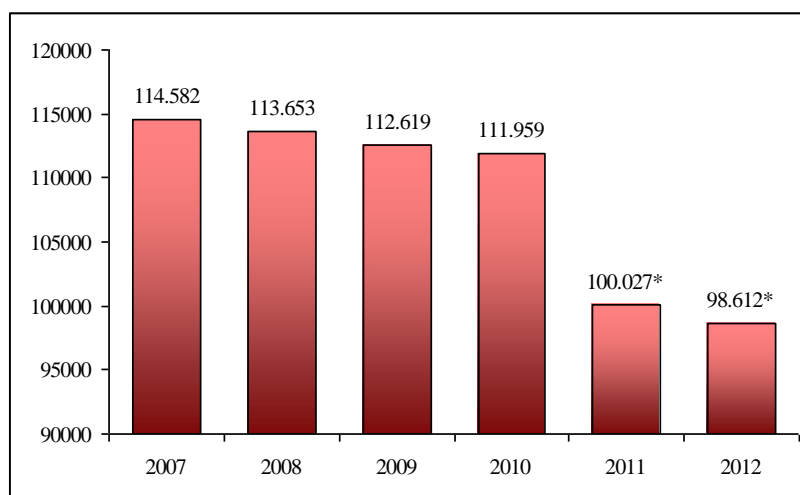
Siekiant įvertinti Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos programos priemonių efektyvumą, pritaikant fizinę (viešąją) aplinką žmonėms, turintiems judėjimo negalią, Panevėžio mieste, buvo atliekami tyrimai, taikant kokybinius tyrimo metodus. Šie tyrimo metodai magistro darbe pasirinkti norint gauti situacijos vertinimą per žmogiškosios patirties prizmę.

Darbo tyrimui pasirinkti trys empiriniai sociologiniai kokybiniai tyrimo metodai: dokumentų analizė, Kontent analizė, įtrauktas stebėjimas bei pusiau struktūrizuotas interviu. Pasirinkti tyrimo metodai leidžia visapusiškai įvertinti tiriamą fizinę aplinką pritaikymo žmonėms su fizine negalia problema. Siekiant įvertinti neįgaliųjų socialinės integracijos programos priemonės „Fizinės (viešosios) aplinkos pritaikymas neįgaliesiems“ veiksmingumą, buvo atlikta teksto kontent analizė. Kontent analizės metodo esmė yra „išskirti dokumento tekste tam tikrus prasminius vienetų, tada skaičiuoti jų vartojimo dažnį, tirti įvairių teksto elementų ryšius tiek vieno su kitu, tiek su visa informacijos apimtimi.“⁹⁸

4.1 Neįgaliųjų socialinės integracijos programos priemonės „Fizinės (viešosios) aplinkos pritaikymas neįgaliesiems“ įgyvendinimo apžvalga Panevėžio mieste

Panevėžys yra vienas didžiausių miestų Lietuvoje ir penktasis pagal dydį.

Panevėžyje statistikos departamento duomenimis 2012 metų pradžioje gyveno 98612 gyventojų.

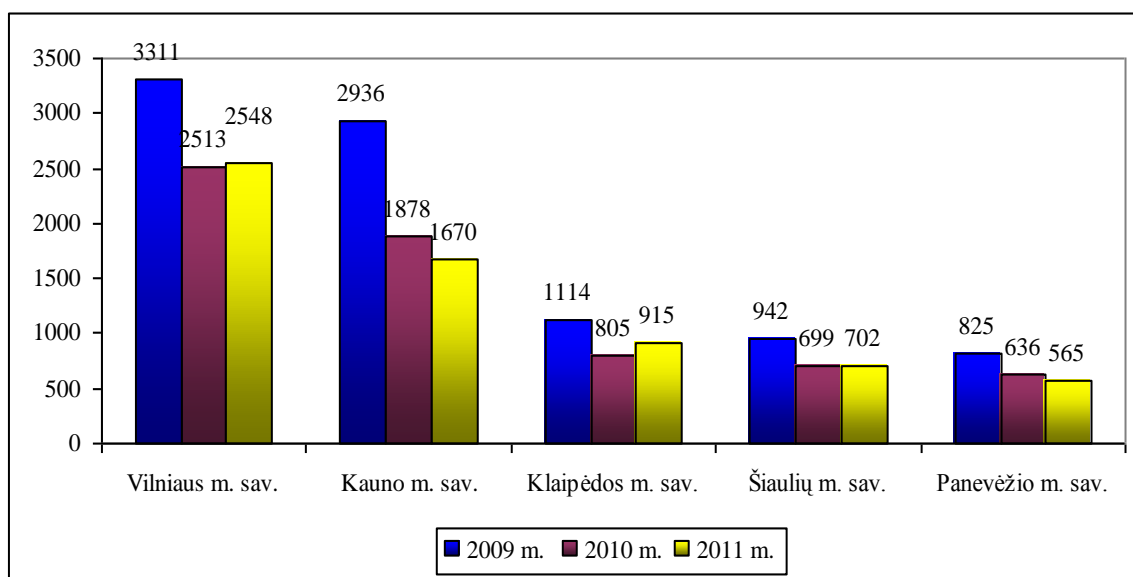
6 pav. Panevėžio miesto savivaldybės gyventojų skaičius metų pradžioje 2007–2012 m. (vnt.)

⁹⁸Tidikis R., Socialinių mokslinių tyrimų metodologija, 2003, Vilnius, Lietuvos teisės universitetas, p. 498

* 2011 ir 2012 m. duomenys perskaičiuoti remiantis Lietuvos Respublikos 2011 m. visuotinio gyventojų ir būstų surašymo rezultatais.

Šaltinis: sudaryta remiantis Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenimis

Kiekvienais metais į Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybą kreipiasi asmenys, turintys sveikatos problemų, kuriems pagal taikytinas metodikas yra nustatomi neįgalumo ir darbingumo lygiai. Paveiksle pateikiami duomenys apie asmenis, kuriems pirmą kartą nustatomas neįgalumas:

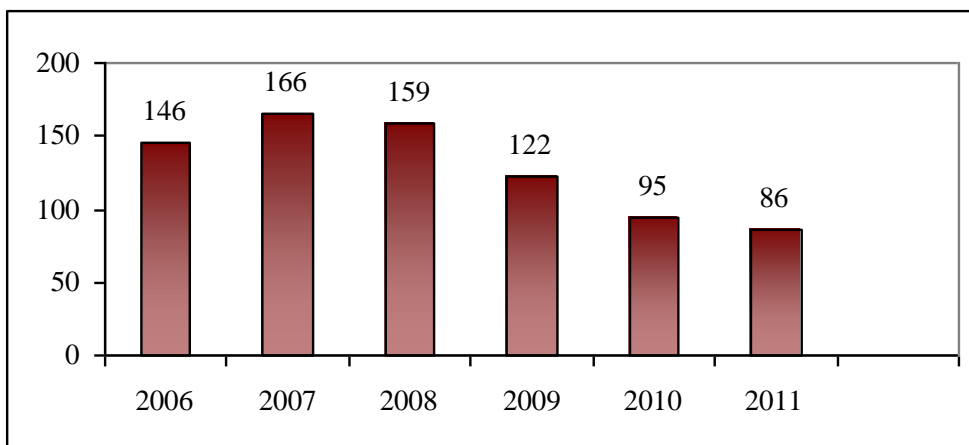

7 pav. **Asmenys, pirmą kartą pripažinti neįgaliaisiais Lietuvos didžiuosiuose miestuose 2009 -2011 m. (vnt.)**

Šaltinis. sudaryta remiantis Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenimis

Analizuojant paveiksle pateiktus duomenis matyti, kad Panevėžio mieste 2009 - 2011 m. laikotarpyje pirmą kartą nustatomo neįgalumo atvejų mažėja. Tačiau šie duomenys nenurodo tikslaus skaičiaus asmenų, turinčių judėjimo negalią Pateiktuose skaičiuose įtrauktos visų klasifikacijų negalios.

Neįgalumo lygio nustatymo kriterijai skirstomi pagal organizmo sistemų pažeidimus. Viena dažniausių priežasčių, sukianti judėjimo negalią – jungiamojo ir skeleto-raumenų sistemos pažeidimai. Vertinant Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos duomenis Panevėžio mieste kasmet yra nustatomi nauji neįgalumo atvejai dėl jungiamojo ir skeleto-raumenų sistemos pažeidimų.

8 pav. Darbingo amžiaus asmenys, pirmą kartą pripažinti neįgaliaisiais dėl jungiamojo ir skeleto-raumenų sistemos pažeidimų (vnt.)

Šaltinis. Sudaryta remiantis Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenimis

Pateiktame paveiksle matyti, kad Panevėžio mieste nuo 2008 metų tendencingai mažėja naujų nustatymo atvejų šiai pažeidimų grupei. Tačiau šie duomenys neatspindi realios situacijos, nusakančios tikslų skaičių asmenų, turinčių judėjimo negalią. Judėjimo negalią gali sukelti ir kitų organizmo sistemų pažeidimai, pvz.: nervų sistemos ligos ir pažeidimai.

Siekiant padėti socialiai integruotis šiai neįgalųjų grupei, Panevėžio miesto valdininkai prisijungė prie Nacionalinės žmonių su negalia socialinės integracijos programos įgyvendinimo. Panevėžio miesto savivaldybės taryba 2007 m. rugpjūčio 30 d. Nr. 1-7-14 priėmė sprendimą, vadovaujantis Nacionaline žmonių su negalia socialinės integracijos 2003 - 2012 metų programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. birželio 7 d. nutarimu Nr. 850, patvirtinti Panevėžio miesto neįgalių žmonių socialinės integracijos 2007 – 2012 metų programą.

Ši patvirtinta programa tapo pagrindiniu dokumentu, užtikrinančiu Panevėžio miesto neįgaliųjų žmonių socialinę integraciją. Programa parengta atsižvelgiant į neįgalių žmonių poreikius. Vienas iš principų yra *prieinamumo* – neįgaliesiems sudaromos sąlygos veiklai visose gyvenimo srityse ir galimybė naudotis ištekliais.

Žmonių su negalia socialinės integracijos programų *aplinkos prieinamumo* srityje tikslas – mažinti neįgaliųjų socialinę izoliaciją, pritaikyti viešąją, būsto ir informacinę aplinką jų poreikiams. Panevėžio miesto savivaldybės taryba programos priemonei „Aplinkos prieinamumas“ numatė šias priemones:

6 lentelė. Panevėžio miesto neįgalių žmonių socialinės integracijos 2007 – 2012 metų programos priemonių planas

Priemonės pavadinimas	Atsakingas vykdytojas	Įvykdymo terminas	Finansavimo šaltinis	Pastabos

Aplinkos prieinamumas				
1. Vykdyti patvirtintą Būsto pritaikymo neįgaliesiems žmonėms programą	Savivaldybė, Savivaldybės administracija, Socialinės paramos skyrius	2007 – 2012 m.		Racionaliau ir efektyviau bus atliekami aplinkos pritaikymo darbai neįgaliesiems
2. Pritaikyti neįgaliesiems žmonėms visuomeninių objektų ir įstaigų aplinką	Savivaldybės įstaigos, statinių savininkai	2007 – 2012 m.	Valstybės biudžetas, Savivaldybės biudžetas, savininkų lėšos	Pritaikyta neįgaliesiems žmonėms aplinka panaikins socialinę jų atskirtį ir sudarys sąlygas dalyvauti visaverčiame visuomenės gyvenime
3. Pritaikyti neįgaliesiems būstą ir gyvenamąją aplinką	Savivaldybė, Socialinės paramos skyrius	2007 -2012 m.	Valstybės biudžetas, Savivaldybės biudžetas	Pagerės būsto ir gyvenamosios aplinkos pritaikymas neįgaliesiems žmonėms, dėl to jiems bus lengviau dalyvauti visuomenės gyvenime
4. Pritaikyti informacinę aplinką	Savivaldybė, Socialinės paramos skyrius	2007 -2012 m.	Valstybės biudžetas, Savivaldybės biudžetas	Visa informacija (rašytinė, žodinė, vaizdinė, kompiuterinė, Brailio raštas) neįgaliesiems žmonėms bus pateikiama jiems prieinamais būdais

Šaltinis: sudaryta remiantis Panevėžio miesto savivaldybės tarybos sprendimu „Dėl Panevėžio miesto neįgalių žmonių socialinės integracijos 2007 – 2012 metų programos“

Kaip ir Nacionalinės žmonių su negalia socialinės integracijos 2003 – 2012 metų programos priemonių plane, taip ir Panevėžio miesto neįgalių žmonių socialinės integracijos 2007 – 2012 metų programos priemonių plane, iškeliamą daugiausiai priemonių neįgalių žmonių aplinkos prieinamumui gerinti. Išskirtos 4 priemonės: dvi iš jų yra numatytos būsto ir gyvenamosios aplinkos pritaikymui; viena informacinės aplinkos pritaikymui bei viena - pritaikyti neįgaliesiems žmonėms visuomeninių objektų ir įstaigų aplinką. Tačiau, nei vienoje iš priemonių nėra numatyta koks instrumentas įvertins šių priemonių įgyvendinimo rezultatus.

Už antros priemonės įgyvendinimą atsakingais tampa ne tik savivaldybės įstaigos, bet ir pastatų savininkai. Nėra numatyta, kokios lėšos būtų skirtos šios programos priemonės įgyvendinimui, koks turėtų būti lėšų indėlis iš kiekvieno atsakingo vykdytojo.

Remiantis Neįgaliųjų reikalų departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos⁹⁹ duomenimis koordinuojančių institucijų informacija apie tarpinstitucinės programos įgyvendinimą, Panevėžio mieste, įgyvendinant Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos programos priemones, panaudota: 2007 m. - 101,4 tūkst. litų, priemonei „Pritaikyti viešąją ir informacinę aplinką neįgaliesiems“ neskirta lėšų; 2008 m. - 90 tūkst. litų, priemonei: „Pritaikyti viešąją ir informacinę aplinką neįgaliesiems“

⁹⁹ Neįgaliųjų reikalų departamentas, <http://www.ndt.lt/id-veiklos_ataskaitos.html>, [žiūrėta 2013-03-15].

skirta 4 tūkst. litų savivaldybės biudžeto lėšų. 2009 m. numatyta asignavimų suma - 686,2 tūkst. litų; tačiau priemonei „Pritaikyti viešąją ir informacinę aplinką neįgaliesiems“ nenumatyta skirti lėšų.

Informacijos apie Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos programos priemonės „Pritaikyti neįgaliesiems žmonėms visuomeninių objektų ir įstaigų aplinką“ įgyvendinimą Panevėžio mieste 2010 – 2012 metų laikotarpyje, nepavyko rasti.

Iki programos patvirtinimo Panevėžio miesto savivaldybė vykdė socialinės integracijos ir reabilitacijos programas, kuriomis rėmė neįgaliųjų nevyriausybinės organizacijas. Šios programos apėmė įvairias problemines neįgaliųjų gyvenimo sritis, viena iš jų - aplinkos pritaikymas neįgaliųjų poreikiams.

Panevėžio miesto meras 1997 m. rugsėjo 24 d. pateikė potvarkį sudaryti darbo grupę invalidų reabilitacijos 1998 m. programai parengti.¹⁰⁰ Šioje programoje buvo numatyta ir aplinkos pritaikymo neįgaliesiems priemonė, tačiau ši priemonė apėmė ne tik fizinės (viešosios) aplinkos pritaikymą, bet ir gyvenamosios aplinkos bei informacinės aplinkos pritaikymą neįgaliųjų poreikiams.

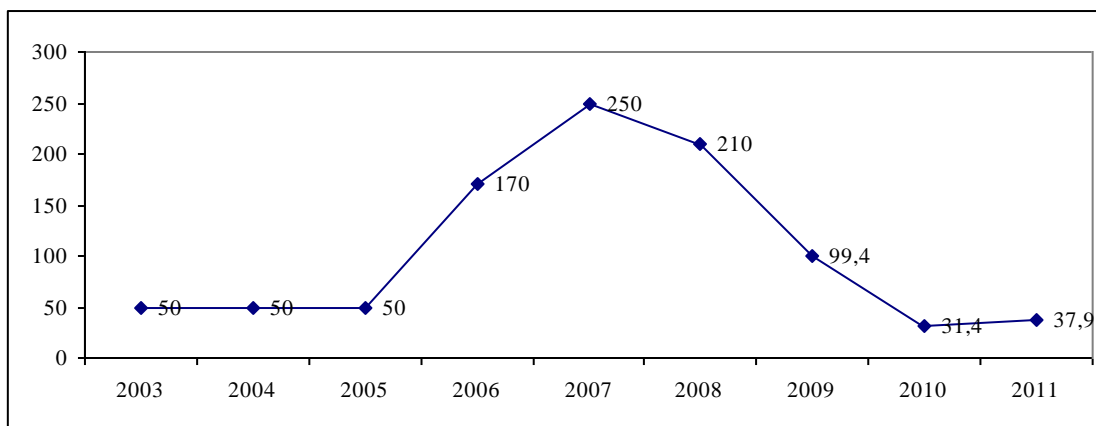
2000 metais, pagal vykdomą programą, miesto savivaldybė skyrė lėšų viešosios aplinkos ir gyvenamojo būsto pritaikymui (informaciniuose šaltiniuose nenurodoma, kokia tiksli lėšų suma buvo skirta). Tais metais neįgaliųjų poreikiams pritaikė penkis būstus.¹⁰¹ 2001 metais, integruodama neįgaliuosius į visuomenę, Savivaldybė kartu su 27 nevyriausybinėmis organizacijomis vykdė kompleksinę invalidų reabilitacijos programą, kuriai skyrė 115 tūkst. Lt. (buvo pritaikyti penki būstai neįgaliesiems). 2002 metais, pagal tą pačią programą, Savivaldybė skyrė 125 tūkst. Lt. Ši suma buvo panaudota šešių neįgaliųjų, judančiu vežimėliu, būstų pritaikymui; įrengti 7 garsiniai šviesoforai akliesiems; pritaikyti 49 viešosios paskirties objektai (parduotuvės, gyvenamieji namai, įstaigos, biurai ir kt.) žmonėms su negalia.¹⁰²

Remiantis Panevėžio miesto administracijos direktoriaus metinių veiklos ataskaitų duomenimis žinoma, kad kasmet miesto savivaldybė skyrė lėšas aplinkos pritaikymui neįgaliųjų poreikiams.

¹⁰⁰ Panevėžio miesto mero potvarkis „Dėl invalidų reabilitacijos programos parengimo grupės“ 1997 m. rugsėjo 24 d. Nr. 162, Panevėžys, < <http://195.182.86.148/aktai/Default.aspx?Id=3&DocId=6001827&Version=1> >, [žiūrėta 2013-03-16].

¹⁰¹ Panevėžio miesto Tarybos sprendimas „Dėl Panevėžio miesto mero 2000 metų ataskaitos patvirtinimo“ 2001 m. balandžio 26 d. Nr. 16-49, Panevėžys, < <http://195.182.86.148/aktai/Default.aspx?Id=3&DocId=6008971> >, [žiūrėta 2013-03-05].

¹⁰² Panevėžio miesto Tarybos sprendimas „Dėl Panevėžio miesto mero 2002 metų ataskaitos patvirtinimo“ 2003 m. kovo 20 d. Nr. 45-1, Panevėžys, < <http://195.182.86.148/aktai/Default.aspx?Id=3&DocId=21000204> >, [žiūrėta 2013-03-05].

9 pav. **Panevėžio miesto savivaldybės skirtos lėšos neįgaliųjų aplinkos pritaikymo programai 2003 – 2011 m. (tūkst. Lt)**

Šaltinis. sudaryta remiantis Panevėžio miesto administracijos direktoriaus metinių veiklos ataskaitų duomenimis

Per 2003 – 2011 metų laikotarpį iš savivaldybės biudžeto buvo skirta 948,7 tūkst. litų aplinkos pritaikymui neįgaliųjų poreikiams. Paveiksle pateikti duomenys atspindi bendrą ekonominę situaciją Lietuvoje, valstybės ekonominio nuosmukio metais mažėjo finansavimas ir įvairių programų įgyvendinimui.

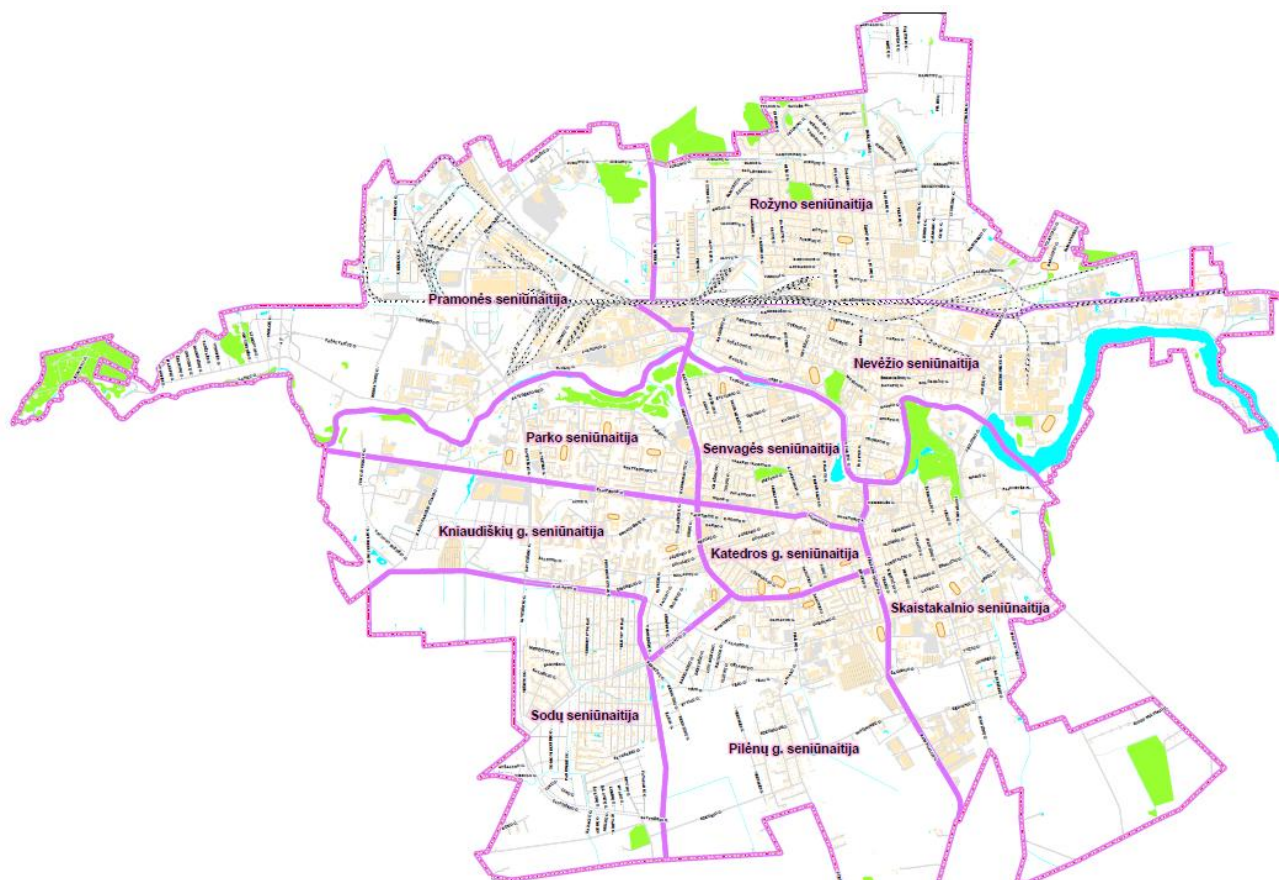
Ataskaitose nurodoma, kad per šį laikotarpį buvo atlikti šie darbai: 2003 m. Muzikiniame teatre įrengtas pandusas, rekonstruotos higienos ir sanitarijos patalpos pagal neįgaliųjų poreikius; 2008 m. pritaikyti būstai 4 asmenims; 2009 m. būstas pritaikytas 8 asmenims; 2010 m. būstas pritaikytas 12 asmenų; 2011 m. atlikti būsto pritaikymo neįgaliems žmonėms darbai daugiabučiuose namuose (būstas pritaikytas 13 asmenų), pritaikytos neįgaliems žmonėms pėsčiųjų perėjos (nuleisti gatvės kelkraščiai). Duomenų apie atliktus darbus 2004, 2005, 2006 ir 2007 metais nerasta.

4.2 Fizinės aplinkos pritaikymas neįgaliųjų poreikiams Panevėžio mieste - įtraukto stebėjimo tyrimas

Šis tyrimo metodas pasak R. Tidikio (2003) „yra seniausias mokslinio tyrimo metodas, kuris naudojamas tikslingai ir planingai, suteikia galimybę gauti duomenų apie reiškinius, procesus, elgesį, vykstančius natūralioje aplinkoje elgesį, nekeičiančius ir nedarančius įtakos šių reiškinių tėkmei.“¹⁰³

Įtraukto stebėjo tyrimui pasirinkta Panevėžio miesto teritorinė dalis. Panevėžio miesto savivaldybės tarybos sprendimu 2012 m. kovo 16 d. Nr. 1-78¹⁰⁴ Panevėžio miestas yra suskirstytas į 10 seniūnaitijų, kurios apima atskiras miesto teritorines dalis.

¹⁰³ Tidikis R., Socialinių mokslinių tyrimų metodologija, 2003, Vilnius, Lietuvos teisės universitetas, p. 448

10 pav. Panevėžio miesto savivaldybės teritorija

Šaltinis: www.panevezys.lt

Tiriamuoju objektu pasirinkta centrinė Panevėžio miesto dalis – Senvagės seniūnaitija, kurios teritorija apima miesto centrą bei gyvenamuosius rajonus. Ši teritorinė dalis pasirinkta, kaip labiausiai lankytina miesto dalis, tenkinanti gyventojų poreikius paslaugų srityje.

Stebėjimui pasirinkti objektai pagal Maslow poreikių hierarchijos teoriją. Abraham Maslow, žymus amerikiečių psichologas, pristatęs 1943 metais moksliniame leidinyje „Psychological Review“ straipsnį „Žmogaus motyvacijos teorija“, pateikdamas poreikių hierarchiją, teigė, kad „hierarchija reiškia, kai aukštesniais poreikiais rūpinamasi tik tada, kada patenkinti žemesnieji“.¹⁰⁵

Poreikių hierarchiją jis išdėstė prioritetine tvarka:

¹⁰⁴ Panevėžio miesto tarybos sprendimas „Dėl Panevėžio miesto savivaldybės teritorijos suskirstymo į seniūnaitijas ir jų ribų patvirtinimo“ 2012 m. kovo 16 d. Nr. 1-78, Panevėžys, <<http://195.182.86.148/aktai/Default.aspx?Id=3&DocId=21022872>>, [žiūrėta 2013-03-09].

¹⁰⁵ Chmiel N., Darbo ir organizacinė psichologija, Kaunas, Poligrafija ir informatika, 2005, p. 294-295

11 pav. Maslow poreikių hierarchijos piramidė

Šaltinis: sudaryta pagal Chmiel N., Darbo ir organizacinė psichologija, 2005, p. 295

Pagal Maslow poreikių hierarchiją, pirmiausia individas prioritetus skiria žemesniesiems poreikiams patenkinti, todėl stebėjimui pasirinktas žemiausias poreikių lygmuo – fiziologiniai poreikiai. Fiziologiniams poreikiams yra priskiriami svarbiausi žmogaus kūno poreikiai, kurie yra būtini išgyvenimui: maistas, šiluma, kvėpavimas, būstas ir kt. kūno poreikiai. Vadovaujantis „Piramidės“ žemesniu lygmeniu, stebėjimo objektais pasirinkta: maisto prekių parduotuvės, sveikatos priežiūros įstaigos, vaistinės bei kirpyklos.

Tyrimui, pasirinkti objektai, buvo stebimi pagal šiuos kriterijus:

- pandusai prie pastato (ar į pastatą gali patekti asmuo, turintis judėjimo negalia (su vežimėliu));
- durys (ar asmuo, turintis judėjimo negalią (su vežimėliu) gali savarankiškai, be kitų pagalbos patekti į pastato vidų).

Pagal Statybos techninį reglamentą STR 2.03.01:2001 „Statiniai ir teritorijos. Reikalavimai žmonių su negalia reikmėms“¹⁰⁶ yra nurodyti techniniai reikalavimai pandusams ir durims.

- pandusams: plotis, nuolydis, aikštelės buvimas panduso apačioje, viršuje ir vietose, kur panduso juosta keičia kryptį, abiejose panduso juostos ir aikštelių pusėse turi būti įrengti ištiniai turėklai;
- durims: rūšis (varstomosios arba slankiojančiosios (atidaromos rankomis arba automatinės)), aikštelės buvimas prie durų, durų plotis, slenksčio aukštis ir kt.

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro įsakymas „Dėl STR 2.03.01:2001 „Statiniai ir teritorijos. Reikalavimai žmonių su negalia reikmėms“ patvirtinimo“ 2001 m. birželio 14 d. Nr. 317, Vilnius, Valstybės žinios 2001-06-22 Nr. 53-1898

Panevėžio miesto gyventojai turi puikią galimybę pasinaudoti siūlomomis paslaugomis neįveikdami didelių atstumų, nes mieste įstaigos, įmonės, institucijos yra prieinamos dėl savo patogios padėties miesto teritorijoje.

Stebimi objektai atrinkti Informacinėje duomenų bazėje 118.¹⁰⁷ Iš pateiktų rezultatų atrinkti objektai esantys Senvagės seniūnaitijoje.

4.2.1 Įmonių, prekiaujančių maisto produktais, fizinės aplinkos pritaikymo neįgaliesiems vertinimas

Senvagės seniūnaitijoje tokių įmonių yra 27, kuriose žmonės gali įsigyti maisto produktų. Iš jų penki - prekybos centrai: Maxima - 1, Norfa – 1, Rimi – 1, Iki – 2. Du prekybos centrai (Iki, Rimi) yra tinkamai pritaikyti asmenims, turintiems judėjimo negalią. Šiuose prekybos centruose yra neaukšta nuovaža bei automatinės durys.

12 pav. Pritaikytas įėjimas neįgaliųjų poreikiams į prekybos centrą

Viename prekybos centre – automatinės durys, tačiau, norint įvažiuoti į prekybos salę, reikia įveikti statų pandusą su kito asmens pagalba.

¹⁰⁷ Informacinė duomenų bazė 118, <<http://www.118.lt/Default>>, [žiūrėta 2013-03-01].

13 pav. **Pandusas prekybos centre**

Likusieji du prekybos centrai turi įrengtus pandusus, kuriais neįgalūs gali savarankiškai judėti, tačiau durys atidaromos mechaniškai ir reikalinga kito asmens pagalba, kad jas prilaikytų.

Šešiose įmonėse, prekiaujančiose maisto produktais, asmenys, turintis judėjimo negalią, gali patekti į pastato vidų, nes yra įrengti pandusai, tačiau reikalinga pagalba prilaikant mechaniškai atidaromas duris. Pateiktame paveiksle matomas neaukštas pandusas, bet pagal statybos techninį reikalavimą nėra įrengti abiejose panduso juostos ir aikštelių pusėse ištininiai turėklai.

14 pav. **Pandusas į parduotuvę**

Likusios šešiolika įmonių, nėra pritaikytos neįgaliųjų poreikiams, nes nėra galimybės patekti į pastato vidų savarankiškai, dėl laiptų prieš pastatą. Norint patekti į pastato vidų reikia kitų žmonių pagalbos, kad padėtų persikelti per laiptus. Paveiksluose pateikiami pavyzdžiai, kuriuose matyti įėjimo į parduotuvę galimybės.

15 pav. Nepritaikytas įėjimas neįgaliesiems į parduotuves

4.2.2 Pirminės sveikatos priežiūros įstaigų fizinės aplinkos pritaikymo neįgaliesiems vertinimas

Esant sveikatos problemoms žmonės kreipiasi į sveikatos priežiūros įstaigas, dažniausiai į savo šeimos gydytoją. „Teisės aktais nustatyta, kad kiekvienas asmuo gali laisvai pasirinkti arčiausiai jo gyvenamosios vietos esančią arba jam patogiau pasiekiamą pirminės sveikatos priežiūros įstaigą bei šeimos gydytoją (arba terapeutą)“.¹⁰⁸

Panevėžyje yra miesto poliklinika, kuri yra pritaikyta neįgalių asmenų poreikiams. Tačiau stebėtoje teritorijoje - Senvagės seniūnaitijoje, yra išsikūrusios tik privačios šeimos klinikos ar šeimos gydytojų kabinetai. Jų šioje teritorijoje priskaičiuota septynios įstaigos. Penkios įstaigos nėra pritaikytos asmenims, turintiems judėjimo negalią. Prieš įėjimą yra laiptai, kuriais neįgalusis vežimėlyje savarankiškai nepatektų į pastato vidų.

¹⁰⁸ Šeimos gydytojas, < http://www.sam.lt/go.php/seimos_gydytojas >, [žiūrėta 2013-03-17].

16 pav. **Nepritaikytas įėjimas neįgaliesiems į šeimos kliniką**

Dvi įstaigos turi pandusus, neįgalusis gali savarankiškai pakilti iki įėjimo, reikalinga pagalba prilaikant mechaniškai atidaromas duris. Iš šių dviejų įstaigų, vienoje specialistai išikūrė per tris aukštus, neįgalusis gali gauti pagalbą tik pirmajame aukšte, nes pastato viduje yra laiptai, nėra lifto, kuriuo galėtų pasikelti į kitus aukštus.

17 pav. **Pritaikytas įėjimas neįgaliesiems į sveikatos priežiūros įstaigą**

4.2.3 Vaistinių fizinės aplinkos pritaikymo neįgaliesiems vertinimas

Stebimoje teritorijoje – Senvagės seniūnaitijoje yra dešimt vaistinių. Iš jų keturios yra pritaikytos asmenims, turintiems judėjimo negalią, kurie be kitų asmenų pagalbos gali savarankiškai patekti į vaistinę.

18 pav. Pritaikytas įėjimas neįgaliesiems į vaistinę

Patekti į kitas šešias vaistines neįgalūs negali, nes prieš įėjimą jam reikia įveikti laiptus.

19 pav. Nepritaikytas įėjimas neįgaliesiems į vaistinę

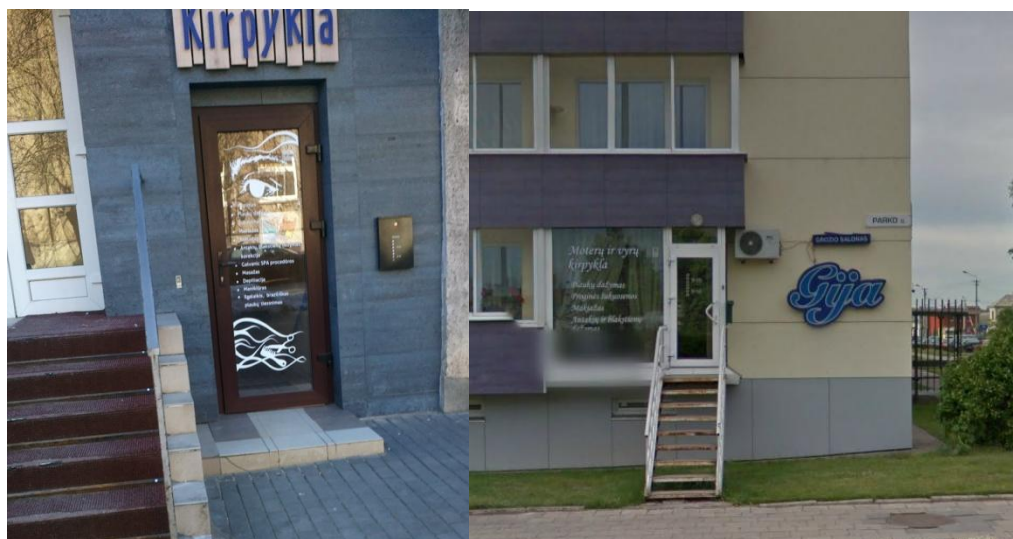
4.2.4 Kirpyklų fizinės aplinkos pritaikymo neįgaliesiems vertinimas

Panevėžio mieste yra įsikūrusių daug grožio paslaugas teikiančių įmonių. Vien Senvagės seniūnaitijoje jų priskaičiuota septyniolika. Tačiau iš jų tik į dvi įmones gali patekti asmenys, turintys judėjimo negalią.

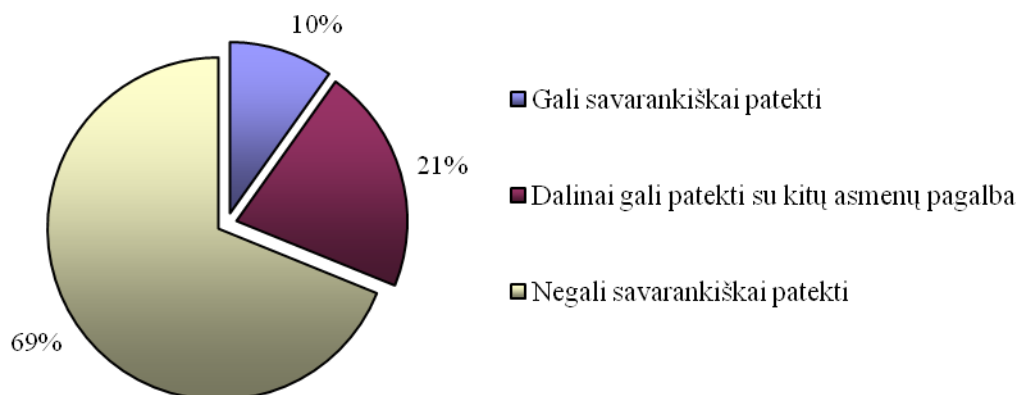
20 pav. Pritaikytas įėjimas neįgaliesiems į kirpyklą

Likusios penkiolika kirpyklų nėra pritaikytos neįgaliesiems, nes prieš įėjimą yra laiptai, kuriais, be kitų žmonių pagalbos asmuo, turintis judėjimo negalią, nepatektų į pastato vidų.

21 pav. Nepritaikyti įėjimai neįgaliesiems į kirpyklas

Apibendrinimas. Senvagės seniūnaitijoje stebėta 61 objektas. Į 7 objektus asmenys, turintys judėjimo negalią, gali patekti savarankiškai, be kitų žmonių pagalbos; į 13 objektų neįgalieji gali patekti su kitų asmenų pagalba; į 42 objektus, asmenys su judėjimo negalia, negali savarankiškai patekti.

22 pav. Stebėtų objektų prieinamumo pasiskirstymas

Pagal gautus rezultatus galima daryti išvadą, kad daugelis objektų nėra tinkamai pritaikyti neįgalųjų poreikiams. Išlieka aktuali problema dėl aplinkos prieinamumo. Žmonės, turintys judėjimo negalią, Panevėžio mieste gali įsigyti maisto produktų, apsilankyti pas šeimos gydytoją, nusipirkti vaistų ar apsilankyti kirpyklose, tačiau ribojamos jų pasirinkimo galimybės dėl mažai pritaikytų visuomeninės paskirties pastatų neįgalųjų poreikiams. Stebimi diskriminacijos požymiai dėl varžomų pasirinkimo laisvių.

Su aplinkos nepritaikymo sunkumais susiduria ir kitos socialinės grupės, respondentas Nr. 3. teigia, kad „*Ne vien neįgalieji susiduria su aplinkos nepritaikymu, kad ir tėvai, vežantys savo atžalą vežimėlyje, norėdami patekti į parduotuvę, turi eiti aplinkui, nes prieš įėjimą nėra padaryto pakilimo. Dar kita problema - parduotuvės viduje, norint įvažiuoti į prekybos salę negali pravažiuoti pro besisukančius vartelius, o pro kasas ne visada įmanoma, nes yra pasipiktinusių pirkėjų, kurie nepatenkinti jei vyksta judėjimas prieš juos.*“ „*Džiugina, kai matai gerų pavyzdžių, kai žmonės yra geranoriški, nelaukdami padėkos, siūlosi padėti įveikti pakylą arba padeda įveikti laiptus, pernešdami vežimėlį.*“

Aplinkos nepritaikymo priežastis sąlygoja dabartiniai statybas reglamentuojantys teisės aktai. Pagal Lietuvos Respublikos Statybos įstatymą, kurio pirmojo skirsnio šeštojo straipsnio trečiajame punkte teigiama: „Projektuojant, statant, rekonstruojant ar kapitaliai remontuojant pastatus (išskyrus atnaujinamus (modernizuojamus) daugiabučius namus) ir inžinerinius statinius, būtina juos pritaikyti specialiesiems neįgaliųjų poreikiams, vadovaujantis Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymu.“¹⁰⁹ Statybos techninis reglamentas STR 2.03.01:2001 (2001) teigia, kad „reikalavimai nustatomi rengiant naujai statomus statinius, [...] projektus. Rekonstruojant ar kapitališkai remontuojant šiuos statinius, reglamento nuostatos taikomos tik rekonstravimo ar kapitalinio remonto metu pertvarkomoms statinio dalims.“¹¹⁰

Daugelis stebėtų objektų yra senos statybos pastatai, nerekonstruoti, todėl nėra pritaikyta jų fizinė aplinka neįgaliųjų poreikiams. Pastatų savininkai, įrengdami įmones, ne visada stengiasi pritaikyti fizinę aplinką neįgaliųjų poreikiams. Jie teigia, kad tai yra papildomos išlaidos ir jų įmonėje nesilanko žmonės su judėjimo negalia. Privačios įmonės savininko žodžiais: „*Niekas iš jų čia neatvažiuoja, jei nors vienas atvyktų, patys savo rankomis įsineštume į parduotuvę.*“

4.3 Kokybinio tyrimo respondentų interviu etapas

Pasak R. Tidikio (2003) interviu, kaip ir pokalbis, yra vienas iš efektyvių kokybinio tyrimo metodų.¹¹¹

Pasirinktas pusiau standartizuotas interviu metodas, kuriame klausimai standartizuojami tik iš dalies. Ši metodas leidžia tyrėjui laisvesne forma bendrauti su respondentu.

Apklausiamieji subjektai nėra griežtai klasifikuojami pagal tipą, išlieka įvairių tipų atstovai, respondentai pasirinkti iš skirtingų sričių: įstaigų ar įmonių vadovai, neįgalieji, asmenys, tiesiogiai

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos Statybos įstatymas, 1996 m. kovo 19 d. Nr. I-1240, Vilnius, Nauja įstatymo redakcija 2001 m. lapkričio 8 d. Nr. IX-583, Vilnius, Valstybės žinios 2001-11-30 Nr. 101-3597

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro įsakymas „Dėl STR 2.03.01:2001 „Statiniai ir teritorijos. Reikalavimai žmonių su negalia reikmėms“ patvirtinimo“ 2001 m. birželio 14 d. Nr. 317, Vilnius, Valstybės žinios 2001-06-22 Nr. 53-1898

¹¹¹ Tidikis R., Socialinių mokslinių tyrimų metodologija, 2003, Vilnius, Lietuvos teisės universitetas, p. 464

susiduriantys su neįgaliaisiais, vietinės valdžios atstovai. Tai numatyta tikslingai, vertinti situaciją iš skirtingų pozicijų.

Tyrimo tikslas: išsiaiškinti ar pakankamai įgyvendinama neįgaliųjų socialinės integracijos programos priemonė fizinei (viešajai) aplinkai pritaikyti.

Tyrimo etapai:

1. Klausimų sudarymas.
2. Respondentų atranka.
3. Duomenų analizė.
4. Rezultatų apibendrinimas, išvados.

Vykdamas interviu, laikytasi pagrindinių socialiniuose tyrimuose išskiriamų etinių principų: geranoriškumo, privatumo, anonimiškumo, pagarbos, informacijos tikslumo ir kt. (Kardelis, 2002).¹¹²

Interviu dalyviams išpareigota laikytis konfidencialumo principo – neteikti informacijos, susijusios su apklausos dalyvio asmeniu.

Interviu buvo vykdoma gavus respondento sutikimą, suderinus iš anksto susitikimo vietą bei laiką.

Tyrimo instrumentas: interviu sudarė 8 klausimai (žr. 1 priedą), orientuoti į neįgaliųjų socialinės integracijos programos vykdymą, pritaikant fizinę (viešąją) aplinką žmonėms, turintiems judėjimo negalią.

Interviu metu respondentų atsakymai buvo užrašomi raštu.

Pusiau struktūrizuotam interviu buvo numatyta pusės valandos trukmė.

Tyrimo dalyviai: 8 respondentai, Panevėžio miesto gyventojai, kurie atstovauja skirtingus respondentų klasifikacijos tipus

4.4 Kokybinio tyrimo respondentų interviu rezultatų analizė

7 lentelė. Tyrimo dalyvių charakteristika

Lytis	– 4 moterys – 4 vyrai
Amžiaus vidurkis	47,75 m.
Pasiskirstymas pagal užimtumą	– du respondentai dirba savivaldybėje; – vienas respondentas dirba nevyriausybinėje organizacijoje; – du respondentai yra privačių objektų savininkai; – vienas dirba sveikatos priežiūros įstaigoje;

¹¹² Kardelis K., Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai, Kaunas, JUDEX leidykla, 2002, p. 277

	<ul style="list-style-type: none"> – vienas respondentas dirba statybos firmoje; – vienas respondentas atstovauja neįgalųjį.
Pasiskirstymas pagal darbinį statusą	<ul style="list-style-type: none"> – du respondentai – direktoriai; – du respondentai – vadovai; – du respondentai – direktoriaus pavaduotojai; – vienas respondentas – vedėjas; – vienas respondentas nedirbantis (globėjas).
Pasiskirstymas pagal išsilavinimą	<ul style="list-style-type: none"> – penki respondentai, turintys aukštąjį universitetinį išsilavinimą; – du respondentai, turintys aukštesnįjį išsilavinimą; – vienas respondentas, turintis spec. vidurinį išsilavinimą.

Pirmuoju klausimu (**Kaip Jūs manote, ko mūsų visuomenėje labiausiai trūksta negalė turintiems asmenims?**) siekiama atskleisti respondentų nuomonę apie vyraujančias pagrindines neįgalųjų problemas. Analizuojant klausimo atsakymų turinį, išskirtos 3 kokybinės kategorijos: *visuomenės požiūris į neįgaluosius, prieinamumas, parama*.

8 lentelė. **Požiūris į vyraujančias pagrindines neįgalųjų problemas**

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
Visuomenės požiūris į neįgaluosius	Tolerancija	<p>„Negalė visais žmonijos raidos periodais buvo laikoma skirtingumu, nenormalumu, nukrypimu nuo normos. Šiuolaikinėje visuomenėje dar labai trūksta paprasčiausio supratimo, tolerancijos.“</p> <p>„Šiems žmonėms paprasčiausiai trūksta žmogiškojo dėmesio, reikiamos pagalbos, tam, kad jie nesijaustų atstumti.“</p> <p>„Supratimo, pagalbos, tolerancijos. Jie tokie pat kaip ir mes „sveikieji““</p>
Prieinamumas	Būsto pritaikymas	<p>„Aplinkos pritaikymo į daugelį viešos paskirties objektų“.</p> <p>„Infrastruktūros stoka.“</p> <p>„Pritaikyti jų gyvenamuosius būstus.“</p>
	Transportas pritaikymas	<p>„Transporto paslaugų.“</p> <p>„Mobilumas visuomenėje nėra užtikrintas. Visuomeninis transportas nėra pakankamai pritaikytas.“</p>
	Informacinės aplinkos pritaikymas	<p>„Judėjimo negalią turintiems žmonėms dėl informacijos neprieinamumo ne visada būna sudarytos sąlygos dalyvauti balsavime, išeitis- patvirtinti teisės aktus, suteikiančius galimybę neįgaliesiems ir pensininkams balsuoti internetu“.</p>
Parama	Finansinė parama	„Daugiau lengvatų ir paramos.“

	Užimtumas	„Užimtumo dienos centrų, o tokiuose centruose galėtų būti paslauga trumpalaikiam apgyvendinimui, esant šeimos problemoms (pvz.: laidotuvės, liga)“
--	-----------	--

Apibendrinimas. Visi 8 respondentai įžvelgia socialines neįgaliųjų problemas, jie išskiria keletą vyraujančių socialinių problemų grupių. Viena aktualiausių problemų išlieka visuomenės požiūris į neįgaliuosius, nes nusistovėję stereotipai apie negalią sudaro sąlygas diskriminacijai bei kita svarbi problemų pusė, papildanti pirmąją - prieinamumas, kurio pasėkoje išlieka atskirtis į visavertį dalyvavimą visuomeninėje veikloje.

Antrojo klausimo (**Kaip manote, ar keičiasi neįgaliųjų socialinio gyvenimo kokybė?**) tikslas, išsiaiškinti respondentų nuomonę apie neįgaliųjų socialinio gyvenimo kokybės pokyčius.

Šio klausimo interviu atsakymų turinys skirstomas į dvi kokybines kategorijas: *teigiami pokyčiai*, *neigiami pokyčiai*.

9 lentelė. **Požiūris į neįgaliųjų socialinio gyvenimo kokybės pokyčius**

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
Teigiami pokyčiai	Visiems gyvenimo kokybė gerėjanti	„Taip. Jų gyvenimo kokybė gerėja, anksčiau iš vis negalėdavo viešai rodytis visuomenėje, nes neturėjo tam sąlygų.“ „Keičiasi, patys neįgalieji tampa aktyvesni ir noriai inicijuoja kokybės gerinimą.“
	Ne visos socialinės grupės jaučia gyvenimo kokybės pokyčius	„Po truputėli gyvenimo kokybė gerėja, bet manau, kad ne visus tai apima. Dar išlieka ir nuskriaustųjų.“ „Kai kurių keičiasi.“
	Keičiasi iš dalies	„Neįgaliųjų socialinis gyvenimas dar labai apsunkintas, nors pamažu krypta geresne linkme.“ „Lyginant su padėtimi prieš 20 metų ir dabar neįgaliųjų socialinio gyvenimo kokybė po truputi gerėja, bet nepakankamai.“
Neigiami pokyčiai	Nesikeičia gyvenimo kokybė	„Paskutinius 10 metų – manau, nesikeičia.“

Apibendrinimas. Šiame klausime respondentų nuomonė išsiskyrė. Septyni respondentai mano, kad neįgaliųjų socialinio gyvenimo kokybė yra gerėjanti: „*Atnaujinti įstatymai, vykdoma socialinė integracija, parengtos valstybės strategijos, inicijuojami ar remiami įvairūs tarptautiniai ar nacionaliniai projektai, labai aktyvi kai kurių nevyriausybinių organizacijų veikla siekiant mažinti socialinę atskirtį.*“; „*Gali*

lankytis teatruose, filmuose, koncertuose.“ „Miesto autobusų parkas įsigijo kelis naujus žemagrindžius autobusus, kad judantys vežimėliuose, galėtų naudotis viešuoju transportu.“

Vienas respondentas teigia, kad gyvenimo kokybės pagerėjimo jis nepastebi *„Nors viešumoje garsiai kalbama apie neįgaliųjų integraciją, bet realiame gyvenime matome ir prieštaraujančių faktų, neįgalūs išlieka neįgalioju. Reikia tik pajudėti į viešąsias vietas ir susiduriama su realiomis sunkinančiomis „integraciją“ sąlygomis, net gi iš namų negali savarankiškai išeiti, be kitų žmonių pagalbos, ypač jei gyveni daugiabutyje ir ne pirmame aukšte ir tokių pavyzdžių tikrai yra ne vienas.“*

Trečiojo klausimo (**Kaip Jūs galvojate, ar nuo Lietuvos įstojimo į Europos Sąjungą neįgaliųjų padėtis visuomenėje keitėsi? Kas konkrečiai pakito?**) tikslas, išsiaiškinti respondentų nuomonę apie neįgaliųjų gyvenimo kokybės pokyčius Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą.

Šio klausimo atsakymų turinys skirstomas į dvi kokybines kategorijas: *vykstantys pokyčiai, pokyčių nėra.*

10 lentelė. **Požiūris į neįgaliųjų gyvenimo kokybės pokyčius Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą**

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
Vykstantys pokyčiai	Visuomenės požiūris į neįgaliosius	„Truputį pakito sveikosios gyventojų dalies požiūris į neįgaliosius.“
		„Kai Lietuva įstojė į Europos Sąjungą dėmesys neįgaliesiems pagerėjo.“
	Užimtumas	„Miestuose neįgaliam jaunimui atsiranda nebe teorinė galimybė mokytis bendrojo lavinimo mokyklose ir studijuoti aukštosiose.“
	Finansinės galimybės	„Iš ES struktūrinių fondų lėšų vykdomi projektai neįgaliųjų integracijai darbo rinkoje. Darbdaviai, įdarbinę neįgalų, gali pasinaudoti mažesnių mokesčių sistema.“ „Paslaugų apmokėjimas iš valstybės dotacijų.“
Pokyčių nėra	Įstatyminė bazė	„Gerėja įstatyminė bazė ginanti neįgaliųjų teises.“ „Keitėsi įstatyminė bazė, tuo siejasi ir pasikeitimai. Paslaugų apmokėjimas iš valstybės dotacijų.“
		„Miestuose gal ir keitėsi, kaimuose manau ne.“ „Nepajutome.“ „Iš dalies, truputį daugiau dėmesio.“

Apibendrinimas. Respondentai į šį klausimą pateikė įvairius atsakymus: du respondentai mano, kad pokyčiai pastebimi įstatyminėje bazėje *„Istatymai, reglamentuojantys neįgaliųjų reikalus, įstojus Lietuvai į Europos Sąjungą, keitėsi, ypač dėl neįgaliųjų integracijos ir nediskriminacijos. Kai Lietuva ratifikavo Jungtinių tautų neįgaliųjų teisių konvenciją, valstybės vadovai prisiėmė atsakomybę už jos įgyvendinimą ir tuo pačiu turi atnaujinti teisės aktus.“*; du respondentai mano, kad tapus Europos Sąjungos nare,

Lietuvai atsivėrė galimybės pasinaudoti Europos Sąjungos struktūriniais fondais „Galime pastebėti, kad nemažai neįgaliųjų nevyriausybinės organizacijos aktyviai dalyvauja struktūrinių fondų finansuojamuose projektuose, tokiu būdu sudarydamos sąlygas gerinti neįgaliųjų gyvenimą.“

Tai, kad pokyčių nepajuto ar bent jie kito minimaliai, tokią nuomonę pateikė trys respondentai.

Ketvirtasis interviu klausimas yra sudarytas iš dviejų dalių. Pirmąją klausimo dalimi (**Kaip Jūs manote ar infrastruktūra (fizinė aplinka) yra pakankamai pritaikyta neįgaliųjų integracijai?**) siekiama išsiaiškinti kaip respondentai vertina fizinės (viešosios) aplinkos pritaikymo situaciją. Atsakymai į šį klausimą išskirti vienoje kokybinėje kategorijoje: *nepritaikyta aplinka*.

11 lentelė. Fizinės (viešosios) aplinkos pritaikymas žmonėms, turintiems judėjimo negalią

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
Nepritaikyta aplinka	Pastatai	„Nepakankamai, nes yra pritaikoma aplinka naujai statomiems ir renovuojamiems pastatams, o senos statybos pastatai išlieka be pritaikymo.“ „Senos statybos pastatai, pėsčiųjų takai nėra pakankamai pritaikyti neįgaliesiems.“ „Nepakankamai pritaikyta, nėra užvažiavimui skirtų pakopų, nes laiptais su vežimėliu tai nepakilsi, o blogiausia situacija, kai „atseit“ aplinka yra pritaikyta, tačiau realiai naudotis tuo pritaikymu neįmanoma.“
	Vietovės	„Nepakankamai pritaikyta, mieste ši situacija yra patenkinamos būklės, bet užmiestyje ir kaimuose yra prastos būklės“

Antrąją klausimo dalimi (**Kaip Jūs vertintumėte fizinės aplinkos pritaikymą turintiems judėjimo negalią?**) prašoma respondentų nurodyti penkiabalėje skalėje, jų nuomone, kiek yra pritaikyta fizinė (viešoji) aplinka žmonėms, turintiems judėjimo negalią.

Apibendrinimas. Respondentų nuomonė šiuo klausimu yra vieninga, jie akcentuoja nepakankamą aplinkos pritaikymą. Ši situacija yra akivaizdi, kai yra fiksuojami faktai apie aplinkos nepritaikymą arba „vaizduojantį“ pritaikymą. Respondentas pateikė pavyzdį: „Tarkim, prie namo yra nuolydis vežimėliui, bet jis baigiasi atsiremdamas į sieną, nėra žemai aikštelės, kurioje galėtų neįgalus su vežimėliu apsisukti.“ Vienas respondentas tikino, kad „Kartais ir patys neįgalieji piktnaudžiauja savo „statusu“, reikalaudami papildomo dėmesio. Mūsų įstaigoje yra liftas, kuriuo žmogus sėdintis vežimėlyje ne visada gali juo naudotis, nes priklauso koks vežimėlio dydis. Mes jiems siūlome alternatyvą, pakeisti į įstaigos vežimėlį, kuris telpa lifte, tačiau, labai dažnai susiduriame su prieštaraujancia nuomone ir nenoru prisitaikyti.“

Penktuoju interviu klausimu (**Kokia Jūsų nuomonė apie fizinės aplinkos pritaikymo, judėjimo negalią turintiems asmenims, galimybes Lietuvoje? Kokiais būdais siūlytumėte pagerinti gyvenimo ir prisitaikymo situaciją šiandien šiai socialinei grupei?**) siekiama sužinoti kaip respondentai vertina galimybes pritaikyti aplinką Lietuvoje žmonėms, turintiems judėjimo negalią.

Šio klausimo atsakymai skirstomi į vieną kokybinę kategoriją: *aplinkos pritaikymo galimybės*.

12 lentelė. **Galimybės pritaikyti aplinką Lietuvoje žmonėms, turintiems judėjimo negalią**

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
Aplinkos pritaikymo galimybės	Naujinama įstatyminė bazė	„Aplinkos pritaikymas vyksta ir šiandien, gal būt tik reikėtų atnaujinti teisės aktus, kurie reglamentuotų aplinkos pritaikymą“ „Visi pastatai, pėsčiųjų takai turi būti pritaikyti judėjimo negalią turintiems asmenims. Reiktų įstatymais tai reglamentuoti.“
	Finansavimo būdai	„Galimybės pritaikyti aplinką nepriklausomai nuo rekonstrukcijų gali atsirasti tik valstybei įvedus specialią bendrastatybinių darbų dotavimo-kompensavimo sistemą, tačiau tam tikslui būtų reikalingos ypač didelės lėšos.“ „Per paskutinius keliolika metų nepakito nei automobilio įsigijimui neįgaliajam kompensuojamos sumos dydis, nei mėnesinis priedas už transporto paslaugas, nors per tiek laiko dėl technikos brangimo ir infliacijos įperkamo galimybės pasikeitė kelis kartus.“ „Paskutiniaisiais metais vykdomi projektai iš ES lėšų, kuriuose numatyta pastatų renovacija su rekonstrukciniais darbais, kurie tenkina neįgaliųjų poreikius.“ „Sukurti atitinkamą valstybės, savivaldybės, ES struktūrinių fondų finansavimo modelį.“
	Paslaugų sistemos kūrimas	„Gerinti aplinkos pasiekiamumą per transporto paslaugas su (jeigu reikia) kartu teikiamomis asistento paslaugomis.“
	Aktyvi bendruomenė	„Manyčiau, kad Lietuvoje nėra bloga situacija, pritaikant aplinką, gal tik jos procesas vyksta lėčiau nei norėtusi. Reikėtų būti aktyvesnei visuomenei ir ypač suinteresuotiesiems aplinkos pritaikymu.“

Apibendrinimas. Atsakymai į klausimą, pagal respondentų nuomonę, suteikia galimybę daryti išvadą, kad Lietuvoje aplinkos pritaikymas neįgaliesiems vyksta, tačiau lėtai: *„Labai gaila, bet dar vangiai vyksta procesas aplinkos pritaikymas žmonėms su fizine negalia. Dar labai daug visuomeninių pastatų, į kuriuos neįgalieji neturi galimybės patekti. Gyvenamieji pastatai, taip pat nėra pritaikyti*

neįgaliųjų poreikiams.“; „Fizinės aplinkos prieinamumas judėjimo negalią turintiems asmenims gerėja. Tačiau normatyviniai aktai nurodo pritaikyti objektus tik rekonstrukcijų ir naujų statybų atvejais, todėl didelė dalis anksčiau statytų pastatų ir teritorijų gali dar ilgai laukti pritaikymo neįgaliesiems darbu.“

Vienas respondentas teigia: „Nenorėčiau išskirti, kaip atskirą grupę, žmones su judėjimo negalia, kuriems reikalingas „didesnis“ valdančiųjų institucijų dėmesys, nes socialinė parama reikalinga įvairioms socialinėms grupėms, reikalaujančioms paramos.“

Šeštojo interviu klausimo (**Kaip Jūs manote, kas turėtų būti atsakingas už fizinės aplinkos pritaikymą neįgaliesiems?**) tikslas išsiaiškinti respondentų požiūrį į atsakomybių paskirstymą už aplinkos pritaikymą neįgaliesiems.

Klausimo atsakymai grupuojami į vieną kokybinę kategoriją: *atsakomybės paskirstymas*.

13 lentelė. Atsakomybių paskirstymas už aplinkos pritaikymą neįgaliesiems

Kategorija	Patvirtinantis teiginys
Atsakomybės paskirstymas	„Valstybė privalo jais pasirūpinti.“; „LR Vyriausybė ir sekančia seka jai pavaldžios institucijos, tokios kaip Neįgaliųjų reikalų departamentas, Socialinė rūpybos skyriai ir nevyriausybines neįgaliųjų organizacijos.“; „Įstatyminės bazės sukūrimas – atsakinga valstybė, už įgyvendinimą – valstybė, savivaldybės, nevyriausybines organizacijos.“; „Savivaldybė, tačiau būtinos tikslinės lėšos šiai programai įgyvendinti. Reikėtų atlikti apklausą, įvertinimą, prioritetų išskyrimą.“

Apibendrinimas. Atsakydami į šį klausimą respondentai pateikė atsakomybių paskirstymą pagal atsakingas institucijas. Jų nuomonė pateikta diagramoje. Penki respondentai mano, kad didžiausią atsakomybę turi prisiimti savivaldybės; trys respondentai siūlo, kad atsakomybę už aplinkos pritaikymą neįgaliesiems turi prisiimti LR Vyriausybė; vienas respondentas mano, kad aplinkos pritaikymo procesą turi vykdyti departamentas; du respondentai siūlo atsakomybę suteikti nevyriausybiniams neįgaliųjų organizacijoms.

Vienas respondentas į klausimą pateikė tokį atsakymą: „*Stiprus klausimas, kuriam neturiu atsakymo. Iš patirties spėjau įsitikinti, kad kolektyvinė atsakomybė reiškia nedaug.*“

Septintuoju interviu klausimu (**Kaip Jūs manote, ar fizinės aplinkos pritaikymui žmonėms, turintiems judėjimo negalią, vyriausybė skiria pakankamai dėmesio?**) siekiama išsiaiškinti respondentų nuomonę ar vyriausybė pakankamai daro įtaką aplinkos pritaikymo žmonėms, turintiems judėjimo negalią, proceso vykdymui.

Interviu klausimo atsakymų turinys skirstomas į dvi kokybines kategorijas: *dalinai dėmesinga*, *nepakankamai dėmesinga*.

14 lentelė. **Vyriausybė įtaka aplinkos pritaikymo žmonėms, turintiems judėjimo negalią, proceso vykdymui**

Kategorija	Patvirtinantis teiginys
Dalinai dėmesinga	„Šiai sferai dėmesio galėtų būti skiriama ir daugiau, nors ir dabar jis yra skiriamas“; „Dėmesio gal ir pakanka, tik finansavimo trūksta. Minimalūs poreikiai tikriausiai gal būt ir patenkinami daugeliui neįgaliųjų, bet dar yra daug žmonių, gyvenantiems periferijoje nepasiekiamų dalykų, tokių kaip paprasčiausiai neįgaliųjų technika, transporto priemonės ir t.t.“
Nepakankamai dėmesinga	„Nepakankamai, nes kai mums padarė išvažiavimą iš balkono sakė 10 metų nieko neprašyti.“

Apibendrinimas. Respondentų nuomonė, atsakant į šį klausimą, pasiskirstė į dvi pozicijas:

- „dalinai dėmesinga vyriausybė“, už šią poziciją pasisakė trys respondentai;
- „nepakankamai dėmesinga vyriausybė“, už šią poziciją pasisakė penki respondentai.

Respondentai nepateikė argumentų, kurie pagrįstų atsakymų kategoriją „nepakankamai dėmesinga vyriausybė“.

Aštuntasis interviu klausimas (**Kokių veiksmų valstybė turėtų imtis sukuriant tinkamą fizinę aplinką asmenims, turintiems judėjimo negalią?**) iškelia tikslą, įvertinti respondentų nuomonę apie siūlytinus veiksmus, kurių turėtų imtis valstybė, sukuriant tinkamą fizinę aplinką asmenims, turintiems judėjimo negalią.

Analizuojant respondentų atsakymų, į interviu klausimą, turinį, išskirta viena kokybinė kategorija: *siūlytini veiksmai, kuriant tinkamą fizinę aplinką asmenims, turintiems judėjimo negalią*.

15 lentelė. **Siūlytini veiksmai, kurių turėtų imtis valstybė, kuriant tinkamą fizinę aplinką asmenims, turintiems judėjimo negalią**

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
Siūlytini veiksmai, kuriant tinkamą fizinę aplinką asmenims, turintiems	Motyvacija	„Kelti bendruomenių motyvaciją įsitraukti į bendrą programos vykdymą.“; „Motyvuoti savivaldybes imtis veiksmų.“
	Strategijos kūrimas	„Įstatyminės bazės sukūrimas, reglamentavimas, lėšų skyrimas, pritaikymo darbų įgyvendinimo kontroliavimas.“
	Tobulinti tvarkas	„Būstų pritaikymo srityje – peržiūrėti pritaikymo darbų

judėjimo negalia.		<p>kompensavimo tvarką, suteikiant lėšas būsto keitimui, kai darbams skiriama suma yra panaši arba viršija buto keitimo (pardavimo-pirkimo) kaštus. Taip pat tokiu atveju- prisiimti atsakomybę dėl pardavimo-pirkimo metu iškylančių finansinio tarpininkavimo aspektų.“</p> <p>„Remontuojant gatves – pritaikyti visus (!) tose gatvėse esančius šaligatvius įrengiant nuolydžius visose pėsčiųjų tako susikirtimo su važiuojamąja dalimi vietose. Nes pagal šiuo metu galiojančius normatyvinius aktus jeigu vykdomas paprastasis remontas - jų pritaikymo su neįgaliaisiais derinti nereikia.“</p> <p>„Visuomeninės paskirties objektuose – įvesti pastatų šeimininkams palankią bendrastatybinių aplinkos pritaikymo neįgaliesiems darbų dotavimo - kompensavimo sistemą.“</p>
	Sklaida	<p>„Manychiau, kad labai trūksta viešinimo apie aplinkos pritaikymą, nėra pasakojama apie gerus pavyzdžius, kurie gal ir kitus paskatintų veikti. Mane žavi Austrijos požiūris į aplinkos pritaikymą, net du kartus Zalcburgas buvo tapęs labiausiai prieinamu miestu Europoje, tokie pavyzdžiai skatina aktyviau veikti, domėtis pažanga, daryti patiems pažangą.“</p>

Apibendrinimas. Paskutiniame interviu klausime respondentai siūlė įvairius veiksmus, kurių turėtų imtis valstybės institucijos, pritaikant aplinką neįgaliųjų poreikiams. Jų teigimu reikia *„Sukurti palankią aplinką ir sąlygas oriam ir visaverčiam neįgaliųjų gyvenimui Lietuvoje, užtikrinti lygias galimybes ir neįgaliųjų gyvenimo kokybę. Užtikrinti skirtingas negalias turinčių neįgaliųjų specialiųjų poreikių tenkinimą teikiant socialinės integracijos paslaugas (socialinės apsaugos, sveikatos priežiūros, švietimo srityse). Užtikrinti neįgaliesiems galimybę laisvai judėti fizinėje aplinkoje ir naudotis visiems prieinama informacija.“*

Vienas respondentų po interviu dar pateikė savo nuomonę: *„Mes labai įpratę dejuoti ir prašyti kitų pagalbos, patys nepajudindami nei piršto, visi tik ir reikalauja „duokit lėšų“, o tada jau ir padarysim. Nėra jau tokia bloga padėtis mūsų mieste, reikėtų tik daugiau geranoriškumo ir pagalbos vienu kitiems, kuri tikrai nereikalauja didelių lėšų. Žiūrint iš valstybės pozicijos, teisinė sistema neįgaliesiems tikrai yra gera, gal tik kontrolės mechanizmas mažas. Didesnio indėlio norėtuši iš vietinės miesto valdžios, kuri gal būt turėtų sukviesti ir apjungti bendrai veiklai tiek privačius asmenis, tiek nevyriausybinės organizacijas, toks bendradarbiavimas tikrai duotų aukštesnius rezultatus aplinkos pritaikyme.“*

IŠVADOS

1. Stigmatizacijos ir „etikečių klijavimo“ teorijos patvirtina, kad individai, kurie yra stigmatizuojami arba etiketizuojami patyria didesnę atskirtį visuomeniniame gyvenime. Įtraukiant juos į integracijos procesą būtų mažinama diskriminacijos rizika.
2. Socialinė politika neįgaliųjų reikalais dar yra vystymosi stadijoje. Naujai ratifikuota Jungtinių tautų Neįgaliųjų teisių konvencija iškėlė naujas užduotis visai Europos Sąjungai kurti naują strategiją, gerinančią neįgaliųjų padėtį visuomenėje, užtikrinančią jų teises ir laisves.
3. Teisės aktai, reglamentuojantys neįgaliųjų teises, užtikrina neįgaliųjų integraciją. Lietuvoje tai patvirtina Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas bei Nacionalinė neįgaliųjų socialinės integracijos programa. tačiau kai kuriais atvejais norint tas teises įgyvendinti ar atlikti pareigas, susiduriama su nenumatytomis aplinkybėmis ir tai nulemia ne negalia, kaip individo savybė, bet socialiniai trukdžiai, kaip pavyzdžiui nepritaikyta fizinė aplinka.
4. Neįgalieji, kaip ir kiti visuomenės nariai, turi turėti tokias pačias sąlygas būti mobiliais. Tai užtikrina ir Lietuvoje teisės aktai, reglamentuojantys fizinės aplinkos pritaikymą neįgaliųjų poreikiams: Statybų įstatymas ir Statybų techninis reglamentas STR 2.03.01:2001 „Statiniai ir teritorijos. Reikalavimai žmonių su negalia reikmėms“, tačiau šie įstatymai neįgalioja senos statybos pastatų privalomą fizinės aplinkos pritaikymą.
5. Išanalizavus Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos programos priemonės „Aplinkos prieinamumas“, pritaikant fizinę (viešąją) aplinką žmonėms, turintiems judėjimo negalią, įgyvendinimo procesą stebimos šios programos probleminės sritys: programos priemonės koordinavimas, atsakomybių pasiskirstymas, įgyvendinimo kontrolė bei pasiektų rezultatų sklaida.
6. Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos programos priemonėse „Aplinkos prieinamumui“ gerinti priemonės vykdytojais yra numatyti įvairios ministerijos, savivaldybės privatūs savininkai. Nepasiekus didesnių rezultatų įgyvendinant programos priemonę, daroma išvada, kad trūksta tarpinstitucinio bendradarbiavimo ir atsakomybių pasiskirstymo.
7. Atliktų empirinių tyrimų rezultatai patvirtino darbe iškeltą hipotezę, kad integracijos galimybes riboja tinkamai nepritaikyta fizinė (viešoji) aplinka. Neįgalieji, turintys judėjimo negalią ne visais atvejais gali rinktis paslaugų teikėjus dėl nepritaikytų visuomeninės paskirties pastatų jų poreikiams.

8. Neginčijamas faktas, kad Lietuvos ekonominis lygis įtakoja Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos programos priemonės „Aplinkos prieinamumas“, pritaikant fizinę (viešąją) aplinką žmonėms, turintiems judėjimo negalią, įgyvendinimą. *Dėl lėšų stygiaus programos priemonės įgyvendinimas yra stabdomas.*

PASIŪLYMAI

1. Tęsti Neįgaliųjų socialinės integracijos programos priemonę fizinės (viešosios) aplinkos pritaikymas žmonėms, turintiems judėjimo negalią, nes fizinė (viešoji) aplinka nėra pakankamai pritaikyta neįgaliųjų poreikiams.
2. Neįgaliųjų reikalų departamentui prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos: patobulinti programos įgyvendinimo vadybą, įvardinti siekiamus rezultatus.
3. Planuojant programos priemonę numatyti terminus, kurie apibrėžtų fizinės (viešosios) aplinkos pritaikymo laikotarpį neįgaliųjų poreikiams.
4. Teikti sklaidą visuomenei apie pasiektus rezultatus, įgyvendinant programos priemonę.
5. Tikslinga atlikti išsamų tyrimą, kuris atskleistų realią padėtį apie visuomeninės paskirties pastatų pritaikymo poreikį neįgaliesiems.
6. Siekti glaudesnio bendradarbiavimo tarp vietos savivaldos, neįgaliųjų organizacijų ir privačių asmenų, planuojant fizinės aplinkos pritaikymo strategiją vietos lygmeniu.
7. Pritaikant fizinę (viešąją) aplinką neįgaliųjų poreikiams visuomeninės paskirties pastatuose reikėtų reglamentuoti pastatų atitikimo įvertinimo bei nepritaikytų/dalinai pritaikytų visuomeninių pastatų pritaikymo neįgaliųjų poreikiams tvarką.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Knygos

1. Bakk A., Grunewald K., Globa, Vilnius, Avicena, 1997;
2. Chmiel N., Darbo ir organizacinė psichologija, Kaunas, Poligrafija ir informatika, 2005;
3. Dromantienė L., Socialinės Europos kūrimas, Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2008;
4. Goffman E., Stigma - Notes on the Management of Spoiled Identity, New York, Simon & Schuster, 1986;
5. Guogis A., Socialinės politikos modeliai, Vilnius: Eugrimas, 2000;
6. Johnson L. C., Socialinio darbo praktika. Bendrasis požiūris, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2001;
7. Kardelis K., Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai, Kaunas, JUDEX leidykla, 2002;
8. Kleinman M., A European Welfare State? European Union Social Policy in Context, Palgrave, 2002;
9. Midgley J., Tracy M. C., Livermore M., The Handbook of Social Policy, SAGE, 2000;
10. Poviliūnas A., Pilietinė visuomenė, Žmogaus socialinė raida, Vilnius, Homo Liber, 2001;
11. Ruškus J., Negalės fenomenas/ Monografija, Šiauliai: ŠU, 2002;
12. Tidikis R., Socialinių mokslinių tyrimų metodologija, Vilnius, Lietuvos teisės universitetas, 2003;
13. Vaitkevičiūtė V., Tarptautinių žodžių žodynas, Vilnius, 2001.

Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Neįgaliųjų integracijos įstatymas, 2004 m. gegužės 11 d. Nr. IX-2228, Vilnius, Valstybės žinios 2004-05-22, Nr. 83-2983;
2. Lietuvos Respublikos Invalidų socialinės integracijos įstatymas, 1991 m. lapkričio 28 d. Nr. I-2044, Vilnius, Valstybės žinios, 1991-12-31, Nr. 36-969;
3. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vyriausybės 2001 – 2004 programos įgyvendinimo priemonių patvirtinimo“, 2001 m. spalio 4 d. Nr. 1196, Vilnius, Valstybės žinios, 2001-10-10, Nr. 86-3015;
4. Lietuvos Respublikos Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas, 1991 m. lapkričio 28 d. Nr. I-2044, Vilnius, Valstybės žinios 2004-05-22 Nr. 83-2983;
5. Nacionalinė žmonių su negalia socialinės integracijos 2003 – 2012 metų programa, 2002 m. birželio 7 d. Nr. 850, Vilnius, Valstybės žinios, 2002-06-12, Nr. 57-2335;
6. Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministro, Socialinės apsaugos ir darbo ministro, Švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl neįgalumo lygio nustatymo kriterijų ir tvarkos aprašo

- patvirtinimo“, 2005-03-23 Nr. V-188/A1-84/ISAK-487, Vilnius, Valstybės žinios 2005-03-26 Nr. 39-1277;
7. Jungtinių tautų Neįgaliųjų teisių konvencija ir jos fakultatyvus protokolai, 2006, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=335882&p_query=ne%E1gali%F8j%F8%20teisi%F8%20konvencija&p_tr2=2>, [žiūrėta 2013-01-30].
 8. Nacionalinė antidiskriminacinė 2006 – 2008 metų programa, 2006, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=282802&p_query=nacionalin%EB%20antidiskriminacijos%20programa&p_tr2=2 [žiūrėta 2013-02-01];
 9. Nacionalinė antidiskriminacinė 2009 – 2011 metų programa, 2009, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=342654> [žiūrėta 2013-02-01];
 10. Lietuvos Respublikos Konstitucija, Valstybės žinios, 1992-11-30, Nr. 33-1014;
 11. Lietuvos Respublikos Aukščiausios Tarybos nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos invalidų interesų gynimo“, 1990, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=350&p_query=&p_tr2=2>, [žiūrėta 2013-02-16];
 12. Lietuvos Respublikos Lygių galimybių įstatymas, 2003 m. lapkričio 18 d. Nr. IX-1826, Vilnius, Valstybės žinios 2003-12-05, Nr. 114-5115;
 13. Lietuvos Respublikos Socialinių paslaugų įstatymas, 2006 m. sausio 19 d. Nr. X-493, Vilnius, Valstybės žinios 2006-02-11 Nr. 17-589;
 14. Lietuvos Respublikos Vietos savivaldos įstatymas, 1994 m. liepos 7 d. Nr. I-533, Vilnius, Valstybės žinios 1994, Nr. 55-1049;
 15. Lietuvos Respublikos Statybos įstatymas, 1996 m. kovo 19 d. Nr. I-1240, Vilnius, Nauja įstatymo redakcija 2001 m. lapkričio 8 d. Nr. IX-583, Vilnius, Valstybės žinios 2001-11-30 Nr. 101-3597;
 16. Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro įsakymas „Dėl STR 2.03.01:2001 „Statiniai ir teritorijos. Reikalavimai žmonių su negalia reikmėms“ patvirtinimo“ 2001 m. birželio 14 d. Nr. 317, Vilnius, Valstybės žinios 2001-06-22 Nr. 53-1898;
 17. Lietuvos Respublikos vyriausybės 2001 – 2004 metų programa, Vilnius, 2001, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=141498&p_query=&p_tr2=2>, [žiūrėta 2013-03-06];
 18. Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vyriausybės 2001–2004 metų programos įgyvendinimo priemonių patvirtinimo“ 2001 m. spalio 4 d. Nr. 1196, Vilnius, Valstybės žinios, 2001-10-10 Nr. 86-3015;

19. Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas „Dėl Nacionalinės žmonių su negalia socialinės integracijos 2003–2012 metų programos patvirtinimo“ 2002 m. birželio 7 d. Nr. 850, Vilnius, Valstybės žinios, 2002-06-12, Nr. 57-2335;
20. Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro ir Lietuvos Respublikos Susisiekimo ministro įsakymas „Dėl statybos techninio reglamento STR 2.06.03:2001 „Automobilių keliai“ patvirtinimo, 2001 m. gruodžio 18 d. Nr. 603/456, Vilnius, Valstybės žinios, 2002-02-23 Nr. 19-755;
21. Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vyriausybės 2002 m. birželio 7 d. nutarimo Nr. 850 „Dėl Nacionalinės žmonių su negalia socialinės integracijos 2003–2012 metų programos patvirtinimo“ pakeitimo“, 2006 m. liepos 3 d. Nr. 663, Vilnius, Valstybės žinios, 2006-07-05 Nr. 75-2867;
22. Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vyriausybės 2002 m. birželio 7 d. nutarimo Nr. 850 „Dėl Nacionalinės žmonių su negalia socialinės integracijos 2003–2012 metų programos patvirtinimo“ pakeitimo“, 2010 m. kovo 3 d. Nr. 227, Vilnius, Valstybės žinios, 2010-03-13 Nr. 29-1345;
23. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2010–2012 metų programos priemonių plano patvirtinimo“ 2010 m. gegužės 17 d. Nr. A1-194, Vilnius, Valstybės žinios, 2010-05-20 Nr. 58-2854;
24. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Būsto pritaikymo žmonėms su negalia 2007–2011 metų programos patvirtinimo“ 2006 m. birželio 28 d. Nr. 638, Valstybės žinios, 2006-06-30, Nr. 73-2782;
25. Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas „Dėl Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2019 metų programos patvirtinimo“, 2012 m. lapkričio 21 d. Nr. 1408, Vilnius, Valstybės žinios, 2012-11-27 Nr. 137-7021;
26. Panevėžio miesto mero potvarkis „Dėl invalidų reabilitacijos programos parengimo grupės“ 1997 m. rugsėjo 24 d. Nr. 162, Panevėžys, <http://195.182.86.148/aktai/Default.aspx?Id=3&DocId=6001827&Version=1> >, [žiūrėta 2013-03-16];
27. Panevėžio miesto Tarybos sprendimas „Dėl Panevėžio miesto mero 2000 metų ataskaitos patvirtinimo“ 2001 m. balandžio 26 d. Nr. 16-49, Panevėžys, <<http://195.182.86.148/aktai/Default.aspx?Id=3&DocId=6008971>>, [žiūrėta 2013-03-05];
28. Panevėžio miesto Tarybos sprendimas „Dėl Panevėžio miesto mero 2002 metų ataskaitos patvirtinimo“ 2003 m. kovo 20 d. Nr. 45-1, Panevėžys, <http://195.182.86.148/aktai/Default.aspx?Id=3&DocId=21000204> >, [žiūrėta 2013-03-05].

29. Panevėžio miesto tarybos sprendimas „Dėl Panevėžio miesto savivaldybės teritorijos suskirstymo į seniūnaitijas ir jų ribų patvirtinimo“ 2012 m. kovo 16 d. Nr. 1-78, Panevėžys, <<http://195.182.86.148/aktai/Default.aspx?Id=3&DocId=21022872>>, [žiūrėta 2013-03-09];
30. Lietuvos Respublikos Statybos įstatymas, 1996 m. kovo 19 d. Nr. I-1240, Vilnius, Nauja įstatymo redakcija 2001m. lapkričio 8 d. Nr. IX-583, Vilnius, Valstybės žinios 2001-11-30 Nr. 101-3597.

Europos Sąjungos teisės aktai

31. Europos Sąjungos Komisijos Sprendimas „Dėl transeuropinės paprastųjų ir greitųjų geležinkelių sistemos techninės sąveikos specifikacijos „žmonės su judėjimo negalia“, 2008/164/EB, <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:064:0072:0207:LT:PDF>>, [žiūrėta 2013-03-02];
32. 2010 – 2020 metų Europos strategija dėl negalios, 2010, <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0636:FIN:LT:PDF>>, [žiūrėta 2013-02-16];
33. Neįgalių asmenų padėtis išsiplėtusioje Europos Sąjungoje: 2006-2007 m. Europos veiksmų planas, KOM(2005)604, Briuselis 2005-11-28;
34. Europos Tarybos Ministrų komitetas, Rezoliucija ResAP(2001)3, <[https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=ResAP\(2001\)3&Language=lanEnglish&Site=CM&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=ResAP(2001)3&Language=lanEnglish&Site=CM&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864)>, [žiūrėta 2013-03-12];
35. Romos sutartys, 1957, <<http://eur-lex.europa.eu/lt/treaties/index.htm#founding>>, [žiūrėta 2013-02-04];
36. Europos Sąjungos sutartis, 1992, <http://ec.europa.eu/lietuva/abc_of_the_eu/eu_law/index_lt.htm>, [žiūrėta 2013-02-15].

Mokslo darbai, pranešimai, ataskaitos, straipsniai

37. Brazienė R., Guščinskienė J. Socialinės atskirties modeliai Lietuvoje, Filosofija. Sociologija 2004 Nr. 4;
38. Dobryninas A., Gaidys V., Neįgaliųjų padėties Lietuvoje vertinimas, 2003, Nacionalinio žmogaus teisių rėmimo ir apsaugos veiksmų Lietuvos Respublikoje plano įgyvendinimo programa,
39. Guogis A., Dėl Lietuvos socialinės politikos modelio, Politologija, 2002/4 (28);
40. Legkauskas V., Jurevičienė I., Gudonis V., Požiūrio į proto negalę turinčių žmonių stereotipiškumo ir išsilavinimo rodiklių sąsajos, Specialusis ugdymas, 2007, Nr. 2 (17);

41. Lietuvos Respublikos seimo pagrindinio komiteto išvados „Dėl Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymo pakeitimo įstatymo projekto (XIP-2919)“ 2012 m. gruodžio 5 d. Nr. 107-P-46, Vilnius, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=438727>, [žiūrėta 2013-03-10];
42. Matonytė I., Politikos sociologija, Sociologija, Kaunas: VDU leidykla, 2003;
43. Neįgaliųjų reikalų departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Nacionalinės žmonių su negalia socialinės integracijos 2003-2012 metų programos tarpinio įvertinimo ataskaita (2003-2007 metai), Vilnius, 2008, <http://www.ndt.lt/id-nacionaline_programa.html>, [žiūrėta 2013-03-07];
44. Neįgaliųjų reikalų departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2011 metų veiklos ataskaita, <http://www.ndt.lt/id-veiklos_ataskaitos.html>, [žiūrėta 2013-03-06];
45. Neverauskienė L., Diskriminacijos apraiškos: aktuali būklė bei tendencijos antidiskriminacijos srityje Lietuvoje, Philosophy. Sociology (Filosofija. Sociologija) 2, 2011;
46. Pilipavičiūtė D., Ambrasas G., Aukštųjų mokyklų fizinės aplinkos pritaikymas neįgaliųjų reikmėms, Mokslas – Lietuvos ateitis, 2011 3(4);
47. Ruolytė R., Dikšius D., Ar Lietuvos aukštasis mokslas prieinamas neįgaliajam?, Lietuvos studentų sąjunga, 2007;
48. Sartorius N., Schulze H., Reducing the Stigma of Mental Illness - A Report from a Global Association, Cambridge University Press, 2005, p. 3, <http://www.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=zgl567_1hagC&oi=fnd&pg=PR11&dq=Reducing+the+Stigma+of+Mental+Illness%E2%80%93+A+Report+from+a+Global+Association&ots=K-3ng_-tJD&sig=jr7BWif0pEH1hIcG9I573o_dGvs&redir_esc=y>, [žiūrėta 2013-02-10];
49. Socialinis pranešimas 2011-2012, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Vilnius, 2012, p. 90;
50. Žukauskas, S., Daugėla, M., Lietuvos miestų centrų fizinės aplinkos prieinamumas žmonėms, turintiems fizinę negalę, Specialusis ugdymas, 2006(15).

Internetiniai šaltiniai

51. 2012 m. birželio 28 d. pranešimas VIR „Socialinių reikalų ir darbo komiteto diskusija apie Neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimą“, <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4463&p_d=126941&p_k=1>, [žiūrėta 2013-03-12];
52. 2013 m. geriausiai neįgaliesiems pritaikyto Europos miesto apdovanojimas skirtas Berlynui, Ramunė Leonavičienė (Konkurso kuratorė Lietuvoje), <<http://www.draugija.lt/lt/tema/naujienos/lnd-naujienos/>>, [žiūrėta 2013-02-21];

53. Andreanelli M., Nediskriminavimas ir pažeidžiamų grupių socialinė įtrauktis, Europos parlamentas, 2008, http://circa.europa.eu/irc/opoce/fact_sheets/info/data/policies/socialemploy/article_7291_lt.htm, [žiūrėta 2013-02-15];
54. Andreanelli M., Socialinė ir užimtumo politika: bendrieji principai, Europos parlamentas, 2008 http://circa.europa.eu/irc/opoce/fact_sheets/info/data/policies/socialemploy/article_7284_lt.htm, [žiūrėta 2013-02-15];
55. Aplinkos prieinamumas – daugialypė ir didelių finansinių išteklių reikalaujanti problema, Aldona Milieškienė, „Bičiulystė“, 2012, Nr.27, http://www.biciulyste.lt/articles_item.php?pid=1&id=550, [žiūrėta 2013-02-06];
56. *Europos nediskriminavimo teisės vadovas*, Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra, 2010, Europos Taryba, 2010, http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/F5B61BF9-63E5-41E0-8F6D-F94EB04BDA1F/0/LIT_FRA_CASE_LAW_HANDBOOK.pdf, [žiūrėta 2013-02-09];
57. Informacinė duomenų bazė 118, <http://www.118.lt/Default>, [žiūrėta 2013-03-01];
58. Isabel Ortiz, Social policy, Department for Economic and Social Affairs (UNDESA), 2007, http://esa.un.org/techcoop/documents/pn_socialpolicynote.pdf, [žiūrėta 2013-02-10];
59. López Alvarez O., Meneghini G., Richter J., Lisabonos strategija, Europos parlamentas, 2006, http://circa.europa.eu/irc/opoce/fact_sheets/info/data/policies/lisbon/article_7207_lt.htm, [žiūrėta 2013-02-16];
60. Nediskriminavimo skatinimo 2012–2014 metų tarpinstitucinis veiklos planas, 2011, <http://tar.tic.lt/Default.aspx?id=2&item=results&aktoid=1CC6C7E4-A878-41A6-BAC4-86A8736C9D63>, [žiūrėta 2013-02-01];
61. Neįgaliųjų reikalų departamentas, http://www.ndt.lt/id-veiklos_ataskaitos.html, [žiūrėta 2013-03-15];
62. Pasaulinė sveikatos organizacija, http://www.who.int/disabilities/world_report/2011/report/en/index.html, [žiūrėta 2013-03-01];
63. Socialinės apsaugos terminų žodynas, <http://www.sec.lt/pages/zodynas/index.html>, [žiūrėta 2013-02-28];
64. Šeimos gydytojas, http://www.sam.lt/go.php/seimos_gydytojas, [žiūrėta 2013-03-17];
65. Universalus dizainas – aplinka visiems, http://www.ndt.lt/id-universalus_dizainas.html, [žiūrėta 2013-03-12];

66. Viešosios politikos ir vadybos institutas, <<http://www.vpvi.lt/lt/atvirojo-koordinavimo-metodo-taikymas-lietuvoje/?start=40>>, [žiūrėta 2013-02-15];
67. Žodynas.lt, <<http://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/v/visuomene>>, [žiūrėta 2013-02-13].

Čemerienė I. Neįgaliųjų socialinė integracija (Panevėžio miesto situacija) / Europos Sąjungos politikos ir administravimo magistro baigiamasis darbas. Vadovas lekt. dr. V. Pečkys – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Politikos ir vadybos fakultetas, 2013. 88 p.

SANTRAUKA

Nepriklausomai kiek gerų iniciatyvų vyksta neįgaliųjų socialinės integracijos srityje išlieka nemažai įvairių kliūčių, dėl kurių neįgalių asmenų pilnavertis dalyvavimas visuomeniniame gyvenime dar yra problema. Lietuvoje yra daugiau negu 60 tūkstančių žmonių, turinčių judėjimo funkcijų sutrikimus. Ši socialinė grupė susiduria su rimta problema – aplinkos nepritaikymu jų poreikiams. Nepritaikyta fizinė (viešoji) aplinka daro asmenį priklausomu nuo kitų, prarandama galimybė būti savarankišku, atsakingu už savo gyvenimą, atsiranda stigmatizacijos požymiai, didėja diskriminacijos rizika.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė nuo 2003 m. įgyvendinama Neįgaliųjų socialinės integracijos programa, kurioje yra numatytos priemonės aplinkos prieinamumo gerinimui. Fizinės (viešosios) aplinkos pritaikymas išlieka aktuali problema. Teigiama, kad visoje Lietuvoje apie 37 tūkstančius visuomeninės paskirties pastatų nėra pritaikyti neįgaliųjų poreikiams, ne išimtis ir Panevėžio miestas.

Darbe keliama problema - ar Neįgaliųjų socialinės integracijos programos įgyvendinimo priemonė fizinės aplinkos pritaikymas žmonėms, turintiems judėjimo negalią, viešajame ir privačiajame sektoriuose Panevėžio mieste, vykdoma efektyviai? Darbo tikslas - išanalizuoti Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos programos priemonės įgyvendinimo efektyvumą, pritaikant fizinę aplinką visuomeninės paskirties pastatuose žmonėms, turintiems judėjimo negalią, Panevėžio mieste.

Tikslui pasiekti darbe numatyti uždaviniai: išanalizuoti visuomenės požiūrio į neįgaliuosius ypatumus bei neįgaliųjų socialinės integracijos teisinį reglamentavimą; apžvelgti Europos Sąjungos socialinės politikos sampratą ir raidos etapus, socialinės politikos neįgaliesiems principus; išanalizuoti Lietuvos Respublikos socialinės politikos neįgaliesiems teisinį reglamentavimą; įvertinti Neįgaliųjų socialinės integracijos programos priemonės dėl fizinės aplinkos pritaikymo visuomeninės paskirties pastatuose asmenims, turintiems judėjimo negalią, įgyvendinimo efektyvumą Panevėžio mieste bei pateikti pasiūlymus.

Naudojami trys empiriniai sociologiniai kokybiniai tyrimai: Kontent analizė, įtrauktas stebėjimo tyrimas ir pusiau struktūrizuotas interviu.

Atliktais tyrimais teigiama, kad visuomenėje stebima neįgaliųjų stigmatizacija. Teisės aktai gerai reglamentuoja neįgaliųjų reikalus. Fizinės (viešosios) aplinkos pritaikymas Panevėžio mieste neįgaliųjų

poreikiams yra nepakankamas. Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos programos priemonės „Aplinkos pritaikymas“ tęstinumas yra būtinas visoje Lietuvoje. Pastebimos programos vykdymo probleminės sritys: programos priemonės koordinavimas, atsakomybių pasiskirstymas, įgyvendinimo kontrolė bei pasiektų rezultatų sklaida.

Siūloma tęsti programos priemonės įgyvendinimą, papildomai atlikti tyrimą nustatantį aplinkos prieinamumo pritaikymo poreikį; paskirti atsakingus už priemonės įgyvendinimą; numatyti terminus, per kuriuos visuomeniniai pastatai būtų pritaikyti neįgaliųjų poreikiams; bei vykdyti įgyvendinimo kontrolę.

Čemerienė I. Social Integration of People with Disabilities (Panevezys case) / European Union Policy and Administration Master's thesis. Advisor lect. Dr. V. Pečkys - Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Policy and Management, 2013th p. 88

SUMMARY

Regardless of many good initiatives going on in the field of social integration it still a number of different barriers for people with disabilities. The full-fledged participation in social life for disabled person is complicated. Lithuania has more than 60 thousand people with mobility impairment. This social group is facing a serious problem – unequipped environment to their special needs. Unequipped physical (public) environment makes a person dependent on others; person losing the opportunity to be self-responsible for his own life; him / her facing stigmatizing features. Unequipped physical (public) environment increasing the risk of discrimination of people with mobility impairment.

Since 2003 the Government of the Republic of Lithuania implementing the National Programme for Social Integration of People with Disabilities, which provides tools to improve the physical (public) accessibility for people with mobility impairment. Physical (public) environmental adaptation still remains an actual issue. It is about 37 thousand public buildings in Lithuania still not suitable for needs of people with mobility impairment. The Panevezys city is facing the same problems as well.

Problem Statement - if the adaptation of physical environment for people with mobility impairment in the public and private sectors is implemented effectively in Panevezys city? Is this implementation following the National Programme for Social Integration of People with Disabilities? The goal of the study is to assess the efficiency of implementation of the National Programme for Social Integration of People with Disabilities in Panevezys city.

Scope of Study: to analyse the public attitudes towards the disabled people in Lithuania; to analyse the legislations towards the integration of disabled people; to analyse the implementation of the National

Programme for Social Integration of People with Disabilities; to review the European Union's social policy concept and stages of development towards the disabled people; to assess the efficiency of implementation the National Programme for Social Integration of People with Disabilities paying main attention to adaptation of physical environment for people with mobility impairment in the public and private sectors in Panevezys city; to make proposals for improvement.

There were used three empirical sociological qualitative methodologies: content analysis, observational study and semi-structured interviews.

Conclusions: there are a lot of stigmas towards disabled people; legislation concerning the disability issues is well-governed; physical (public) environmental in Panevezys city poorly adopted for people with mobility impairment. Purposive implementation of the National Programme for Social Integration of People with Disabilities is essential in Lithuania. The main problematic areas of the above mentioned programme: coordination of particular tools; allocation of responsibilities; control the implementation and dissemination of the results.

Recommendations: to continue the implementation of the National Programme for Social Integration of People with Disabilities; to make an additional research on needs of people with mobility impairment; to appoint the responsible person for the implementation of the National Programme for Social Integration of People with Disabilities in Panevezys city; to set the measures; to do control on above mentioned programme implementation results.

Čemerienė I. Neįgaliųjų socialinė integracija (Panevėžio miesto situacija) / Europos Sąjungos politikos ir administravimo magistro baigiamasis darbas. Vadovas lekt. dr. V. Pečkys – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Politikos ir vadybos fakultetas, 2013. 88 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuotas Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos programos priemonės įgyvendinimo efektyvumas, pritaikant fizinę aplinką visuomeninės paskirties pastatuose žmonėms, turintiems judėjimo negalią, Panevėžio mieste. Iškeltos programos priemonės įgyvendinimo ir valdymo problemos. Teorinėje dalyje teoriniu aspektu tiriamas visuomenės požiūris į neįgaliuosius, socialinės integracijos programos reikalingumas, Lietuvos teisės aktai, reglamentuojantys programos įgyvendinimą. Išanalizuoti programos įgyvendinimo duomenys ir statistikos rezultatai bei įvertinta programos įgyvendinimo situacija Lietuvoje ir Panevėžyje. Tiriamojoje dalyje nagrinėjama aplinkos pritaikymo neįgaliųjų poreikiams priemonės įgyvendinimas respondentų požiūriu, dokumentų analize bei stebėjimo tyrimu.

Pagrindinės sąvokos: socialinė politika, neįgaliųjų integracija, stigmatizacija, aplinkos pritaikymas neįgaliųjų poreikiams.

Čemerienė I. Social Integration of People with Disabilities (Panevezys case) / European Union Policy and Administration Master's thesis. Advisor lect. Dr. V. Pečkys - Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Policy and Management, 2013th p. 88

THESIS ABSTRACT

Master's thesis analyzed the National Programme for Social Integration of People with Disabilities and adaptation of physical (public) environment in public buildings for people with mobility impairment in Panevezys city; indicated measures of the programme implementation and management problems.

The theoretical design of the study: research on community attitude towards disabled people; necessity of National Programme for Social Integration of People with Disabilities in Lithuania; main legislation aspects; main data about the implementation of National Programme for Social Integration and statistical results. There is provided the evaluation of situation in Lithuania and in Panevezys town. The practical design of the study: examination of adaptation of physical (public) environment for people with special mobility needs; analysis of documents and observation study.

The basic concept: social policies, the integration of people with mobility impairment, stigma and stigmatization, accessibility for physical (public) environmental for people with mobility impairment.

PRIEDAI

INTERVIU KLAUSIMAI

1. Kaip Jūs manote, ko mūsų visuomenėje labiausiai trūksta negalę turintiems asmenims?
2. Kaip manote, ar keičiasi neįgaliųjų socialinio gyvenimo kokybė?
3. Kaip Jūs galvojate, ar nuo Lietuvos įstojimo į Europos Sąjungą neįgaliųjų padėtis visuomenėje keitėsi? Kas konkrečiai pakito?
4. Kaip Jūs manote ar infrastruktūra (fizinė aplinka) yra pakankamai pritaikyta neįgaliųjų integracijai? Kaip Jūs vertintumėte fizinės aplinkos pritaikymą turintiems judėjimo negalia?

(Pažymėkite skalėje X ženklu, Jums tinkantį įvertinimą)

Labai geros 5 4 3 2 1

Labai blogos

Sunku pasakyti

5. Kokia Jūsų nuomonė apie fizinės aplinkos pritaikymo, judėjimo negalią turintiems asmenims, galimybes Lietuvoje? Kokiais būdais siūlytumėte pagerinti gyvenimo ir prisitaikymo situaciją šiandien šiai socialinei grupei?
6. Kaip Jūs manote, kas turėtų būti atsakingas už fizinės aplinkos pritaikymą neįgaliesiems?
7. Kaip Jūs manote, ar fizinės aplinkos pritaikymui, turintiems judėjimo negalią, valstybė skiria pakankamai dėmesio?
8. Kokių veikslių valstybė turėtų imtis sukuriant tinkamą fizinę aplinką asmenims, turintiems judėjimo negalią?

Respondentų, dalyvavusių interviu, išsami charakteristika

Respondentas Nr. 1 – moteris, 54 metų, išsilavinimas aukštasis universitetinis, vyriausiojo gydytojo pavaduotoja pediatrijai – Konsultacijų poliklinikos reikalams.

Respondentas Nr. 2 – moteris, 44 metų, išsilavinimas aukštasis universitetinis, statybos firmos IVS (integruotos vadybos sistemos) kokybės vadovė.

Respondentas Nr. 3 – vyras, 46 metų, išsilavinimas aukštesnysis, Panevėžio miesto savivaldybės nuolatinės statybos komisijos narys, žmonių su negalia viešosios įstaigos „Aplinka visiems“ įgaliotas specialistas Panevėžio apskrįčiai.

Respondentas Nr. 4 – vyras, 42 metų, išsilavinimas aukštasis universitetinis, Panevėžio miesto savivaldybės administracijos direktoriaus pavaduotojas.

Respondentas Nr. 5 – vyras, 55 metų, išsilavinimas aukštasis universitetinis, Panevėžio miesto savivaldybės socialinės paramos skyriaus vedėjas.

Respondentas Nr. 6 – vyras, 47 metų, išsilavinimas aukštasis universitetinis, maisto parduotuvės savininkas.

Respondentas Nr. 7 – moteris, 52 metų, išsilavinimas aukštesnysis, kirpyklos savininkė.

Respondentas Nr. 8 – moteris, 42 metų, išsilavinimas spec. vidurinis, nedirbanti, sūnaus, turinčio protinę ir fizinę negalią, globėja.